

XV. évfolyam, 164. szám

2015. június

Irodalmi Jelen

Böszörményi Zoltán versei

Novák Valentin novellái

Vajna Ádám versei

Serdián Miklós György:
Havannai napló

Hétfvári Andrea versei

Thamó Kata: Téboly

Gelencsér Milán versei

Cselenyák Imre: Amoveo

Zudor János versei

Marafkó László: Novellkák

Varga Melinda versei

Lówy Dániel:
A Jazz bárónő,
avagy történetek
Rothschild Rózsikáról
és családjáról

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: Böszörményi Zoltán

Főszerkesztő-helyettes: Bege Magdolna

Főmunkatársak: Szócs Géza, Makkai Ádám (Hawaii)

Munkatársak: Laik Eszter (próza), Molnár H. Magor (vers),

Boldog Zoltán (kritika, interjú), Varga Melinda (Kolozsvár),

Szócs Tekla (fotó)

Olvasószerkesztő: Hudy Árpád

Lektor: Jámbor Gyula

Rendszergazda: Csipkár Nándor

Igazgató: Kurjatkó Péter

A borítón: **Kaliczka Patrícia** festménye

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN versei

Csillanás

Bűn nevel. Ő bennem, én rajta nevetek.
Friss szalmaillatával rohamoz a nyár.
Fázom. Megcsillan a távol. Rőt meredek.
Ott nő a fám, hol előttem senki se járt.

Hínár

Lappang a félelem. Kitől, mitől, miért?
– kérdőzöm. Ásít az álnok tér, nem felel.
A gondolat hínárja varázs, fellebeg.
Tünékeny képzet. Elcseréllek semmiért.

A sóvárgás utcasarkán

Vállalnunk kell a reggeleket!
Minden kezdetet és érkezést.
A közömbösség ne ejtsen sebet
napfény kímélte bőrünkön.
Mélyen megható
magasztosság építkezzék bennünk.
A kísértés falait, ha romba dőlnek,
ne húzzuk fel ismét, még ha megérint is
a székszis ujjja.
A leláncoltak reményét
éljük újra.
(Minden álom kárhozat.)

Tegyünk úgy,
mint aki sohasem álmodott,
nem épített várakozásból csodát,
piramisokat sem mászott,
a bennük kihűlt évezredek csillámain
nem kutatta fel,
a kövek közé szorult
félelmet sem szabadította ki,
csak olvasta a költeményeket.

Tébláboljunk
a sóvárgás utcasarkán,
csak néhány percig még,
addig várakozunk,
míg gondolatainkból szín,
íz és illat,
kép és varázs,
metafizika lesz.

A lábatlan idő

Dolog az ember.
Előveszik, megedzik, munkára fogják.
Az anyag törvénye uralkodik felette.
Hiszen ő az univerzum,
az örökké egyensúlyra törekvő,
tobzódó anyag.

Az anyag felejt.
Nem úgy a fekhely.
Ahol egyszer megaludt az ember,
lenyomatát megőrzi a tér,
egy égi kéz fénymázzal vonja be,
jobban látsszék a pihenőhely,
ha véletlenül arra téved tekintetük,
ámuldozzanak a csillagok.

A vak térben
kézen állva jár a lábatlan idő.

NOVÁK VALENTIN novellái

Maj Om Ce mester a bűvésziparádén

Maj Om Ce mestert elsőként David Cooperfield varázsolta el...

Mikor előjöhetett végre a duplafenekű varázstérből, meghajlította a gerincét Uri Geller...

Végül hajlott korára való tekintettel megszabadította földi nyúgeitől az életbe idézett Houdini... Persze csak játékból...

Maj Om Ce mester megtörve ballagott haza a bűvésziparádéről... Nem is sejtette, hogy aznap látogatja meg a nép Bölcs Vezére...

Maj Om Ce mester felemelkedik

Maj Om Ce mester épp akkor emelkedett fel a meditációból, mikor a nép Bölcs Vezére lótoszülésbe telepedett Maj Om Ce mester elé. A környező bambuszerdőben nagy volt a jövés-menés. Mint-ha több vad szempár lesett volna a nyugodt hétköznapokhoz képest. A Bölcs Vezér meghökkenve, de elismerőleg így szólt:

– Eddig negyvenháromezer mestert látogattam meg, de amikor én leültem, ők vagy földre hasáltak, ezeket munkatáborba vittem, vagy ültő helyükben maradtak, ezeket helyben kivégeztem. Te vagy, Maj Om Ce mester, az első, aki másképp tesz, mint a mesterek. Ezért úgy döntök, felemelkedhetsz társadalmilag is. Holnaptól itt hagyod mértant nem ismerő, a föld sárkányfogsarkaiból kifordult, ványatag kunyhód, s velem jössz legfőbb tanácsadónak a mértanok birodalmába... Holnap érted küldetek...

A bambuszerdőből géppisztolyos állatok sokasága rontott a kis tisztásra, ahol Maj Om Ce mester kunyhója lángolt, de lévén, víz csak a fél mérőföldre lévő folyóban volt, hamvadnia kellett

a kalibának. Fehér csontokat találtak a hamu és üszök között a hajnali derengésben...

A Bölcs Vezér mérgében számúzette a még élő és nyilvántartott kilencezer-ötszázharmincnégy mestert. Persze előtte kivégeztette a Maj Om Cét rosszul őrző katonákat.

Végül, mint aki jól végezte dolgát, miért ne, csak nézőpont kérdése, kinevezte magát a Birodalom egyetlen, hiteles MESTERÉNEK.

Maj Om Ce mester és a térhajlítás

Egyszer felkérte Maj Om Ce mestert a helyi közlekedési bizottság, hogy hajlítsa meg a teret Tan Tao tartományban, mert annyira rosszak az utak, napokig tart A pontból eljutni B pontba. Mivel Maj Om Ce mester még sohasem tett ehhez hasonlót, és nem is értette tulajdonképp, miért őt látták a legalkalmasabbnak erre a feladatra; időt kért. Egyik hajnalban kiment a községi játszótérre, és munkához látott. Először is kimérte a teret keresztülmetsző egyenest, aztán ásónyom mélyen, körbeásta a gyermekparadicsom egyik félkörívét, majd, veritékezve ugyan, de a tér egyik felét, akárha konzerves doboz félig nyitott végét hajtáná a másikra, felemelte ásónyom mélyen, s néhány hajnali, munkába igyekvőt megkérve átlendítette a kör másik téréfelére. A tér-félből kiálló hinták és mászóókák ugyan nem engedték, hogy a két játszótéroidal egymáshoz simuljon, de a feladat sikerült, Maj Om Ce mester meghajlította a teret. Hogy sikeréről megbizonyosodjon, elbújt a környékező bokros részen, s onnan leste a hatást, csemetéikkel érkező és távozó anyukákat, ami leírhatatlan volt.

Mondanom sem kell, Maj Om Ce mester, természetesen, elvállalta a megbízatást, egy kikötéssel. Ha sikerrel jár, kiléphet a pártból. Beadványa fölött egy ad hoc bizottság addig rágódott, míg egy százéves tojás is megopálosodik, de ráálltak végül.

Maj Om Ce mester a megfordított folyásirányú folyónál

Maj Om Ce mestert nem figyelmeztették, hogy kedvenc folyóját... Hogy is mondjam... Megerősszakolják. Még nagy nyugalommal fészkelődött el koradélután mohos, MOC-vésetű ülőkővén, még a legnagyobb nyugalommal nézett bele az ebéd után meglassúdó órák egymásutánjába, még elterpeszkedtek megérzései a folyó ezer évek óta egy irányba hömpölygő, fodros gondolatain, még... Mikor. Mikor. Mikor nem is tudta hirtelen, mi történt. Gyomra felkavarodott. Hányingere támadt. Előrehajolt. Három-három ujjával masszírozta halántékát, aztán szemgolyóit, utóbbiakat annyira, hogy mikor megszabadultak az ujjbegyek kegyetlen nyomásától, szinte pixelesen láttak. De még a pixeles kép is azt mutatta, hogy a folyó felfelé folyik...

Maj Om Ce mester feltápáskodott. Megrázta magát. Rámeredt a folyóra. De már dél volt. Aztán délelőtt. Aztán reggel. Épp egy mézbe áztatott ginzenggyökeret majszolt Oolong teájához. Aztán hajnal, mikor idegesen forgolódott fapriccsén. Aztán tegnap. És tegnapelőtt... És a folyó egyre gyorsabban, egyre kérérlhetlenebbül... Már gyerekként kacsáztatta a kavicsokat Pro Lival, aki még nem volt sporthorgász, csak porbafingó. Aztán a szülei – Juo és Csen szeretkeztek az ülőkő mellett... Aztán ősemberi hordák, majd azok sem... Sárkányok kora jött el... Végül kimállott a föld a szemlélődő alól, aki már nem egy mester, nem egy ember, nem egy saurus, sem nem koacervátum, hanem maga a Kozmikus Nyugtalanság volt.

Másnap a Párt az előre be nem látható természeti katasztrófák bekövetkezésére hivatkozva birodalomszerte betiltotta a folyók folyásirányának megfordítását népgazdasági hasznosítás céljából. (Egy záradékban betiltották a gondolatébresztő folyóparton ücsörgést is, de ez mellékes.)

VAJNA ÁDÁM versei

Kisasszonyok ha összejönnek

A kisasszonyok még ropják a táncot,
Izzadságcseppeket hullajtanak,
S úgy néznek rátok, mint aki megbántott
Egy egész ártatlan gerlehadat.
Majd elvonulnak egy sarokba, és ott
Nyilván azt tárgyalják, mi a divat,
Fojtott sikongásokból kimorzézott
Nyelv ez, s amíg a sok lány csak vigad,
Elalszik egy apa a lassú számon,
Amit épp ezért húz a zenekar,
És követi őt másik kettő-három,
Mígnem a felismerés belemar
Mindegyikükbe az álmos teremben,
És kisurrannak a kisasszonyok,
Hogy muszáj legyen nektek is okvetlen,
Azonnal utánuk surrannotok.

Hogy az apák, amire felébrednek,
Üresen álljon már a bálterem,
És katedrálisként az enyészetnek
Lóghassanak a kandeláberen.

Vidék

Lesz aztán, hogy haza akarunk térni
feleslegessé vált falvakba, ahol este nyolc után
csak a polgárőrkocsi leheli be az utcát,
és a kétnaponta elmenő közvilágítás miatt
kétnaponta járunk panaszkodni a polgármesteri hivatalba,
de a lámpák akkor is csak egyetlen napig égnek.

Istenek furcsa játéka lesz ez,
mint a tél közepén ellopott biciklik,
melyek sohasem kerülnek elő, pedig
itthon használni úgyse merné senki,
külföldre vinni meg nem érdemes őket,
így szokunk bele mi is az elvágyódás
könnyen megszokható hiányába,
és ha halljuk, hogy egy fiú messze költözött,
sajnálattal nézzük a feleslegessé vált anyát,
ránk pillant és nyilván a fiúra gondol,
a fiára és arra, hogy az unokák ott messze
vajon meg fogják-e jegyezni a nevét,
és legszívesebben az arcunkba sikítaná,
pedig ő igazán nem tehet semmiről.

Kivonulnak a csapatok

Egyetlen hős van minden háborúban,
ő az, aki a hazáért képes
még a szerelmeit is elfelejteni,
pedig ők szülik majd azokat a fiúkat,
akik iskolai ünnepségen alakítják a papát,
örökölt fehér ingekben, idéltlen műbajusszal,
és köztük lesz az osztály legbutábbja,
aki a legkönnyebb szerepben egyedül játssza,
ahogy kivonulnak a csapatok,
és senki sem sejtí, hogy valójában
az a legnehezebb szerep.

Vászsátor

Üzenetek jöttek a csatatérről,
De mi a vászsátorban maradtunk,
Két egyszerű gyermek egy bűnös népből,
És már nem tudtuk, kire is haragszunk.

Elhittük: a halál nem itt ér minket,
Hogy a vágató lovak csak háttérzaj,
És nem a mi hibánk, csak csupa díszlet,
Hogy háborúsat játszik egy egész faj.

Vártuk, hogy jönnek és utat mutatnak,
Pedig ismertük rég a hegyeken-túlt,
Hogy ott zöld rét van, jó víz a kutaknak,
De vártunk, vártunk, az idő meg csak múlt.

Éjszaka lett. Kiléptünk a sötétre,
A tábor helyén sárba fulladt fecskék,
És nem tudtuk, hogy veszítettünk végre,
Vagy még csak ide sem ért az ellenség.

SERDIÁN MIKLÓS GYÖRGY

Havannai napló

2015. február 7.

Ami ma láthatóvá vált Havannában, az egy hosszú előkészítő munka eredménye.

Fidel Castro látszólag még életben van, és üzenetet küld az Amerikai Egyesült Államok jelenlegi elnökének, hogy az ellentétek megmaradnak.

A kubai vezetés a gazdasági embargó megszüntetésére vár, ami nem következik be egyhamar.

A változás, hogy a kubai-amerikaiak szabadabban utazhatnak, és több pénzt költhetnek az óhazában, ami persze a sajtójuk, és keményen megdolgoztak érte. Az USA átlagállampolgárnak még nincs szabad átjárása a demokráciaexportban is vezető nagyhatalomból Kuba felé.

Raúl Castro szemmel láthatóan ereje teljében van, aminek mindenki örül, mert neki nem csak az ökölrázós menetelés és az egyentrikó fontos.

Az üzletekben már sok helyen nemzeti pesóban is feltüntetik az árakat, amitől a vásárlóerő nem lesz nagyobb, de a fogyasztó önbecsülése annál inkább. A rendszer, a bevált módszerrel, most is a nemzeti érzésre épít.

Látszólag nyugalom van, szabad a fogyasztás. Ugyanakkor romlik a közbiztonság, szaporodnak a vagyonellenes cselekmények. A helyzetet – átmenetileg – a több lakat oldja meg, a nagyobb rácskínálat a magánházak bejáratain, és a tehetősebbek villáinál megszorodnak az őnök.

Üdítő élményanyag a Mariachi Juvenil. Ifjúsági zenészbriád, ami mexikóinak beöltözött kubaiakból áll. Egy kombiban érkeznek, amire emeletet hegesztettek hajóablakkal.

2015. február 8.

A Comodoro szálloda teraszán egy húsz év körüli norvég lány udvarol egy öreg, kopasz négernek. Változnak az idők.

A táncoslábú norvég lányválogatott tagjai, akik salsakadémiára jöttek, hangosan közszemlére teszik a jókedvüket, hátha ők is sikerrel járnak. Talán szereznek maguknak egy vőlegényt.

A kivételek itt is erősítik a szabályt. Egy norvég lánynak norvég barátja van, aki rezzenéstelen arccal a mobiltelefonja kijelzőjén matat.

2015. február 9.

A digitális nyomda tulajdonosa képben van Magyarországról. Ismeri Puskás és Kocsis nevét is. Elmondom neki, hogy a miniszterelnökünk nagy futballrajongó, és Puskásról stadiont neveztek el. A történet nem hatja meg. Különösebben.

A 70-es utcánál odajött hozzám egy nyíltan fogyatékos srác, és égnek fordította a mutatóujját, ami itt azt jelenti, hogy adjak neki egy dollárt. Mindenkit megkönyékezett az ötletével, főleg a szóke néniket, akiknek friss kölniillatát hozta felém a tenger felől fújó szél.

Amikor eltanácsoltam, még egy darabig sajnálatra méltó képet vágott, makogott valamit egy spanyolnak is nevezhető nyelven, és egy távoli világból üzent az üres tekintetével.

Nem sokkal később egy teljesen idióta jelent meg, aki már csak angolul volt hajlandó beszélni. Rendes trikót adtak rá azok, akiknek dolgozott, és a felpuffadt lábaira egy pár jobb minőségű strandpapucsot húztak.

Nem koldult, beszélgetni akart angolul, amit nem nagyon lehetett érteni. Először beszélgetni akart, és csak utána kért pénzt érte, mert a társaságért illik fizetni. Mivel teljesen bolond volt szerencsétlen, gyorsan felfogta, hogy nem vagyok kíváncsi egyik meséjére sem.

2015. február 10.

A zöldséges néger, aki egy kézikocsiról árul a 82-es utca és 13-as sugárút sarkán, bővítette a vállalkozását. Már van egy fehér segédje.

A természetvédelmi park étterme mellett a nőstény kutyának bádogházat építettek. Ebben neveli a kölykeit. Barátságos állat, csóválja a farkát, és odaoldalog hozzám egy fejkakarásra. Kilógnak ugyan a bordái, de messziről érződik rajta, hogy meg van elégedve a világgal, mert a körülményekhez képest jól bánunk vele.

Kcho birodalmában az ifjúkommunista őrfőnök nem engedi be a kerékpáromat. Utalok rá, hogy ott áll a falnak döntve egy kétkerekű rozsdahalmaz, de erre is az a válasza, hogy akkor se. A portás, egy jobb érzésű néger elárulja, hogy az a bicikli egy alkalmazotté. Kcho – ejtsd: kácsó – nagy művész. Maga Fidel Castro nyitotta meg az egyik kiállítását. Azóta a műértő britek Londonban is szeretik az alkotásait.

A Cuculambé könyvesboltban a két alkalmazott mellett egy fiatal néger nézegeti a könyveket. Középkispolásnak tűnik és értelmesnek. Később bejön egy ápolónőnek öltözött néger nő, aki elég ronda, és olyan közel parkol le hozzám a polc előtt, hogy inkább arrébb megyek.

Visszafelé a 27-es utcán jövök végig, aztán kisebb kanyarokkal tarkítom, amit nem bánok meg. Errefelé még van faház, ami előtt zombiarcú terebélyes néger nő ül, és a semmiből a semmibe mered. Külföldi turistákat nem hoznak errefelé az idegenvezetők. A valós szocializmusban kitenyészített mélyszegénység üli meg a környéket. A kommunista párt vezette állam ezzel a jelenséggel nem tudott mit kezdeni. Ötvenhat év a hatalomban pedig nem kis idő, de hát még a valós szocializmusban sem lehet mindenki egyformán sikeres.

Fidel Castro Ruz, a kubai forradalom történelmi vezetője és Raúl Castro Ruz hadseregtábornok, az Állam- és Minisztertanács elnöke virágot küldött az Örökös Újságírónak, Luis Báeznek, aki évtizedeken át rendületlenül írta cikkeit Fidelről és a kubai forradalomról.

A kommunista vezetés szépen ellátja titulusokkal az élő és a holt elvtársakat. Itt is úgy osztogatják a címeket, mint azt a hivatalos művészeket kinevező szerv teszi Kelet-Európában, amiről önámítás lenne azt állítani, hogy az Közép-Európa.

Ide Európa más formában közelít, ha a sajátosan demokratikus Törökország is Európa. Megérkezik Recep Tayyip Erdogan török miniszterelnök hivatalos látogatásra Havannába. Ha már az izraeli turisták is megjöttek, meg a kiválasztott US-amerikaiak is szállingóznak, akkor jöhet ő is. Mert most már szabad. Jöhet mindenki nyugattól keletig, egészen az indiaiakig, akik komoly piacvesztést könyvelhettek el a Nagy Szigeten, amikor a Castro-rendszer nyitott Kína felé.

2015. február 11.

Az élelmiszerboltok az egész környéken üresek. A tervgazdálkodás apostolai jól végzik a munkájukat, mert a kereslet újra nagyobb, mint a kínálat.

Zöltség viszont annyi van, mint még soha. De az a magán-szektor. Ha ez így megy tovább, akkor Havannából indul útjára a világ vegetáriánusai egyesüljetekek mozgalom.

2015. február 12.

Ma találkoztam egy tiszta fehérbe öltöztetett kislánnyal, akit a szülei lovagolni hoztak el a parkba. Egy Jemájá lánc volt a nyakában, és a gyerek nem csattant ki az egészségtől. Amikor a hagyományos orvoslás nem segít, akkor a szentek segítségét kéri, és mivel hisznek a csodákban, olykor meggyógyul a beteg.

2015. február 13.

Néha jön egy traktor pótkocsival, amiről sovány baseballsapkás négerek ugrálnak le, és feldobálják az építkezési törmeléket a műanyag zacskókkal együtt, amiben ételmaradéktól kezdve elsárgult kommunista szaktanulmányokig megtalálható minden megtalálható.

2015. február 14.

Valaki azt mondta, hogy a két Castro úgy kapaszkodik a hatalomba, mintha az életük múlna rajta. Valószínűleg ezt ők is így gondolják, mert a kommunista állam erőszakszervezete nélkül annyi idejük lenne a túlélésre, mint Izraelnek az arabok között, az USA adófizetői nélkül.

Fidel élő-halott, és Raúlnak is ez az utolsó ötéves ciklusa. De a játék folyik tovább. Mindenki pénzt szeretne, és van olyan, akinek már most sok van a Nagy Szigeten. Hamarosan felszabadítják a kubaiak beutazását az Európai Unióba – adta hírül nemrég a helyi média. Ha van miből, akkor mehetnek világot látni. Budapesten is megjelenhetnek a kubai turistacsoportok.

2015. február 15.

Playa Saladónál egy bodorított hajú szőke ember NORGE feliratú pólókat osztogat a kubai kerékpárosoknak. A gazdasági tárgyalásokról senki nem tud senki semmit, de az átlagbiciklis-tának itt sem az a dolga, hogy tudjon bármiről.

2015. február 16.

A Havannai Nemzetközi Könyvvásár ebben az évben sem tartogat meglepetéseket. Egymást érik a sült csirkét, lila vattacukrot, sonkás szendvicznek elkészített harapnivalót, amiben az ingyencek számára kubai mortadella van, és egyéb elengedhetetlen könyvvásári kelléket, mint a dobozos sört árusító sátrak. A népünnepély elmaradhatatlan kelléke, a póniló is jelen van. Az állatok gazdái itt tölthették az éjszakát, mert most hajtogatják össze a botokra szerelt pokrócaikat. Vigyáztak az állataikra. Különösen a zablákra ügyelhettek, mert azok aranyat érnek. Külföldről – többnyire az USA-ból – kell behozatni, ami önmagában szép történet az évtizedek óta tartó gazdasági embargó kellős közepén. De erről nem illik beszélni.

Az erődítmény szélén, háttérben az óceánnal gazdag kínai turisták fényképezgetik magukat az idegenvezetőjükkel. Pár száz

éve talán még egy cápa is elúszott volna az átlátszó vízben egy néger rabszolga maradékával a fogai között.

Néhány méterrel arrébb a kubai forradalmi ipar termékei, széttöredezett betonpadok láthatók, amikre új korokban sem lehetett tanácsos leülni.

A mozsárágyúk renovált állásaiban működésképtelen, de szépen kicsempézett vécék vannak vagy elhagyatott termek, amelyeket az átlagállampolgárok ugyanannak használnak. Az eredményt nem szükséges leírni.

Tíz órakor a félig civilbe öltöztetett kiskatonák beengedik a békésen ácsorgó embereket.

A Frankfurti Könyvvásár méretes standja kong az ürességtől. Van minden, ami politikailag korrekt kortárs német könyvkultúra, csak látogató nincs. Az eurozónának ez a része itt senkit sem érdekel. A helyzet az Új Út Kiadó standján hasonlóképp lehangoló. A műanyag homlokzaton a kubai szervezők jóvoltából a szöveg egyharmada spanyolul, a maradék félig angolul, félig németül áll: Editorial Never Weg, Soha Út Kiadó. Helyesen Editorial Neuer Weg lenne, de a két szalonbalos hölgyet, aki small-talkot imitálva üldögél, mindez – szemlátomást – cseppet sem zavarja.

A szervezők gondosan mellettük helyezték el a Martin Luther King Központ – egy államilag erősen ellenőrzött, USA-pénze-
ket is befogadó kubai egyházi szervezet – standját. Nincsenek véletlenek. Ha vaki benéz a Neuer Weg Kiadóhoz, akkor arról megfelelő helyen tudni fognak.

A Rosa Luxemburg Alapítvány – egy német–mexikói vegyes vállalkozás – pultjánál nemhogy érdeklődő, de személyzet sincs.

Néhány lépéssel arrébb a szépreményű mexikói kabalisták dolgoznak, és annyiért árulják a portékájukat, ami egy veretes könyvből, egy pár oldalas fűzött mini Zohárból és egy ajándék-csomagból áll, hogy az az összeg nem fedezi még a nyomdakölt-ség töredékét sem. Vélhetően küldetéstudatból dolgozhatnak, és nem az extraprofit reménye vezérli őket.

A haszon a remittenda-árus mexikóiaknál csapódik le, akik az eladhatatlan selejtet konténerszámra hozzák ide. A latin-amerikai testvérnemzet könyvnepperei a bővliáradatot futballisták poszttereivel egészítik ki. A standjuk egy külön teremben van, és ebbe a szentélybe nem lehet csak úgy spontán besétálni. Az érdeklődőket két kubai biztonsági alkalmazott veszi szemügyre, akiket viszont egy mexikói alkalmazott figyel. A hátizsákokat itt le kell adni, nehogy valaki belegyűrjön egy műanyag jobbhátvédet, akiből még miniszterelnök is lehet, vagy egy portrét az egyik zselézett hajú globalizált sztárról.

A kubai művészeti könyveket is forgalmazó állami vállalat standján kubai kortárs művészek albumai is vevőre várnak, akár ötvendolláros áron. Vevő azonban itt sincs.

India a vásár díszvendége ugyan, de az indiai standon nem árulnak könyvet. Csak a polcokon lehet megnézni a kínálatot. Az indiaiak üzleti érzéke nem csal. Eladni úgyse lehetne semmit. Van viszont jógalézés, amit egy indiai hölgy mutat be, és egy hennázott hajú ember magyaráz hozzá angolul, akit egy kubai elvtársnő tolmácsol a hallgatóságnak.

A szomszédos terem, ahol az indiai nyomdaipar mutatkozhatna be, kong az ürességtől. A feliratok ott árválkodnak a falakon, de ez édeskevés az üzletkötéshez. Egy indiai ember ül magányosan, és hallgatja a számára kirendelt kubai munkatársnők angolul előadott, időöltésnek szánt történeteit.

A haiti követség standján egy C3-as könyvjelzőt kapok. A Soros Alapítvány sikeres működése iránt itt még vannak érdeklődők.

A valós szocializmus átváltozása piacgazdasággá eldöntött tény, és a vele járó kétoldalú kapcsolatok kezelése úgyszintén. Ennek függvénye az Artemisa-i Megyei Népi Törvényszék büntetőjogi termében lezajlott per eredménye, amiben életfogytiglant vagy huszonöt év fegyházbüntetést kaptak azok a kubaiak, akik hamis ígéretekkel illegális kivándorlást készítettek elő honfitársaik számára. A fő vádpont embercsempészség volt. Egyvalaki a csapatból megúszta tíz év börtönnel, mert nem tudott a lényegről. Az ő feladata abból állt, hogy a biciklitaxiján – riksáján –

elvigye az embereket a gyülekezőhelyre. Mert tengeri utazásról szó se volt, csak a pénz beszédéről.

A műveletről a hír a Kubai Kommunista Párt Központi Bizottsága hivatalos lapjának, a Granmának a mai számában olvasható a második oldalon, az érintettek teljes nevével, amit csupa nagybetűvel és vastagon szedve adtak meg a szerkesztők.

Az üzenet egyértelmű. Kuba nem támogatja az illegális kivándorlást.

2015. február 17.

A szomszédaim és a suttogó propaganda szerint a bautai bűnözővetkezet legalább négy gyilkosságot is elkövetett, és a holttesteket alagutakban rejtették el. Talán az ilyen típusú üzletekben élenjáró mexikóiakat akarták utánozni.

2015. február 18.

Most beléphetek Kcho birodalmába, mert gyalog vagyok, és cseppet sem feltűnő külföldi. Az egyik hangárban a Gondolkodó fogad, ami előtt még Fidel is megállt, és ha valaki mást lát a legalább négy méter magas monstrumban, mint azt, amit Fidel látott, az téved. Fidel önmagát látta viszont.

A használt gumikerekekkel, mentőövvel és kötelekkel felszerelt Gondolkodó szigetelőanyagból készült, deszkák és alumíniumlemezek segítségével. Kcho kiállítótermében, ami hangárméretű, jelen van az örökzöld karibi téma, az arccal a tenger felé motívum kubai változata. Három nagyméretű tablón a Manzanillóból menekülni készülő tutajosok, akiket később a hős határvadászok kihalásznak a habokból.

Van egy másik hálás téma is. Nemzeti identitás erősen, és kubai országhászló nagy méretben.

Egy installáció is látható, aminek a címe az Hijo Pródigo (a tékozló fiú), amiben az USA – hamis csillogást jelképező – üveggyöngyből kirakott nemzeti lobogója kap helyet kicsiben, ahogy

a kamerák kereszttüzeiben egy fekete dobozba bezárva árválkodik.

Nem marad el a magyarázó szöveg sem, amiben a volt kulturális miniszter elvtárs, akiből mára – az ismerős kelet-európai képlet szerint – a miniszterelnök tanácsadója lett, örül, hogy jelen lehetett, amikor Kcho 2014. január 8-án Fidel havannai bevonulásának 55. évfordulóját ünnepelte ezen a helyen.

2015. február 19.

A Playa 70 y Mar, a 70-es utca és a tenger találkozásánál a kutyafognak – diente de perro – nevezett kemény kőzet mélyedéseit elöntötték a hullámok. A tenger mélyzöld, a hullámok emeletmagasságúak.

A kisebb hajóknak a kikötőkben kell vesztegelniük. A sziget karibi oldalán a kompjáratok meghatározatlan időre szünetelnek.

Mára virradó éjjel a süvöltő szelek és a mélyhideg leple alatt betörték a szomszédba. A tetteseknek néhány ruhadarabot sikerült zsákmányolniuk. A környéken egy ideje elszaporodtak az ilyen esetek, és ma a 84-es utcában megjelent egy gömbkamerával felszerelt rendőrautó.

2015. február 20.

Havanna óvárosában, karnyújtásnyira a tengertől és a nemzetközi mólótól, az Assisi Szent Ferenc téren – Plaza San Francisco de Assis – egy sereg műanyag medve áll. Sok nemzet sok medvéje. Mindenki felismeri a saját medvéjét, talán még a saját művészetét is. Az iraki nevében arab, és a thai is követi a nemzeti nyelv hagyományát. Többnyire a Berlinbe akkreditált követségek szponzorálták a művészeket. De vannak kivételek. Egy bank, egy gazdag földi – felcsúti vízvezeték-szerelő nincs köztük – vagy rokon, esetenként más mecénás támogathatta a műanyag macit.

Keresem a magyar giccsét és a magyar művészt. Keresem a berlini magyar nagykövetséget, a berlini magyar kulturális intézet

képviselőit, vagy a Berlinben dolgozó liberális magyar művészeket és másokat, akikben tetőfokára hághat a tenni vágyás, a segítőkészség és az őszinte hazaszeretet szelleme. Kereshetem.

Háttal a tengernek, a központi résztől a legtávolabb elhelyezve állnak az utolsó medvék.

Első a grúz medve. Támogató: Grúzia követsége, Berlin. Művész: Zurab Sumbadze. A maci grúz írásjelekkel beborítva, semmitmondó.

Második a ghánai medve. Támogató: Ghána követsége, Berlin. Művész: Dennis Doe Tamakloe. A maci afrikai motívumokban gazdag. Magyar vonatkozása nincs, pedig a ghánai bányáknál korábban jeleskedtek a rokonok.

Harmadik a görög medve. Támogató: Lindner Hotel, Berlin. Művész: Leda Luss-Luyken. A maci fején arany babérkoszorú, a világoskékre festett állat hasán görögül az áll: Athén, 2004. A görögök művészenek már nincs görög neve, és a követségük se izgatta magát a részvétellel.

Negyedik a guatemalai medve. Támogató: Guatemala követsége, Berlin. Művész: Mayra Fernándes De Schäfer. A macinak zöld szeme van, és a hasán egy guatemalai népművészeti motívumokban gazdag sál díszel. A művész nevét érdemes közelebbről megnézni.

Ötödik a guineai medve. Támogató: Guinea követsége, Berlin. Művész: Nana Kaba. A macin afrikai kunyhók és egy, a sekély vízben álló félmeztelen fekete nő, aki egy meghatározhatatlan tárgyat tart a fején, és sárga szoknyában van. Talán Oshún, a szerelem és a folyótorkolatok istennője. De vannak pálmák, szavanna és dzsungel. Teljes a kép.

Hatodik a haiti medve. Támogató: Haiti követsége, Berlin. Művész: Fritz DesRochez. Pálcikaalakok zenélnek mindenféle hangszeren, amelyek inkább barnás fehéreket ábrázolnak, mintsem haiti átlagembereket.

Hetedik a hondurasi medve. Támogató: Peter Schöndges, Honduras tiszteletbeli konzulja Berlinben. Művész: Ezequiel Padilla Areste.

A maci mellkasán a maja naptár művészi feldolgozása. A két oldalán a szöveg spanyolul: Az etnikai csoportoknak békében kell fejlődniük... Támogassuk őket!, és: Mindennap a békét kívánjuk.

Nyolcadik a magyar medve. Támogató: Air Berlin. Művész: Sala Lieber. A mélyvörös maci tele van húsos meztelen nőkkel, akik fehérek és szülni készülnek, vagy már túl vannak rajta, mert egyikük-másikuk egy angyali gyereket szorongat a karjában. A macit indaszerűen befedő szellemnők szeméremrészét zöld lapulevél fedi. Mintha egy férfi is lenne valahol a maci lábán, aki inkább szörnynek tűnik, de nincs elfeledve ő se, hisz a megtermékenyülés elengedhetetlen eszköze. Az alakok mintha a palackból kiáramló démonok lennének. Ha ez Magyarország, akkor innen tényleg jobb elmenni, fut át az agyamon.

Kilencedik az indiai medve. Támogató: India követsége, Berlin. Művész: Sanjay Skider. A maci hasán egy gyenge fuvolás lebeg a semmiben. A maci karjain elmosódott alakok táncolnak.

Tizedik az indonéz medve. Támogató: Indonézia követsége, Berlin. Művész: Trinawangluwan. A maci batikolt ruhában, az indonéz – jávai – kultúrából kölcsönzött maszkban.

Tizenegyedik az iráni medve. Támogató: Irán követsége, Berlin. Művész: Dr. S. A. Nowrouzitalab és Dr. A. Fadavi. A maci lábán ékírás, onnan felfelé arab írásjelek és arab számok. A műanyag állatnak csak az egyik szeme van nyitva, a másikat lehunyja, mert eltakarja az arab-perzsa kalligráfia. Nem nehéz magyarázatot találni erre a kacsintásra.

Tizenkettedik az iraki medve. Támogató: Irak követsége, Berlin. Művész: Furat Al Jamal. A maci Mezopotámiában áll két lábával, és lélekben repül. A varázsszőnyegen, amit a mellkasára álmodott a művész, egy csoport kisgyerek ül vidáman, tág-
ra nyílt szemekkel: egy fekete, egy fehér, egy ázsiai és egy, aki indiainak vagy arabnak is kinéz.

Tizenharmadik az ír medve. Támogató: Írország követsége, Berlin. Művész: Shaun Dolan. A maci zöld és pipázik. Vannak rajta lóherék, és vörös a szakála. A térdharisnyája fehér-narancssárga csíkos.

Tizenegyedik az izraeli medve: Támogató: Sarah és Dan Golan, Michael Bob. Művész: Ruslan Sergeev. A macin ott van a Siratófal a háttérben, és néhány héber betű. Van sín és van bet, de külön-külön lábakon, és van más is, de a fő üzenete a sok szív. Egy hatalmas szív a két lába közül indul, és az egész hasát ellepi, aztán kisebb szívek következnek. Az utolsó szív az orra hegye.

Részemről itt szünet, mert ezután az olasz medve következik, ami már nemcsak gyenge, de maga az izlésficam.

A Buddy Bears International fő támogatóinak egyike a cargo movers.

2015. február 21.

Havannába megérkezett a globalizált turizmus. A Capitoliót is frissen kivakolták, ami a washingtoni Capitolium félelmetesen hű mása.

A vezető kubai értelmiségi is imázst váltott. Talpig feketében mutatkozik. A fekete pulóver alól hófehér trikó nyaka lóg ki, a hátán mélyzöld kasmír pokróc. A kosztüm egy katolikus pap és egy afgán herceg ruházatának keveréke. A művelt posztkommunista, aki miniszteri rangban van, így vezényli le az átmenetet. A vagyona már most több százmillió dollárt ér, de – mint az elvtársainak – papíron neki sincs semmije a szocialista Kubában. Nincs magánvagyon, de minden az övé. Keményen markolja a hatalomhoz vezető láthatatlan kötelékeket, és ezekkel együtt mindent, ami a keze ügyébe kerül. A privatizáció után itt sem lesznek meglepetések.

HÉTVÁRI ANDREA versei

Párhuzamosok

Néztük a parton, hogy ott egymás mellett
szárnyuk alá temették csőrüket,
a festményszerű mozdulatlanságból
is felbukkanó csöndes őrület,

hogy ott a parton egyetlen lépésre
a fel-feltörő víztől és morajtól
a rejtőzködő tavasz gyűrűjében
két madártest titkos ösvényt rajzol,

a zöld fejű a fiú, ennyi biztos,
s a lány társa a meditációban,
mintha közös megegyezésük volna
és megbeszélték, hogy ez így most jól van,
folyóparti szokatlan mandalák –
élnek-e még a tegnapi kacsák?

A Gyönyörök kertjében (*pitypangot fújva*)

A lebegés marad csak legbelül,
ha elfújod a könnyű kis pihéket,
szenvedélyük a néma repülés
a sok szabály után, hogy némi vétket

írni a ritka, kékes levegőbe,
mert van megbocsájtás, és most a bűn,
a Bosch-pokol is úgy tűnik, csupán
egy készre festett, kopott ál-tribün,

teremtményei így sem boldogok,
nyílik a menny, s a világi falak
a rendező előtt csak díszletek,
összesöpör és mindent rendbe rak,
és nem marad az égi kárpiton
csak alma, férfi, nő s egy pár piton.

Hieronymus Bosch festményének részlete

Újrahasznosítás

Ma rendbe rakni kéne már a kertet,
az égisz érv vadszölő hegyet,
elűzni minden rossz gondolatot,
vagy gondtalanul irtani legyet,

a lombzsöcskét s a méheket megóvni,
egy mozdulattal törölni a lárvát,
sötétebb lelkű régi kártevőket,
ha minden lelki köldökszinórt átrág,

könyörtelennek lenni, hogyha kell,
és aztán jöhet minden irgalom,
de mindig egyre pontosabban tudni,
mi volt ezekből átok és a lom,
vitorlavászon, tenger, nyár s a tó
hasonlóképpen komposztálható.

THAMÓ KATA

Téboly

(részlet a 86. Ünnepi Könyvhétre
megjelenő kötetből)

Másnap Lili a kórház parkjában sétálgat, ahol egy szimpatikus fiúval fut össze, és miután megismerkednek, sokat beszélgetnek. Akkor úgy érezte, el tudná fogadni barátnak vagy társnak, mert megtetszett a fiú kedves közelsége. Az utóbbi években nem is volt szerelmes, csak a magány gyötörte. Most megcsillan egy boldog párkapcsolat reménye, talán ez a fiú, János az „igazi”. Izgatottan aludt el, alig várta a másnapot, hogy újra sétálhasson, és a padon beszélgethessenek, mert mind jobban talált a szó, a vonzalom is kölcsönösnek tűnt. Boldog lány lett Liliből.

Egyik este, amikor a folyosón sétált, meghallotta János hangját az egyik szobából kiszűrődni, közelebb lépett, és egy gyönyörű lány mellett pillantotta meg. Lába földre gyökerezett, amikor meghallotta a csábító, kedves szavakat, melyeket már ismert. A parkban másnap már a másik lánnyal sétált kézen fogva János. Liliben egy világ omlott össze, ezerszer is feltette a kérdést magának, miért mindig éppen vele történik meg, hogy ha valakiben megtalálni véli a társát, kapcsolatot kezdeményez, máris csalódnia kell. Kiderült, János beteges hódító, minden új lány kórházi érkezésekor jelen van, és várja a legmegfelelőbb pillanatot, hogy lecsapjon. Igen sokféle pszichés betegség van egy ilyen nagy kórházban.

A pszichés betegek száma egyre nő, és soha nem tudni, kivel mi történik, mikor lép fel ilyenfajta betegség, hisz ma Én, holnap Te vagy beteg, ezért nem szabad senkire ujjal mutogatni. Lili soha nem szerette, hogy sajnálkozva nézzenek rá, ennek még a gondolata is zavarta. De mindig volt tartása, megkapaszkodott, mint fenyő a sziklán, a hitben talált erőt és reményt, hogy igenis: van kiút. Méltósággal viselte betegségét.

hóembert készíteni. Sokan levonulnak az udvarra, és nagy határozással óriás hóembert készített a betegsereg. Utána sétálnak, aztán vacsora, és az esti gyógyszer kiosztása. Amíg a sorban álldogál, döbbsenten figyel, hogy milyen sok súlyos beteg van az osztályon. Érzi, tisztul már a látása, mert előzőleg igen homályos volt előtte a világ. A lepel is az agyáról, ami nagyon zavarta, kezdett elszállni, és mintha felébredne többéves álmából. Állapota javulni kezdett.

Több alkalommal elképzelte: teljesen meg fog gyógyulni, reménykedett szüntelen, hogy most végre beteljesedik a dédelgetett álma, és újra egészségesen élheti fiatal éveit, megtalálhatja lelki társát, aki elfogadja őt olyannak, amilyen, és megismerheti az igaz boldogságot. Mindig, mielőtt elaludt volna, fohászzkodott, hogy valahonnan a nagyvilágból a jó Isten küldjön egy férfit, akibe szerelmes lehet, akinek lelkébe leteheti lelkét, akihez minden éjjel odabújhat, elmondhatja, mennyire szereti, és megköszönhetné, hogy mellette van jóban, rosszban. Régóta vágyakozik, dédelgetett álmát nem adja fel, hiszi, hogy neki is van valahol párja, s amikor az égiek akarják, találkozik vele.

A kórház szabályzata szerint, akinek kielégítő az állapota, jól mozog és nincsenek rosszullétei, rendszeresen jár pszichoterápiákra, javulgat, azt kísérővel ugyan, de kiengedik a városba egyórás sétára. Ehhez orvosi pecséttel ellátott kilépő szükséges, csak úgy lehet kimenni a kapun, elhagyni a kórházat. Lilinek is a doktornő egyik reggel kilépőt ír délutánra. A pihenőórák után Kati néni kíséri, aki nagyon kedves, bájos nő. Ő is beteg, de nem annyira súlyos, tud vigyázni Lilire. Délután el is mennek, jókat kacagnak. Kicsit nehézkes a gyaloglás, és még mindig gyötrik a szomorú gondolatok. Kati néni nyugodt és kedves. Meg akarja vigasztalni, ezért elmeséli súlyos betegségének történetét. Egyik alkalommal – mondja – munkából jövet a hálószobában találta férjét, a legjobb barátjuk feleségével. Mindketten meztelenül heverészttek, nem számítottak erre a meglepetésre. Kati néni teljesen összeomlott, mert nagyon szerette a férjét, vakon megbízott benne. Csalódását nem tudta feldolgozni, életét értelmetlennek látta, a mindent megváltó halált választotta, ezért felvágta ereit. Bár sok vért vesztett, az orvosoknak még sikerült megmenteniük az életét, aminek akkor nem örvendett. Sikerült talpra állnia, életvágya is visszatért, hiszen gyönyörű gyerekei

vannak, sőt unokái, akik mindig hazavárják. Miután visszatértek a városból, megjelent a Kati néni férje is egy csokor virággal. Magas, szemüveges, őszes hajú, jóképű ember könnyörgött neki, hogy bocsásson meg. Erre Kati néni határozottan azt mondta:

– A Jóisten új életet adott nekem, de ebben te már nem vagy benne...

Helén súlyos skizofréniában szenved, különös figyelmet szentelnek neki az orvosok, mert tehetséges, művészien rajzol. A főorvos úr megígérte, hogy a kórházban kiállítják a képeit, hátha vásárolnának is belőle, mert ez segítség lenne a szegény lánynak. Soha nincs látogatója, soha nem emlegeti a családját. Itt mindenki ismeri, hisz régóta a kórház visszatérő betege. Lilihez rendszeresen bejár, megkérdi, hogy van. Lili többször adott neki csokoládét, vagy pár bátorító szóval kedveskedett.

A kórház a betegeknek farsangi bált szervez, nagy a készülődés. Helén felbuzgatja Lilit, hogy rövid hajjal jelenjen meg, mert az jobban áll neki, mint a hosszú. Olyan rámenős, hogy Lili beleegyezik, és megkéri Helént, aki nem is ért a hajvágáshoz, hogy készítsen neki egy jó frizurát. Szívesen ajánlkozik, neki is fog, a hosszú göndör tincsek hullnak a földre, és pillanatok alatt kész is a Kleopátra-stílusú frizura. Kissé borzas, mert összevissza állnak a hajszálak, de mindketten őszintén örvendeznek:

– Szép vagy, Lili, immár a legszebb a kórházban – mondja Helén.

– Örülök, Helén, hogy ilyen kedves vagy, és levágtad a hajamat – mosolyog Lili.

– Ha-ha-ha!... Hi-hi-hi!...

Még a pszichiátrián is nagyon lehet örülni az apró dolgoknak, és barátságok születnek.

Lili édesapja Magyarországon marad egy rövid ideig, és mindig korán reggel látogatja meg leányát, hogy erőt nyújtson neki. Nap mint nap biztatja, végtelen szeretetével segíti gyógyulását. Mindent hoz, amire szüksége van, még cigit is, hogy semmiben ne szenvedjen hiányt. Hétvégére sikerül kilépőt kérnie, és elviszi Lilit a rokon nagynénikhez kikapcsolódni. Társas játékokat játszanak,

régi fényképeket nézegetnek. Ausztriában élő rokonai is meglátogatják, ami jólesik Lilinek. Megérkezik az unokatestvére is, Ibolya, akivel testvérként szeretik egymást. Felidéznek közös gyermekkori emlékeiket, nagymama alakját, akit kicsi mamának szólítottak. Kár, hogy már csak az emléke él bennük! Régi, udvaros háza volt falun, még a nagyszüleitől örökölte. Ibolya, aki pszichológiát tanul a bécsi egyetemen, azt javasolta Lilinek, hogy keresse meg azt az öreg házat, minél többet tartózkodjon ott, sétáltassa a kutyát a kertben, mert a kutya olyan hűséges barátja lehet, aki soha nem árulja el, viszont ragaszkodik hozzá és szereti. Azt is megtapasztalhatja, hogy a rusztikus környezet elősegíti a gyógyulását.

A minden hétvégére szóló kilépőcédulát gyógyszerek kísérik, azokat szigorúan be kell venni, mert visszatéréskor azonnal észreveszi a doktornő, ha netán nem szedte a beteg. Néhányan kijátsszák, mint Erzsébet is, aki többször távozik kilépőcédulával, de estére visszahozza a mentő súlyos állapotban, mert nem veszi be a gyógyszereit. Erzsébet úgy érzi, nincs szükség gyógyszerre, hisz semmi baja, csak tévedésből került a kórházba, jól szórakozik a városban, de másnap reggel általában elektrosokkot kap, utána pár napig nincs probléma vele.

Lili szobatársa, Juli is többször kimenőt kap, de este gyógyszerosztásnál mindig megszidja az ügyeletes orvos, mert rögtön észreveszi, hogy nem vette be a lítium adagját. Ez meglátszik rajta, bármennyire is tagadja.

Minden pénteken nagyvizit van. A hangosbemondóban figyelmeztetik a betegeket, hogy készülődjenek, az ágyak legyenek rendben, a kis éjjeliszekrény is. Mindenki csendben, az ágy szélére ülve várakozik. A szobákba többen érkeznek. A főorvos megy elől. Őt követik a többiek: doktorok, a főnővér és pár aszisztens, akik lejegyzik az orvosok utasításait. A vizit hosszas és alapos, először a főorvos kérdez, azután pedig a doktornő részletesen kikérdezi a beteget. Érdeklí őket, hogy volt-e pszichoterápián, pszichológusnál, milyenek az eredmények, a gyógyszerek hatására milyen az állapota.

Új szobatárs érkezik a kórterembe. Juli épp kimenőn van, ezért kissé megrémülve Lili fogadja a fiatal cigányasszonyt. De hamar megnyugszik, mert Franciska csendes lány. Este azonban kide-

rül, hogy nem szeret fürödni, ezért többször is figyelmeztetik, merre van a zuhanyozó. Általában lenyugtatják napközben is, mert agresszív volt a családjával szemben, azért került kórházba. Vasárnap látogatói jönnek, szépen felöltözve nagy cigánysegreg ételt hoz neki. Franciska testvére, egy molett cigányasszony így szól a lányhoz:

– Lili, épp készülődünk a Vidám Vasárnap tapsolós előadásra, ahol imádkozhatsz a gyógyulásodért. Szívesen elkéreztetünk, és magunkkal viszünk.

– Nem megyek, mert én magamban imádkozom. Erős hitem van. Felmenőim között voltak papok is.

– Ó, ez itt egészen más. Megtisztulsz bűneidtől, és pénzt is kapsz, ha anyagi nehézségeid vannak. Csatlakozz hát hozzánk.

Lili érdeklődik, hogy ez milyen gyülekezet lehet, és megtudja, hogy valamilyen szekta.

Naplójegyzeteket készít a kórházban, nagyvizitkor is felolvas néha belőle, mert még mindig képtelen logikusan gondolkodni.

Részlet a naplójegyzetekből: „Szép, borongós nap virradt ma, de nem elkésérítő, mert mindennap nem süthet a nap. Néha azért megjelenik a nap, és a sugarai mind erősebb és erősebb meleget sugároznak felénk. A kedvem nem lankadhat, mert jól érzem magam, nem fáj semmim, és alapfokon nagyon jó kedvem van. Friss vagyok, fitt és üde. Mindenki türelmetlenül várja a nagyvizitet, de a főorvos úr nem siet, igaza van, komoly szakember, pszichiáter, itt nincs miért sietni, mert mi itt a kórházban időmilliomosok vagyunk. Időnk, mint a pelyva, csak be kell osztani, kell járni tornászni, rajzolni, zenére, sétálni, és legfőképpen enni. Enni, enni, de nem túlzásba vinni, mert az étel kalóriadús és meghízlalhat, többször kicsit, főleg zöldséget, gyümölcsöt, de a háromnapi étkezés szigorú szabályait követve, mert a fizikai állapot, a jólét függ az étrendtől. Ha jó a fizikai állapot, társul lassan a lelki is. Hogy hogyan érzem magam a kórházban? Hát nem egy leányálom, de mindenképp jól felszerelt, jólesik hallgatni az aranyos kis barna doktornőt, aki a kezelőorvosom, aki fogékony, kisebb-nagyobb problémát megold, legalábbis segítséget nyújt, mert minden problémát magamban kell megoldanom.”

GELENCSÉR MILÁN versei

Tarantula

Tessék, tarantulafészek dugította el
a csaptelep alatti műanyag elemet,
diagnosztizálja, és csettint hozzá
kobaltnék overalljának kantárjával.
Meg hogy az egyik felnőtt példányt
ijedtében elpusztította, a másik
visszaszaladt a rendszerbe, de az
innentől nem a mi problémánk.

Hanem a tojásokat – és egy sárgás
gömbökből álló gömböt nyújt felém
a tenyerében egyensúlyozva –,
azokat elvinné, nézzem csak meg,
egészen olyanok, mint az eperfa gyümölcse.
Vigye, ha ennyi haragosa van.

Mérhetetlenül boldog vagyok egész nap,
mert tudom, hogy megint kísértetted
a lisztérzékenységedet és fel fogsz
kelteni a gyomorfájásoddal, én pedig
megkínállak egy pohár tegnapi
maradt, tarantulatőjásos csapvízzel,
hogy aztán együtt hányjuk végig
az éjszakát, mint a friss szerelmesek.

Fürdőházban történik

Kimondható: elfogytak a szavak.
Az ajkadra kibukott a penész.
Hogy fürdőházban történik, mikor
A türkiz csempét támasztva lemész

Az anyádhoz a hideg vízbe ázni,
Be kell valljam, engem is meglepett.
Megtorpantál a lépcsőn, mint aki
Porteknőben merül el víz helyett.

Megy a bőrszínedhez ez a feszített
Tükrű, kocsonyás, szürke csontleves,
Ami talán le is nyűgöz kicsit.
„Mostantól nem akarom, hogy keress.” –

Mondod, mielőtt még bármit mondhatnék.
Gőz jön be hátulról és fülledt kényszag.
Szavak, szocreál csempék és anyád.
Elvesztem a talajt. Mindenhol észak.

Szép idő van

Nyár volt, és negyedik napja esett.
A hátadat néztem és hallgattam, hogy
Úgy pihegsz, mint a jelzőhang a liftben.
Az állítólagos rákodat kellett
Keresgélnem a gerincedtől balra
Vagy a nyakad táján, és az utóbbit
Szabad volt szájjal is, ha jó kedvedben
Találtalak. Ilyenkor játékosan
Hátravetődteél és kinyújtóztattad
Az örökké sápadt lábaidat.

Most szép idő van, és nem láttalak,
Mióta minden programodnak én
Lettem az esőnapja. Gereblyével
Megyek neki a vakondtúrásoknak,
Mert nem akarom tudni, hogy azóta
Hány sarlatánt kértél fel kezelésre.

CSELENYÁK IMRE

Amoveo

(Mezővárosi vulticulus)

Egész délelőtt törkölyt nyakalt, délutánra olyannak látta a világot, amely már közelített az optimálisan elfogadhatóhoz. Tehát nem eszményi, de kielégítő. Tartott tőle, elpilled, enged a szervezet kényszerének, ledől, elszunnyad. Ezt semmiképp sem szeretne volna, megjárta jó néhányszor: a nap-pali alvás éjjel megbosszulja magát.

Százhatvankettő!

Arra jutott, hogy iszik egy erős kávét, aztán sétálni megy. A konyhában uralkodó rendetlenség ugyan zavarta némiképp, de annyira mégsem, hogy tegyen ellene. Homályosan emlékezett rá, hogy talán ma jön haza az anyja, ez azonban számára inkább a kielégítőbb táplálkozás és pénzforrás ígérését jelentette, mintsem kötelességtudatának feléledését. Rég hozzászólt ő ahhoz, hogy semmit se tegyen anyja kedvére, viszont elvárjon tőle megértést, pénzt, tiszta gatyát. „Harmincnyolc éves vagy, fiam, nem érzed, hogy valami nincs rendben?” – idézte föl az idegesítő kárálást. – „Az isten se látott még ilyet! Igen is, lenne hozzád való asszony, csak te egy balfasz vagy, nem jársz olyan helyekre, ahogy munka után se nagyon! Az én szüleim ebben a korban már unokákkal játszottak! Mire vársz, mondd már meg nekem, drága gyermekem?! Az én kis nyugdíjamból élünk, abból kéregetsz folyton, hát nem szégyelled magad?!”

Megtömte a kotyogót örleménnyel, ráhelyezte a tetejét. Miért kellene szégyellnie magát? Semmiben sem hibás! Az égadta világon semmiben! Meggyújtotta a gázt, fölhelyezte a kis alumínium készüléket. Ne bassza már meg az a... Hát nem összepakolt a cipőgyár! A digók elhúztak a francba! Ezért kellene restellkednie?! És abban ki hibás, hogy ilyen törpe maradt? Mindössze százhatvankét centi?!

nákat, sehol semmi jó, találmra otthagya valahol. Elkortyolta a feketét, a csészét az éjjeliszekrényre helyezte, ahol társa lett egy üres sörösüvegnek, egy negyed karéj száraz zsíros kenyérnek, egy fél pár koszos zokninak. Végigdől a vetetlen ágyon, a képernyő odavonzotta tekintetét, a narrátor hangja bekúszott tudatába. – A férfiak csodálkozni fognak a közvélemény-kutatás eredményén. A megkérdezett nők többsége úgy nyilatkozott, hogy ők egy férfinak leginkább a csípőjét, a tomporát nézik meg. Kedves uraim, hiába erőlködnek tehát, hogy széles vállakat, domború mellkast, hatalmas muszklikat növesszenek, a nőknél ezek másodlagosak. A nemi szerv mérete pedig szóra sem érdeemes. Legyen formás fenekük, azt biztosan értékeli a nők.

– Miket dumál ez! – kiáltott fel, és nagy lendülettel talpra ugrott. – Lófasz a seggedbe, te barom! A szemét csajok először azt nézik meg, milyen magas a hapsi! Mindenütt csak a hazugság!

Ököllel rácsapott a távkapcsolóra, ami azt eredményezte, hogy másik csatornára váltott a kép. Ettől lehiggadt, rendesen kikapcsolta a készüléket. Ismételten tudatosította magában, hogy nem alhat, mert akkor az éjszakát ébren kuksolhatja át, attól pedig tartott, inkább áram alá helyezte az öreg számítógépét. Az idejétmúlt ketyere – akkor vette, amikor még a cipőgyárban dolgozott – lomhán indult be, s miután elérte üzembesz állapotát, úgy zakatolt, mint egy orosz traktor. Mikor lesz neki egy korszerű komputere, amilyen igazság szerint minden embernek kijárna a mai világban? Az internet katasztrófális, akkor működik, amikor kedve tartja. Sokszor órákig nem boldogul vele, s ha végre nagy lomhán elindul, a legváratlanabb pillanatban képes lefagyni. A környéken már senkinek sincs ilyen ócska gépe, szóba hozni sincs pófája mások előtt.

Azonnal sikerül a világhálóra csatlakozni. Micsoda csoda! Először megnézte a levelezési Outlook fiókot, de nem jött számára semmi. Napok óta nem írnak neki, és még az iwiwen sem keresik. Csupán a szokásos személytelen üzenetek: küldd tovább, különben elviszi a szerencsédet, nyerd egy velencei utat, segíts a kislányon, akit csak külföldön tudnak meggyógyítani, s az bizony költséges, a bankszámlaszáma: 91918282 – 10020033. Rá kellene gyűjtani. Hanem elfogyott a cigarettája. Ujjai sután kattintgatták az egér gombját, a képernyőn lassacskán kibontakozott a kedvenc oldal, amelyet már három éve

rendszeresen látogatott. Ezt a linket véletlenül találta, amikor megunta Maya Gold weblapját. Kicsit eltért a megszokottól, de igényeit helyel-közzel kielégítette. Erotikus tartalmú rövidfilmek tömkelege: csajok kitárulkozva, orális szex, tömény pornó, leszbikus enyelgés, meg ami csak jön... Egyedüli probléma a gép gyenge teljesítménye. A hosszabb klipeket szaggatva, élvezhetetlenül játssza le, ezért a szeme már idejekorán ráállt a kínálati ablakok bal sarkában látható számokra. Ha időtartama meghaladta a négy percet, rá sem nyitott. Voltak kedvenc rövidfilmjei, amelyeket száznál is többször megnézett. Vagy azért, mert jó dögös benne a maca, vagy mert hatalmasat élveznek a szereplők. Egy rendszeres pornókukkoló valamennyi idő elteltével már rájön a csalásokra, a megjátszott orgazmusra, heróttja lesz a műlihegéstől. Ezen az oldalon akadtak szép számmal amatőr videók, amelyek katartikusabb hatást gyakoroltak rá, mint a profin megrendezett jelenetek, így mostanra szinte kizárólag a műkedvelők felvételeit leste.

Fölugrott, kiszaladt a konyhába, föltépte a hűtőszekrényt. Hol a pálinkásüveg?! Szembesülnie kellett a lehangoló valósággal: az üveg a stelázsi mellett szendergett üresen. De talán valamenyny maradt benne! Fölkapta, kirántotta dugóját, s a palack nyakát lefelé fordítva igyekezett a szájába csurgatni a maradékot. Valóban jött még belőle néhány csepp, de csak arra volt jó, hogy nyelve éppen üdvözölje a törköly isteni zamatát, gyomra viszont dühösen berzenkedjen, hogy őhozzá semmi sem jut le.

Csak százhatvankettő!

Dühösen tért vissza a komputerhez, megkeresett egy régebbi szpícsot, rákattintott. A női szereplő izmos fara még mindig hatott rá, pedig legalább negyvenszer nézte végig a jelenetsort. A pár megy föl a lépcsőn, a pasi elől, mögötte a csajszi áttetsző nadrágban, gumisegge olyan kerek és ruganyos, hogy bele lehetne rúgni, mint egy labdába. A szobában aztán megválnak ruháiktól, a nő letámadja a fickót, elbíbelődik a farkával, majd egyszerűen eltünteti magában. Ó, az a hibátlan feszes fenék! Gyerünk! Ugrálj, ugrálj, ugrálj!

Gyorsan önkielégített, rádobta magát a vetett ágyra, tagjai elernyedtek. Leragadt a szeme, s mindhiába igyekezett, nem állhatott ellent a szervezetének, aludt egy órát.

Keserű büntudattal ébredt. Kikapcsolta a gépet, céltalanul ténfergett a házban. Jöhetne már az anyja, eleget volt oda, mit képzel erről a világról... Kibámult az udvarra, átjárta valami ismerős szomorúság, amely szüntelen ugyanazt a kérdést szüli immár húsz éve: ki az a nő, hol az a nő, akit neki rendelt a sors? Üres gyomra összeszorult, hónalj táji izzadást érzett.

Rá se bagózott a kertre, pedig anyja meghagyta neki, hogy a paprikapalánták ágyását gyomlálja ki. Locsolnia is kellett volna, de tegnap szerencsére esett egy kis eső, az felmentette őt ezen feladat alól. Majd azt fülli, hogy mindennap locsolt, csak ma felejtette el.

Estefelé tért haza az asszony. Elégedett ábrázattal tette be maga mögött az ajtót, ám a konyhát meglátva mindjárt elszomorodott.

– Látom, megvártál a mosogatással.

– Csak a tegnapi meg a mai edények azok – sündörögte körül az anyját. – Hoztál valami kaját?

– Miért hoztam volna? Nem a boltból jövök! Készítetek nekem gyorsan valamit.

No, ettől tartott a nagyfiú. Semmi sem volt már a hűtőben, de a spájzból is kiették tegnapelőtt munkanélküli haverjával az utolsó szál száraz kolbászt.

– Ha lenne miből – dünnyögte.

Az anya letette az utazótáskát, kiegyenesítette a derekát. Hatvanhét éves nyugdíjas parasztasszony. Harmincéves műszálas nadrágot és talán még annál is idősebb blézert viselt. Őszes haja öntörvényű elrendezésben bokrosodott fején. A fésülést ideig-óráig tudták csak megtartani drótszerű szálai, félóra elteltével a feje búbján meg a két halántékánál gombolyag alakult ki, úgy festett, mint Popey felesége. Kezet mosott, megmarkolta a nagykést, befordult a spájzba.

– Hol a kolbász?! – kiáltott ki élesen.

– Megettem!

A nagyfiú annak örült, hogy nem kellett anyja szemébe néznie.

- De mindet?
- Hát jó még az étvágyam.

Az asszony fejcsóválva tért vissza, indult a hűtőszekrény felé. Fia jó előre figyelmeztette.

- Azt is kiettem.

De az asszony saját szemével akart erről meggyőződni. Feltépte a frizsider ajtaját, és látnia kellett, hogy bizony szó szerint úgy van az. Mindössze egy agyonnyomorgatott pirosarany-tubus árválkodott a középső rácson. Az asszony visszacsapta az ajtót, csípőre tett kézzel lépett nagyfia elé.

– Hagytam itthon neked húszezer forintot. Annak elégnek kellett lennie szalámira, kenyérre. Főztem neked egy nagy fazék töltött káposztát. Mit csináltál a pénzzel, Gyuszi?

– Mire elég húszezer? – vonogatta vállát a nagyfiú, és vádlón nézett anyjára.

– Én akár kétheti kosztot kihozok belőle. Csak öt napig voltam oda! A töltött káposztát három napig ehetted! – Az asszony egyre idegesebb lett – Fogadjunk, semmit se költöttél ennivalóra, csak italra!

- Ne fogadj, mutter, mert elveszted.
- Legalább kenyered van?
- Képzeld, van! – csapott élesen a szóra.
- Hol?

A nagyfiú vehemensen kitérte a gáztűzhely melletti konyhaszekrény ajtaját, s a liszteszacskók közül diadalmasan előrántott egy nejlonba tekert negyed kenyeret.

- Itt van!
- Jól van – enyhült meg az anya. – Akkor szaladj át Icához, kérjél tőle három tojást, majd visszaadom neki szerdán.
- Én aztán nem megyek. Nincs hozzá pófam.
- De a rántotta kéne, mi? – csattant fel az asszony. – A fene essen a kényelmes fajtádba!

hogy gyermeke ne éhezzen. Meg különben is ezek amolyan női dolgok, egy férfi ne menjen kunyerálni. Jól számított, az asszony lemondóan legyintett, aztán durcás képpel távozott. A nagyfiúnak ekkor kísértő gondolata támadt: most kellene belenézni anyja pénztárcájába, nyilván van benne apró. Elvesz belőle valamennyit, azt észre se lehet venni, kitelik belőle néhány fröccs! De valahogy nem vitte rá a lélek, túl józan volt.

Az asszony már vissza is tért, ügyes fogással egy kezében tartott négy tojást, amit kis híján a fiához vágott.

– Mikor locsoltál te, Gyuszi?! – rivallt rá haragosan.

– Pár napja. De tegnap esett az eső. Ma meg minek locsoljak? De megcsinálom, ha akarod.

– Komolyan mondom, az embernek mindentől elveszed a kedvét! – fortyogott a nő, és sietve állt neki a rántotta elkészítésének. – Kérdeztem Icát, nem látott téged, se hogy gyomláltál, se hogy locsoltál volna.

– Hát mert biztos becsukta a szemét, amikor kimentem a kertbe – érvelt a nagyfiú.

– Beszélsz már!... Lát ő mindent! Azt is látta, hogy tegnapelőtt Dezsővel jöttél haza. Miért kell neked ezzel a semmirekellővel barátkoznod? Százszor elmondtam már, hogy nem állom ezt a Dezsőt. Sunyi, és minden rosszba belevisz téged.

– Minden barátomat elmarnád mellőlem, ugye?

– Én? – Az asszony kezében megállt a villa. – Én marom el mellőled a barátaidat?! – A villa tompa végével a tulajdon mellére bökött. – Hány barátodat martam el eddig mellőled, okosisten?

– Na jól van, csináld már azt a kaját, mert megzápul a tojás.

Evés után erősen megkívánta az italt. Mit lehet tenni, ha ennyire szomjas? A pia egyidős az emberiséggel, minden korban, valamennyi égtájon vedelték az emberek a mámorító leveket.

– Adj már kétszáz forintot, nem tudom hová suvasztottam el a pénztárcámat. – S mielőtt még az anyja vércsetojó módjára rátámadt volna, hozzátette: – Van pénzem, ne izgulj, csak aprót kérek, hogy megigyak két fröccsöt!

– Hol, hol a pénz? Mennyi maradt a húszból, mi? – Az asszony halántékán kidagadt egy ér. – Elverted mind?

– Maradt még, már mondtam.
– Mutasd meg akkor! Mutasd csak meg!
– Miért akarsz engem megalázni? Miért viselkedel velem mindig úgy, mint egy szaros pulyával?
– Hát hogy viselkedjek veled, ha még mindig nem jött meg az eszed, Gyuszi! – És keserűen belefogott szokásos mondókájába. – Elmúltál harmincnyolc éves, nem csinálsz az ég egy adta világon semmit! Nincs munkád, mert nem jársz utána. Csak a kifogás, az állandó halogatás! Aki akar, talál munkát! Ne magyarázzál te nekem...

Mialatt mondta, megkereste a ridiküljét, elővette a pénztárcáját, kikotort belőle két vagy három darab pénzérmét és bezúdította a sarokba.

– Nesze! De többet nem kapsz ebben a hónapban, az büdös úristen!
– Mi vagyok én, kutya? – méltatlankodott a nagyfiú, tettetve a sértődöttet, mialatt feszegette belül a boldogság. – Higgadj már le, kihallatszik...
– Ne is szólj hozzám!

Gyula vállat vont, akkurátusan leguggolt, mintha őt a pénz nem is érdekelné, és az asztal alatt heverő fémszázásokat nyögve, sóhajtozva fölszedegette. Micsoda öröm! – nem kettő, hanem három darab érmét talált. Vajon az anyja szándékosan vagy véletlenül dobott ki egyel többet? Egykutya, hallgat róla, nehogy vissza kelljen adnia, hiszen eredetileg is inkább háromszázra lett volna szüksége.

Béla meg Géza támasztotta a pultot, rajtuk kívül egy húgyszagú öregúr meg egy réveteg tekintetű asszonyság tartózkodott a kocsmában, akik két külön, de egyformán ragacsos asztalnál ücsörögtek.

– Szeva', Gyuszi!
– Helló.
– Éppen rólad beszéltünk.
– Ilyen híres vagyok?
– Anyád megjött már?
– Meg.

A raktárból épp kifordult a pultoslány, aki mélabús tekintetével, püffedt, műkörmös mancsával némi szexuális töltetet hozott a lehangoló atmoszférába. Férfi vendégei elérhetetlen magasságokban lévő erotikus szimbólumnak tekintették, Gyula sem volt kivétel.

- Szia, Gyuszi!
- Szia. Sima kisfröccsöt adjál.
- Gyorsítót?
- Azt most nem.

Béla cigarettával kínálta Gézát – az elfogadta –, aztán Gyula felé is odatartotta a csomagot, noha kelletlenül. Gyula habozott, Béla visszahúzta.

– Mindegy – kapott utána Gyula, és sikeresen zsákmányolt egy szál dohányrudat –, még egy utolsó, aztán leszokom.

– Miért kell neked még egy utolsó? – szájalt rá Béla. – Ha nálad azt jelenti a leszokás, hogy nem vásárolsz többé cigit, akkor az enyémből se vegyél.

A pultoslány Gyula elé rakta a poharat, hangosan felnevetett.

- Igaza van Bélának!
- Miért lenne igaza? – vágott sértődött képet Gyula. – Megkínált, nem? Én pedig elfogadtam, nem?
- Nézőpont kérdése – nyelvelt vissza Géza, aztán öngyújtó lángja lobbant, fölizzottak a cigaretták. – Te az én cigimre csak ne filozofálj!
- Mi lesz veletek jövőre? – nézett rájuk egyenként a pultoslány.
- Itt bent már nem lesz szabad rágyújtani. Kormányhatározat.

Béla nagyot slukkolt, tüdőre szívta a füstöt, majd a plafon felé fújta.

– Ott rohadjanak meg!

A húgyszagú öregúr mérgesen fölhorgadt.

– Európában mán így megyen! Mi a fasznak az a bagó! Mi is szíjuk, még jobban, mint tik!

- Jogom van az egészségemet rongálni! – fortyant föl Béla. – Hallja, legalább megdögleni legyen jogunk!
- Nincs igazad – szállt szembe vele a pultoslány. – Persze, hogy rongálhatod az egészségedet, de a másét nem! És van már munkád?
- Hol van munka?! Mondjad már meg nekem! Hol van munka, mi?!
- Nincs munka sehol! – értett vele egyet a másik kettő.
- Parlagon vannak a földek – vonta meg vállát a lány és békülékeny hangon folytatta. – Aki akar dolgozni, megtalálja a munkát.

A három cigarettás lesajnálóan fölnevetett.

- Csak hiszed!
- Túrja a földet az, akinek kutya volt az anyja.

A réveteg tekintetű asszonyosság szavalni kezdett.

*Azóta Halál és Csók
Itt élnek bennem vétkezőn:
A Város leánya falura jött
S virágokat gyilkol a mezőn.*

A férfiak összenéztek. Cinkosság és megütközés honolt tekintetükben.

- Mit akar, mama? – vonta kérdőre Géza.
- Mit tudtok ti? – bambult maga elé a nő, senkire se nézve, aztán a választ is megadta: – Semmit!
- Mi volt ez, Anna néni? – vihogott a pultoslány.
- Találjátok ki.

Béla keze a pultra esett.

- Találgasson a faszom!
- Szép, mondhatom... – bólított Anna néni. – Sokan egy mondatot se tudnak úgy elmondani, hogy ne legyen benne csúnya szó.
- Csúnya szó, hallod, Béla! – röhögött élesen Géza.
- Ez pedig a finomabb oldalam – felelt rá a megkérdezett. – Mit szólna akkor, ha a faszomat az asztalra tenném!

- Béla! – kiáltott rá a pultoslány – Fejezd be!
- És ha nem?
- Nem kapsz többet inni!

Gyula szomorúan tapasztalta, hogy sehol nincs igazi nyugalom. Otthon az anyja rikácsol, itt meg a barátai hőzöngenek. Szerencsére Béla hamarosan távozott, Anna néni drámai hangon elárulta, hogy egy Ady-versből idézett. Géza tartozása fejében meghívta egy ráadásfröccsre, így még három hosszúlépés meg egy olcsó vodka kijött a háromszázból. Zárórára kellőképp elbódult a feje, na, talán tud majd aludni. Hezitált rajta, hogy kicsit még húzza az időt, megvárja a pultoslányt, hátha remélhet tőle valamit. Rövid töprengés után azonban rájött, hogy semmi esélye, hiszen törpének született, meg aztán ez a műkörmös fennhordja az orrát, nem is jó neki a magafajta. Pedig semmivel sincs neki több iskolája, sőt, ha forszírozná az ember, még tán el is restellhetné magát...

Otthon csak lekapkodta a ruháit, gyorsan beugrott az ágyba. El kell aludni, hogy reggel jól kezdődjön a napja, ne járjon úgy, mint tegnap meg tegnapelőtt. És majdnem sikerült is neki, de odakint felugatott a szomszéd kutyája. Úgy pattant vissza a valóságba, mintha földobta volna a matrac.

- Hogy rohadjon meg az a dög!...

Pontosan érezte, hogy most már hiába erőlteti. Vérkeringése fölpezsdült, s az élelenségnek egy nemkívánatos, felpannolt állapotba vette birtokba tagjait. Ilyenkor felgyülemlenek indulatai, méreggel töltődnek élet-kapillárisai, szíve zakatol, feje lüktet. Az egyetlen orvosság, ha virraszt, és még iszik rá valami alkoholt. A virrasztás kézenfekvő, de ital nincs itthon. Már megint a délutáni alvás üt vissza!

Dühösen megnyomta a tévétávkapcsoló gombját. Teniszt közvetítettek, Francesca Schiavone játszott Venus Williamsszel. Térfelet cserélve épp egymás mellett haladtak el: a színes bőrű lány legalább két fejjel volt magasabb az olasznál. Hány centi lehet ez a Schiavone, tette föl magának Gyula a kérdést. Talán el sem éri a százhatvankettőt!

Járt, pattogott a sárga teniszlabda, Schiavone minden ütését durva, férfias nyögéssel kísérte, és rettenetesen küzdött gladiátor termetű riválisa ellen. Williams valamivel kisebb erőbedobással játszott, de lassan mégis az olasz fölé kerekedett. A pubertás labdaszedő magasabb volt, mint Schiavone, ezen gonoszmód elmosolyodott. Egy kis elégtétel, halvány öröm, talán meg sem tudná indokolni, miért. Hiába nyert tavaly Grand Slam-tornát ez a szárazkóró Schiavone, mégsem cserélne vele. Szegény pára a női nem szégyene, arca egy vásott nápolyi utcakölyöké, semmi mell, vékony, fekete múmialábak. Meg se dugná, nincs az a pénz, bár most jól jönne az a pénz, akármennyi is, egy ötszáz... Abból tudna az éjjel-nappaliban venni egy liter almabort. Az már éppen elég lenne ahhoz, hogy el tudjon aludni.

Arra gondolt, hogy az anyja pénztárcájában szendereg még néhány darab pénzermécske. Talán megvan ötszáz. A szándék kicsit a gyomrába facsarodott, de szomszédja most már nőttön-nőtt. Máskor is megcsinálta, az ezért kijáró szitkokat pedig meg lehet szokni. Az éj közepén csendesen öltözni kezdett, szentül megfogadva, hogy most utoljára még megteszi, aztán holnap tényleg tartózkodik a nappali alvástól, és az egész életét átalakítja.

Lopakodás közben belényilallt a tudat, hogy munka után is mennie kéne! S emiatt fájts is belül valami, de aztán elvetette a sajtó gondolatot: most egyelőre elég, ha csak egy dologra figyel.

ZUDOR JÁNOS versei

Hatvanon túl

Hatvanon túl már visszafele
kellene számolni az időt,
elmúlt az élet nagymosása,

járni tanulok éppen,
már hatvan éve
járni tanulok éppen,

útba ejtem a Niagarát,
a Kilimandzsáró havát,
útba ejtem a Niagarát...

Hanyag

Engem csak amúgy elkaparnak
hanyag kezek, mint múlandót,
akire még szükség lehet,

dúdolgatnak valami rögtönzött
gyászindulót, szegény, megbolondult,

sej, haj, de szomorú az én halálom...

„Sokat gyengélkedett szegény”
– mondogatják, ki tudta, hogy
ez lesz a vége, a véges végtelen,

mint egy öntöltőtoll, majd én
elföldelem önmagam...

Olyan rohadt ez az egész

Lepedékes, áporodott,
helyenként otromba is,
mint egy kisiklott villamos
(valaki nem lyukasztott jegyet,
maga a halál az, az elmúlás),

éneklő hang, kopasz fejek,
tökősz, tökősz, mit tökölsz?...
(Megmaradt jegyeid számolod?)

Eltévedt csillagok jönnek,
fegyenctelep, barna hold
(valaki nem lyukasztott jegyet,
talán a mindenség lesz az?).

Felüvölt egy háborodott,
elfolyik egy cifrafosásban,
jönnek rendre jegyet lyukasztani
a falfehér éjek s napok...

Nem minden kutya harap

Kristófi Kristófnak békességgel

A szájkosár egy fordítottjára
fordított eszköz,
van olyan kutya, amely
kidugja a nyelvét,
amíg valami ember le nem harapja,

te is így jársz majd,
mint valami eszelős,
amely helyettesíti a kutyát
(ha már én nem leszek,
ki tör majd vesztedre?
jobb, ha meggondolod),

békesség szent porainkra,
ha majd már nem leszünk,
majd ki jön helyettünk fűrész
tetni, lenyeletni a bugylibicskát?

Halálpróba

*Gyalai Artúr*nak

„kit életben tart a halálfélelem”
József Attila

Te kiálltál a sorból,
mint élő halott,
mára már a könnyed
is lefogyott,

a szellemek
körbejárnak,
megáradnak,
megátkozognak,

„Most, vagy soha”
– rikoltoznak,
beletanulsz,
te ostoba,

a némi nemi
halálodba,
„most, vagy soha”,
főpróba van,

TE VAGY A HALOTTKÉMEM,
meg ez a kopott égő,
A HALOTT ÉN VAGYOK, JAJ, NEM,
iszonyú, hevesen igenlő...

„Ki így, ki úgy”,
ez lesz az ügy,
végtére is
kikecmereg

önnön megúnt
mocskaiból,
mint valami
halálkiút...

Az átkok foglya

Én is könnyűvérű voltam
egy ideig, mígnem felserkent
a csicseriborsó öntudat
(játszani kell ezt az egész
torz életet, amíg kitelik
az öntudatból...).

Játsszál hát;

a megmérettetés majd később érkezik
valami életunt vacsorán;
te is ott leszel,
mint kiközösített,
de nem mint diáklány,
nem is mint eszkimó,
szóval, valami egyéb...
JÁTSSZÁL HÁT TOVÁBB, KISFIAM!

MARAFKÓ LÁSZLÓ

Novellák

A csodalámpa

A nagy európai szőnyegszáguldó versenyen a sokáig csak az utolsó helyen álló Ala Dini előkapta a női testet formázó lámpát, melyhez a szezonvégi kiárusításkor bagóért jutott. Gyengéden megdörzsölte az üvegtestet, és nyomban ujjaiiban érezte a dzsinnek rejtelmes bizsergését. Az üveg sejtelmes szikrákat vetett, a szőnyeg fénysebességre kapcsolt, s az áramütés előtti pillanatban felragyogott a varázsige: „Made in China”.

Varietas delectat

„Az élet apró örömei” – sóhajtotta finom mosollyal az ámokfutó a járdaszegélyen ülve, meghúzódt Achilles-inát masszírozva, miután áttörte a több évtizede megdöntetlen átokhatárt.

Tisztaság fél egészség!

„Ha akarják, ha nem, belémfürödnek” – mormolta a Nagy Szobrász, miközben aláírta a végrendeletét a hamvasztás utáni balatoni szétszórátásáról.

Kézcsoda

A monte-carlói narancsbőr világfesztiválon a televízióhíradók beszámolóí szerint a homokos tengerparton álló pavilonok közt egy hazánkfia sátránál volt a legnagyobb sor. Míg a híres világcégek és nemzetközi gyógyszergyártók a tikos receptú krémek és szerek egész arzenálját, a zsírleszívó eljárások kavalkádját vonultatták fel, addig egy erdélyi fiatalember egyszerű feliratot festett a táblára: „A narancsbőr vetkőztet. Hagyja az orvosokat, s bízza a kezemre magát!” A jelentések szerint a legszebb höl-

gyek sora soha nem szakadt meg a sátor előtt, köztük ismert sztárok, arcukat leplező, hatalmas napszemüvegekkel, testőrök kíséretében. Belfentések szerint a rendezvény egy hete után a fiatalember ujjai oly mértékben elhasználódtak, hogy szinte múmiaszerűvé soványodtak, eltűnt róluk az izom. Egy komoly nemzetközi karrier előtt álló magyar modell, kilépve a kis pavilonból, az angolul elhangzó újságírói kérdésekre földöntúli mosollyal csak ennyit mondott: „Ó, kéj!” Amit a világsajtó képviselői OK-nak hallottak, ám a magyarul is értők ravaszul összekacsintottak...

Reklamáció

„Hozzánk érkezett levelére válaszolva szíves tudomására hozzuk, hogy cégünk évente 162 354 893 db jegyet ad ki. Felkészült jegypénztárosaink az esetek 99,999 (-ezred) százalékában felszólamlásmentesen látják el felelősségteljes és nehéz feladatukat. Ön f. hó 3-án Markotabödögére kért teljes árú menetjegyet, ám – levele szerint – a pénztáros Honoluluba állított ki nyugdíjasokat megillető kedvezményes jegyet, minekutána a jegykezelő Önt le kívánta szállítani a járműről, s ezért a vonatot megállította.

A körülményeket vizsgálva annyit nyomban le kell szögeznünk, hogy ez a tévedés, amennyiben igaz, a statisztikákban nem is mutatható ki. Visszatérítési igényének érvényesítésére akkor nyílt volna mód, ha Ön, a kalauz éber intézkedése után, az átszállásra alkalmat adó Vonyarcvashegy-felső állomáson jegyét lepecsételtesse a forgalmi tisztnél, jegyzőkönyvet vetet fel, s azt két példányban, anyakönyvi kivonata másolatával együtt nyomban benyújtja a kiindulási állomáson. Ezek hiányában reklamációja csak arra szolgálhat ürügyül, hogy dolgozóink túlnyomó többsége nemzetgazdaságilag nélkülözhetetlen, odaadó munkájának hitelét csorbítsa. Üdvözlettel: olvashatatlan aláírás s. k. publ. rel. gen. manager”

Apróság

Hóhér, teljesítse a kötelességét – mondta a bíró az állami ítéletvégrehajtónak.

Az nyakba illesztette a kötelet, és kirúgta a halálraítélt alól a zsámolyt.

Néha az ilyen apróságokon múlik az élet – mondta.

A bűnös

A sovány öregember ott imbolyog a szék karfájába és a kapaszkodóba csimpaszkodva a buszon. Tiszta, de sokszor mosott nadrág, kabát. Az előtte levő széken nyakigláb fiatal, füléből huza-
lok tekerednek ki, fejét ütemesen mozgatja, kezében kézzel írt jegyzetek. Felnéz, egy másodpercre megdermed, aztán mereven belemélyed a papírokba.

Hadd álljon a kisöreg, egy kis vezeklés nem árt neki – valószínűleg az ilyenek robbantották ki a múlt században azt a két világháborút.

Hommage à Örkény

Az író, étlapot böngészve:

Ó, homár! Chef d'oeuvre? (remekmű/főmű)

Séf:

– Csak hors d'oeuvre (előétel).

Milyen szerencse, hogy nálam az oeuvre-tászkám!

Dicséret

Íme, Örkény legjobb magyarországi tanítványa.

Ki? Ön?

Nem, te.

Én?

Hát ki más, te kis bohó. Ne szerénykedj.

És megpaskolta a tükörbeli arcot.

VARGA MELINDA versei

Furcsa szimfónia

Az éjszaka friss kenyérbél,
szétomlik a szádban,
lepattog róla a sűrű holdkaréj,
a morzsák távoli égitestek,
világítanak a fehér terítón,
összesöpröd őket a tenyereddel.

Savanyú bagószagú a bőröd,
hónapok óta készülsz leszokni,
de még a próbaszünetig sem jutsz el.
Elképzeled a szenes tüdőt,
a kapálózó szívet, az oxigénhiányos vért,
végigtapintod a hideg végtagjaidat,
belső szerveid előregedtek,
májad már egy pohár bortól bemondja az unalmast,
hányingered van a kávéházaktól és a művészszenobériától,
kortársak helyett klasszikusokat olvasol újra,
a költészet ma Catullushoz képest öncélú szófosás.

Barátaid vagy elmentek innen, vagy családjuk van,
kényelmes kompromisszumokba költöztek be,
amelyekre te sosem voltál képes,
túlságosan szeretted a magasrepülést és a mélyzuhanást.
Vasárnaponként templomba jársz, mint gyerekkorodban,
titkon azt reméled, még egyszer olyan tiszta lehetsz,
mint tízévesen, amikor a pap megáldott,
apáca szerrettél volna lenni, csak később költő.
A templomi csöndbe menekültél, a fenyvesek sűrűjébe,
az álmok megmenthetik az embert, akkor még elhitted,
azt is, szüleid nem fognak napokon át üvölni egymásra,
nem kell manónyira összehúzódnod a szobád sarkában.

Gyakran szöktél meg otthonról,
éjszaka, az ablakon át, mint valami sunyi macska,
férfiak karjaiba hulltál húszévesen,
hogy megcibált énedet valakiben feloldd.
Naponta eljátszottad a vagányt.
Most állsz szánalmasan
a tavaszi, ropogós, kenyérízű éjszakában,
a vonatkattogásra felfűzött
időláncre kifeszítéd magad,
felméred a terepet démonjaiddal
és angyalaiddal együtt,
elnyűtt pulcsiban, üveges szemekkel,
gubbasztasz a büfékocsiban.
A kutyádra gondolsz.
A halált próbálod letörölni a retinádról.

Becsukod a szemed, majd kinyitod.
Nem tudod feledni a megfagyott mélybarna tekintetet,
a szív utolsó dobbanását, a kihűlt aprócska tetemet
a konyha csempéjén, ahogy kínjában bevizelt,
és utolsó akaratával neked kedveskedett.
Nem pusztult el, csak kikérezkedett a természetbe,
tavak mélyén lakik, tündék őrzik selyem szívét.
Az állatok méltósággal tudnak elmenni,
te erre képes leszel-e valaha...

Nem gondolsz férfiakra, nőkre sem,
nem szépítéd bőröd hónapokon át,
lábujjhegyen sétálsz át a nappalokon,
mintha húsvéti, hímes tojások lennének,
vigyázol, még a héjuk se tojpadjon be,
az éjszakákat fekete gyöngysorba fűzöd,
külön bejáratú dallamot költesz hozzá,
hurcolod magad után
ezt a furcsa szimfóniát.

Varga Melinda

Harmadik szombat

ez a harmadik szombat nélkül
reggelente sétálni megyek
a képzelet piros-fehér csíkos
pórázára kötlek
hordozlak magamban
nem bírlak odaadni
az örökkévalóságnak
időnként megrángatod
a szíjat
széttérpesztett lábakkal
az út közepén állsz
eszed ágában sincs továbbmenni
persze mert az autó alatt ott van
a narancsszínű macska
elcsípnéd a bundáját
de sokkal huncutabb
mint te
nem hagyja magát
az autó alá bújik
mintha tudná
úgysem engedem
hogyan bemássz utána

a minap majdnem elgázolt egy szürke Dacia
még jó hogy itt a közelben
nem laknak ismerősök
jót röhögnének rajtam
milyen szórakozott vagyok

csak románok laknak az utcában
ahol sétálni szoktunk
sose értetted

mit mond neked a román kislány
hiába dobta a labdát
csak néztél
mi az ördögöt akarhat
félrebillentted a fejed
mintha rácsodálkoznál
aztán hagytad
hogy megsimogasson
pedig nem is szereted a gyerekeket
állandóan a füledet cibálták
milyen bársonyos
és mekkora szeme van
mondták
néha odavakkantottál nekik
így káromkodnak a kutyák
ha sokat macerálják őket
nevettem magamban
egyszer megharaptad
nagy mama orrát
mert az ölemben ültél
és azt hitted
el akar venni tőlem

miközben a lakásban
járok fel-alá
téged keresve minden
sarokban
rálépek
a piros csontmintás labdádra
még mindig sír
órákig arra várok
valaki
visszahozza

Belakható magány

a fájdalomnak képzelt súlya van,
nem töri ketté a hátat,
legalábbis eddig azt hittem,
semmi sem küldheti padlóra az embert,
most mégis napokig ott fekszem a padlón,
ahol végleg elaludtál,
nem megyek ki a lakásból,
véresre sírom a szemem
alatti finom bőrt,
reggelre jól bedagad
egy aprócska résen figyelem magam,
belakható-e valaha a magány.

Szeptemberre varrt magány

Emlékeidből összehajtott papírhajó az ősz,
útnak indítod a Szamoson,
az ég kárpítja csillagtalan sejtelem,
már az árnyékok is elmentek aludni,
csak te őrzöd az ősz utolsó rezdüléseit,
azt hiszed, csigaházadba zárhatod az időt.
A forró nyárból napok alatt melák ősz lett,
állsz a téren, számolgatod a napokat,
aztán már csak a heteket, nézed, ahogy
az őszi levélkupacokat szétcincálja a szél,
szeles, huzatos a város, csak ezt az egyet
nem kedveled benne,
itt vársz a téren, mozdulatlanul,
mintha szobor lennél
közben hallgatod,
ahogy Mozart szűrődik ki a zeneiskolából,
a magyar király is járt erre,
obeliszk árulkodik az eseményről,
talán Dsida is a Tinti kutyájával
pont erre sétált egyszer,
ő is így varrhatta rá
a szeptemberre a magányt.

Betűszilánkok 1. Ördögszekér

HUDY ÁRPÁD tárcája

A mikor a már halott íróját sújtó, több évtizedes ideológiai szilencium után 1979-ben megjelent a bukaresti Kriterion kiadásában, meg sem vettem. Nem ismertem, nem érdekelt. Az irigyelt-csodált anyaország túlparti, dél-partiumi rádiós fülelőjeként és tévés kukkolójaként – odautazni alig lehetett, a nyomtatott betű odaíróról hófehér, üldözött holló volt – idegennek éreztem minden transzszilánván megnyilvánulást, a tánccházról Dsidáig (már amit megismerni engedtek belőle), s ezen a magyar szak négy kolozsvári éve sem változtatott, sőt. Jó pár éve aztán nem győzőm szórni a fejemre a hamut.

Makkai Sándor Ördögszekér című regényét unalmamban emeltem le nemrég Nagybányán a boldogult anyósom hátrahagyott olvasmányait őrző könyvespolcra. Első meglepetés: milyen szép kiadás! Békebeli vászonkötés aranybetűkkel, mutatós papírborító, fehér lapok jól kivehető betűkkel – külsőn szerint egyik utolsó mohikánja a szocialista román államban kiadott magyar könyvek fényesebb, a hatvanas-hetvenes évekre eső korszakának. Az 1980-as totális beomlás után már egyre inkább csak csomagoló- meg újságpapírra nyomták elmaszatoltan azt a kevés magyar irodalmat, amely egyáltalán átcsúszott még az egyre könnyörtelenebb bukaresti cenzúrán. (A románt nemkülönben, ebben valós volt a naponta világgá kürtölt egyenlőség.)

És ami benne van! Mondjon (írjon) akárki akármit: remekmű. Ha egy harminchat éves anglikán vagy lutheránus püspök-helyettes írt volna a múlt század húszas éveiben mozgalmas történelmi regényt angolul vagy németül a kora-új-

kor valamely nyugat-európai fejedelméről boszorkányokkal, testvérszerelémmel, véres – mégis esztétikusan megrajzolt – jellemekkel és jelenetekkel, káprázatos leírásokkal, s ezzel a címmel, azt a könyvet azóta is nemzetközi bestsellerként jegyeznék. De hát *ebben* csak egy erdélyi református főpap meséli el Báthory Anna és Báthory Gábor rémregényeket megszégyenítő életét, ráadásul magyarul. Tehát inkább olvassák és olvassuk, nézik és nézzük (évenkénti megfilmesítésben) kilencvenkilencedszer is Robin Hood érdekfeszítő kalandjait.

No de amitől igazán hüledezni kezd az újrakiadás idejét ama tájakon megélt emberfia, az az előszó. Mert miket is írhatott abban a kétszeres – kommunista ideológiai és román nacionalista – vasabronccsal önmagába nyomorított romániai magyar irodalom ügyeletes fenegyereke, Szócs István? Hát például ilyeneket:

„(...) Németh László kritikája, miszerint »nyelvezete a mindenki nyelve«, és nem egyéni költői nyelv, amennyire igaz, annyira nemcsak rosszat jelenthet! Makkainak valóban nincs kiforrott, egyéni szépírói stílusa. (Tanulmányírói viszont van!) Ez azonban nem állítólagos dilettáns voltában gyökerezik, hanem szemlélete alapjaiban. Ő a *stílust nem önkifejezésnek, nem önmegvalósításnak, hanem alárendelt eszköznek tartja*. (...) [N]épszerűsködő, kényelmesen építkező, írói közhelyektől nem idegenkedő stílus ez. Ez azonban nemcsak hátrány, és éppenséggel nem volt az a magyar irodalomban, amely gyakran szenvedett valami jóhangzásra törekvő görcsös igyekezettől; amelyben a szépszavúság, a szép stíl a többi írói célkitűzéseket úgyszólván elfeledteti, s amellyel bizony Móricz Zsigmond küzdött a legtöbbet, sokszor – saját maga ellenében is!

Ezzel a *szépszavúsági kényszerrel* egy sajátos félsz is jár együtt, s ebből következik a magyar irodalomnak különleges »szemérmertessége«, másrészt épp az irodalmiasságtól való félelem okozza azokat az irodalmias üresjáratokat, amelyek annyi regényünket fokolják le. Egyszóval, talán éppen Makkai példája segíthet közeledni ahhoz a belátáshoz, hogy

irodalomról, irodalmiságról és a stílus funkciójáról nem az az egyetlen lehetséges koncepció, amely elsősorban a Nyugat szerzői körül és folytatóiknál alakult ki, s amely a magyar irodalomban mai napiglan uralkodó. És amelynek kétségtelenül jellemzője a túlírtás, a túlábrazolás, a semmisségekkel való hosszas elbíbelődés és az, hogy az író az olvasónak nemcsak az idejét akarja kisajátítani, hanem az első sortól az utolsóig el akarja árasztani azt saját személyiségének jelenlétével.”

Harminchat év múltán sem érdektelen megállapítások ezek, tán még időszerűbbek is, mint születésük pillanatában, nem beszélve arról, hogy vajon hány irodalomkritikus írt le publikusan hasonló szentségtörést ugyanekkor Magyarországon? De van itt más is. Szócs István az író műveinek korabeli kedvezőtlen kritikai visszhangját elemezve megismerteti az olvasót egy üdítő kivétellel:

„Az első, igazán megértő elismerést Szerb Antaltól kapta 1934-ben, amikor megjelenik a *Táltoskirály*. Szerb Antal gúnyosan számlálja elő azoknak a történelmi regényeknek a sajátosságait, amelyek az első világháború után előntötték a könyvpiacot, s egyetlen vonzerejük az volt, hogy nem a márról szóltak – »struccírók könyvei voltak struccolvasóknak« –; ezeknek sekélyes áradatából *komolyságával* válik ki Makkai regénye: »Ebbe a nyüzsgő vegetációba érkezett be, nagyon távolról, mélységes stúdiumok és nemzetigazgató gondok világából Makkai Sándor új regénye. Tiszta, világos, hideg stílus, a sok hangulatos tejbekása után, igazi tudás a sok érettségi-kultúra után, történelmi érzék a sok maskabálrendezői tehetségek után, és főképpen, értelem. A legintelligensebb történelmi regény. Ebben áll értékfölénye nemcsak a divatos és nagy sikerű történelmi regények fölött, hanem a kortárs írók jó és igaz történelmi regényei fölött is. Igaz, hogy nincs meg benne a *Tündérkert* beláthatatlan nyelvi gazdagsága és leleményessége, nincs meg benne Tormay Cécile regényeinek atmoszférikus varázsa, sem Sárközi könyvének aprólékos gobelines kidolgozottsága. De ami mindennél fontosabb, az van meg benne, a történelem megértő víziója.«”

(Észre tetszett venni? Szerb Antal... SZERB ANTAL Tormay Cécile-t dicséri! Hát akkor valamit nagyon nem láthatott, tudhatott a nagy irodalmár, hiszen ma kétséget kizáróan tudjuk, hogy ez a majdnem Nobel-díjas magyar író nem élettörténete és könyveinek ideológiai üzenete miatt mellőzendő, á, dehog, egyszerűen irodalmi értéke nincs neki semennyi, akárcsak egyik erdélyi arisztokrata írókollégájának.)

A két háború közti „struccirodalom nyüzsgő vegetációját” nem ismerem, a jelenlegi literatúra még struccabb, még nyüzsgőbb televényéről van némi fogalmam. Megkockázatom, hogy nem sok marad meg belőle akár a közelebbi jövőre sem. Mint ahogy azt is, hogy a nagybetűs, mindenkori magyar irodalomba, amelyet nem konjunkturális, sokszor tiszavirág éltű kánonocskák határoznak meg, befut egy jó szekér, egy nagyon jó szekér. A püspök úr – mert az lett – csodás Ördögszekere.

A játszóterekről – avagy az ország kicsiben

BOLDOG ZOLTÁN tárcája

Sokat írtak arról, hol és hogyan dől el Magyarország sorsa. Egyesek szerint az iskolában, mások szerint a parlamenti büfében, de akad, aki azt állítja, hogy az ország vezetőinek hálószerájában. Sorjáznak az elméletek, amelyek nem látnak túl a képzett emberek tudatos vagy éppen ösztönös elhatározásain, de ha végignézzük a világ egykori és jelenlegi művelt zsarnokait, politikai és gazdasági döntéshozóit, könnyű szívvel megállapíthatjuk: a szellem, a műveltség, a kultúra még nem elég ahhoz, hogy jobb legyen az ország, a világ.

Akkor honnan érdemes kezdenünk a vizsgálódásunkat? Kezdjük esetleg az anyaméhben, ahol a magyar gyermek már fogantatásának pillanatában élvezheti a hazai egészségügy hátrányait? Például azt, hogy tőlünk nyugatabbra az élelmiszerekhez hozzáadott folsav jelentősen csökkenti az idegrendszeri elváltozásokkal születő csecsemők számát, miközben Magyarországon alig tudnak erről a magyar kutató által felfedezett megelőzésről? Ne szaladjunk ennyire hátra! Hagyjuk megszületni azt a gyermeket, várjuk meg, amíg két lábra áll, és engedjük ki a játszótérre, ahol hasonló korú társaival és az ő igen furcsa szüleikkel találkozhat!

Egy játszótér ugyanis az ország kicsiben, ezért nem mindegy, milyen irányba tereli a mit sem sejtő gyermek tudattalanját, vagyis az ő kis lelkét. Ahol sok a csúszda, ott az ország csakis egy irányba mehet, a folyamatos lecsúszás irányába. Ezért inkább javasolt mászókára szoktatni őt, hiszen akkor vágyai majd magasra törnek, és a körülmények sikeres összejátéka után a padlóra kerülést is elkerülheti a szerencsés kiválasztott. Ennél azonban sokkal biztonságosabb a libikóka, amely minden bizonnyal növeli a kompromisszumkészséget, és végre olyan ifjakat ad az országnak, akik a másik féllel együttműködve hajlandók egyszer fent, egyszer pedig lent is lenni. A körhinták ehhez

képest csak látszattmegoldások, mert azt vésik a gyermek fejébe, a történelem ismétli önmagát, ezért örülünk a békeidőknek, mert úgyszólván jön egy háború. A rugós játékokkal pedig az a gond, hogy az előrehaladás illúzióját keltik, miközben a jövő generációja megelégszik az egy helyben rugózással.

A játszótérivé emelt konyhapszichológia alapján meg is fordíthatjuk fenti félelmeinket, pontosabban reménnyé alakíthatjuk mindahányat. A csúszda, a mászóka, a libikóka, a körhinta és a rugós játék helyes aránya ugyanis azt sugallja, hogy a gyermek tudattalanja már korán megismerkedik Magyarország történelmének néhány jellemző attitűdjével. Ott sorjázik előtte az összes lehetőség. Így minden a helyes arányon, a különböző típusú játékok számbeli egyensúlyán múlik, hiszen – ne feledjük! – egy játszótér az ország kicsiben a maga aranykorával, kudarcaival és lehetőségeivel.

Az országban pedig elegendő számú, arányosan kialakított gyerekkert van, még a kisebb falvak is igényelhetek brüsszeli támogatást arra, hogy a csecsemő behintázhassa magát az Unióba. Ebből adódóan minden adott ahhoz, hogy a fiatal honpolgár a lelkét megtörő iskolarendszer előtt tudatalattiját a lehetőségek játszótérévé alakítsa.

Igen ám, csak ott van mellette a szülő. A szülő nagyon fontos kelléke a játszótérnek, mint ahogy Magyarországnak is. Ő mondja meg, kit szeressen, kitől féljen, kit gyűlöljön, mire és mennyire figyeljen a gyermek. A játszótéren ugyanis vagyonszösség uralkodik. Mindenki viszi a labdáját, a homokozó-készletét, a kismotort, a játékegyvert és az egyéb divatos felszereléseit. A gyerek természetes kíváncsiságánál fogva a másik játékát szeretné, hiszen az esetleges kereszteléssel a tízparancsolat még nem jutott birtokába, különösen annak *ne loj* passzusa. A szülő pedig kénytelen elfogadni ezt, vagyis azt, hogy a nehezen összekuporgatott pénzből származó fröccsöntött csodát más ifjú honpolgár kívánja használni néhány tízperc erejéig. Aki nem képes azonosulni ezzel a kegyetlen szokásjoggal, azt a játszótéri közösség kivetí ki magából.

A másik típus éppen ellentétes módon viselkedik. Ő gyanútlanul, minden eszköz nélkül érkezik a térre, és naivan eljátssza, hogy otthon maradt a lapát, a vödör, a labda, a kisautó – még

a puska is. Tehát ő sajnos semmit sem tud bedobni a közösbe, de gyereke a kommunizmus áldásának köszönhetően a többi honpolgárra is jellemző bátorsággal vételez magának eszközt szórakozás céljából. Ő az ingyenélő szülő, de nála is rosszabb a felkészült bábészkodó, akinek a gyermekét mindig mások mentik meg. A bábészkodó mindent odaad csemetéjének, és egy szusszanásnyi nyugalom reményében szélnek ereszti széles e játékvilágon. Az ilyen szülő ugyanis azzal a téves elhatározással érkezik a játszótérre, hogy ő ott pihenni fog. És tényleg megkísérli. Néhány percen belül kezében van a bulvárlap vagy a telefon, s ő valamilyen egészen más helyen, egy lájkoktól szabadalt kis ország virtuális teraszán issza a szennyturmixot. Amíg a bábészkodó éppen szilikonnal megerősített női mellekről olvas vagy esemesezik telefonján, a csúszdán történelmi mélypontra ereszkedő ifjú honpolgár lába elől egy résen lévő szülő rántja el a magára hagyott gyermekfejet. Máskor a szerencsés klambó már a kukában turkál, amikor a bábészkodó elkezd keresni elhanyagolt utódját a szeméthalomban. Láthatjuk tehát, hogy a belenyugvás nem egyenlő a ráhagyó neveléssel, és ráébredhetünk arra is: a játszótéri kommunizmus pillanatnyi követelményeinek minden tekintetben megfelelő ideális szülővel nem is érdemes foglalkozni. Számuk elenyésző, bár az is előfordulhat, hogy létezésük ellentmond a világ törvényszerűségeinek, s tulajdonképpen nem is léteznek.

A legközelebb az kerül az ideális játszótéri szülő kategóriájához, aki belenyugszik az ott lábra kapó kommunizmusba. A gyerekek úgyis hamar megtanulja a magántulajdon fogalmát, és aztán szépen fejbe üti műanyaglapáttal az ő vagyontárgyára áhítozót. Végigjárja tehát az emberiség történelmét a vagyonszerzésről a magántulajdonig, és ha nem vigyázunk, egy-egy gyanútlan pillanatban részvényeket vásárol a tőzsdén, és a gyermekkori amnéziára hivatkozva látszólag elfelejti az egészet. Csak arra vigyázunk, hogy ha gyermekünk kitalál egy új kormányzási formát a játszótéren, és maga mellé állítja az ifjú honpolgárok többségét, maradjon még nekünk pad vagy legalább egy távoli homokozó szegélye, ahonnan meghatottan szemlélhetjük, milyen bátor, önálló és okos lett az a csöppség, aki néhány hónapja még járnai sem tudott.

Szoborban az igazság

MOLNÁR H. MAGOR tárcája

Egy kora májusi éjszakán gróf Andrássy Gyula, a kiegyezés miniszterelnöke egy négyszáznyolcvan lóerős Iveco platóján, maga is nyeregben, vagyis a négyszáznyolcvanegyedik lovon ülve megérkezett a magyar Parlamenthez, hogy elfoglalja régi-új helyét a Kossuth tér déli oldalán.

Ugyanezen a napon a félmillió orosz Lipeck városának alpolgármestere megtiltotta, hogy Sztálin talapzattal együtt háromméteres, újonnan készült mellszobrát a kommunista párt regionális székháza előtt, vagyis közterületen állítsák fel. A városatyá levelében kikötötte, hogy az alkotást a székházon belül kell elhelyezni – ám az orosz győzelem napjára, a német hadsereg legyőzésének hetvenéves évfordulójára készülődő kommunisták egy nappal később mégis az eredetileg tervezett helyen, az utcán tették közszemlére az aranyszínben pompázó büsztöt.

Nyikolaj Razvorotnyev, a kommunista párt képviselője erre egy meglehetősen egyszerű magyarázattal állt elő: későn kapták meg a tiltó levelet, már folyamatban volt a szoborállítás, mikor olvasták. Arra az újságírói kérdésre pedig, hogy mi lesz, ha a hatóságok esetleg el akarnák távolítani az alkotást, nem kevés önbizalommal a következőket felelte: „Próbálják csak meg. Szerintem a lipeckiek nem fogják ezt hagyni.”

Ezzel szemben a magyar hatóságok 1945-ben sikerrel tüntették el Andrássy tizenegy méter magas lovas szobrát, mely 1906-tól harminckilenc éven keresztül állt az Országház mellett, s melynek hú másolata került most vissza ugyanoda. Bár nincs rá bizonyíték, hogy mi lett a szobor sorsa, több forrás szerint magas bronztartalma miatt beolvasztották és felhasználták a gigantikus, mindent egybevetve tizennyolc méter magas, 1951-ben avatott, majd 1956-ban ledöntött budapesti Sztálin-szobor kiöntéséhez.

Zsigmond Attila 1956-ban tizenöt éves volt, de maga is részt vett az ominózus szobordöntésben, majd annak másnapi feldarabolásában. Egy kölcsönkapott fűrészszel komoly munka árán sikerült leválasztania belőle egy nagyjából hatcentis darabot, melyet aztán évtizedekig őrizgetett, s melytől csupán nemrég vált meg. Zsigmond Attila ugyanis jelenleg a Kossuth téri szobrok visszaállítására létrehozott bizottság titkára, és úgy gondolta, megfelelő helyére kerülne Sztálin nála maradt darabkája, ha azt ugyancsak beolvastva felhasználnák egyik forrás-szobra másolatának elkészítéséhez. Így is történt, ekképpen lett Andrássey Gyulából előbb Sztálin, majd Sztálinból ismét Andrássey Gyula.

A helyére került lovas szobor talapzatának oldaláról még hiányzik két dombormű, melyek jövőre készülnek el, így a szoboravatást is várhatóan 2016-ban tartják meg, az eredeti szoborállítás 110 éves évfordulóján. Mondhatnánk: ez a nap lesz gróf Andrássey Gyula győzelmének napja, melyen materiálisan is diadalt arat az őt elsőprő sztálinizmus felett.

Mondhatnánk, ha nem riannánk vissza az olyan események hatására, mint például Jozsif Visszarionovics Sztálin arany-szobrának huszonegyedik századi avatása, vagy mint azoknak az óriásplakátoknak a kiragasztása, melyek az Ukrajnától tavaly elcsatolt Szevasztopol utcáin ugyancsak Sztálin arcképével hirdetik a győztesek örök dicsőségét.

Nem hiába írta Székely János 1968-ban Utcák és szobrok című versében az alábbi, ma is érvényes sorokat:

*Én, alulírott Székely János,
Sebzetten és halálra szántan,
Állítólagos szellemi
Képességeim birtokában
Úgy rendelkezem, hogy amíg
Utcák, terek és városok
Egyáltalán és bárhol a világon
Gazemberekről vannak elnevezve:
Énrólam utcát ne nevezzenek el.*

*Míg széltolóknak áll a szobra, addig
Énnekem szobrot ne állítsanak.*

Napjaink szobor- és emlékmű-avatási kavalkádjában ugyanis igen ritka az olyan szép és szimbolikus pillanat, mint Andrassy Gyula fent említett győzelme. Emlékezzünk csak a német megszállás emlékműve körül kialakult feszültségre, vagy látogassunk el Budapest V. kerületébe, ahol a Falk Miksa utcát egy életnagyságú Columbo-szobor „ékesíti” pusztán arra a már több ízben megcáfolt városi legendára alapozva, hogy Peter Falk az utca névadójának leszármazottja lett volna.

A szobrot tavaly márciusban felavató Rogán Antal úgy fogalmazott, hogy a belvárosiaknak „szerethető szobrokra” van szükségük – hát ezért vakargatja a fejét egy 14 millió forintos költséggel elkészült, fiktív detektívfigura a basset hound-ja társaságában – párszáz méterre a visszaállított Andrassytól.

Persze, nem ez az egyetlen olyan zsánerszobor, ami nem tesz jót köztéri szobraink megítélésének. Szintén az V. kerületben található például a *Rikkancs* című alkotás, melynek kezébe megálmodója, Szőke Lajos szobrász még a Krúdy Gyula halálhírét szalagcímben hozó *Az Est* nevű lapot képzelte, ám polgármesteri nyomásra végül a két világháború közötti öltözékben látható fiú meglehetősen szürreális módon egy „Blikk” feliratú lapot kínál eladásra.

Ilyen előzmények után kapjuk fel fejünket a legfrissebb hírre: a Szegedi Kovács Ákos Fanclub május 22-én a város közepén fogja felavatni az énekes-dalszerző Ákos szobrát, s a meghirdetett program szerint a rendezvényen beszédet fognak mondani Szeged közéletének jelentős polgárai és művészei. A szoboravatáshoz kapcsolódó Facebook-oldalon már 375-en jelezték részvételi szándékukat, ami a műfajhoz képest tekintélyes tömegmegmozdulást jelent. A szervezők az eseményre kilátogatókat a következőképpen figyelmeztetik:

„Kérjük, öltözéketekkel is az esemény magasztosságához mértén érkezettek, viselkedésetekkel is támogatátok a ceremónia lezajlását, legyen ez minden honfitársunk számára egy kellemes, maradandó élmény.”

de több sajtóorgánum is lebegteti az esemény komolyan vehetőségének kérdését, ennek köszönhetően pedig rengetegen el is hiszik, hogy Szeged belvárosában valóban Kovács Ákos-szobrot fognak avatni két héten belül, sokat elárul a köztéri szobrok honi kultúrájáról.

Andrássy Gyula tehát, ha Sztálint le is tudta győzni, a magyar közízléssel szemben sajnos még jócskán vesztesre áll.

*Felállításra vár Andrásy Gyula korábbi lovas szobrának mása a Kossuth téren 2015. május 5-én.
MTI-fotó: Mohai Balázs*

GÁLFALVI GYÖRGYöt, a Látó egykori főszerkesztőjét, erdélyi irodalomkritikust, író, szociográfust József Attila-díja apropóján kérdeztük pályája fontosabb állomásairól, meghatározó olvasmányélményeiről, a rendszerváltásról, a közéleti líráról, a fiatal irodalomról és az elismeréshez való viszonyáról.

„Elmenedzseltem az életem”

16 évesen az Aranyosszéki Szövetkezeti Könyvtár anyagát rendezte, amelyet 1940-ben Tordáról Marosvásárhelyre menekítettek. Ez a munka meghatározó volt az Ön számára, ekkor ismerkedett meg Balázs Ferenc a Rög alatt című művével is.

A Marosvásárhelyi Szakszervezetek Házának a könyvtárában az volt a feladatom, hogy a pincéből felhozzam és elrendezzem az Aranyosszéki Szövetkezeti Könyvtár anyagát. Úgy kerültem oda, hogy érettségi előtt hét hónappal kicsaptak az iskolából. A könyvtárosnő, egy Kuti Margit nevezetű, nagyon rendes néni elintézte, hogy maga mellé vehetett kiségitőnek, persze térítés nélkül. Addig is nem lógtam az utcán, így kaptam ezt a feladatot. Őlben, majd szatyorban felhordtam a második emeletre a könyveket, és elrendeztem. Sajnos, nem volt olyan nagy az a szövetkezeti könyvtár, amelyet 1940-ben átmenekítettek Tordáról Marosvásárhelyre. Évekkel ezelőtt megpróbáltam megtalálni a könyveket, de senki nem tudott a könyvtár további sorsáról. Sajnos a munkám kárba veszett, de nekem nagyon fontos volt. Életem egyik legjelentősebb fordulatát az hozta, amikor 16 éves koromban Balázs Ferenc könyve, a Rög alatt a kezembe került. Jó ideig meghatározta a gondolkodásomat, az az indíttatás sokat jelentett nekem abban, hogy a bennem csak forrongó gondolatok letisztuljanak. Tamási Áron közismert mondása szerint azért vagyunk a világon, hogy valahol

otthon legyünk benne, én a magam képére formálva, parafrazaáltam ezt: azért vagyunk a világon, hogy azzá legyünk, akik lehetnénk.

Hogy érzi, sikerült?

Nem teljesen, de talán úton vagyok feléje. Halálunkig úton vagyunk a céljaink felé. Fiatalkoromban vágattam, most trombózisos lábbal csak cammogok, de ugyanabba az irányba. Nem végeztem el a dolgomat, nem lettem azzá, aki lehetnék, de bennem él, hogy talán még sikerül formálnom azon a torzón, ami vagyok. Sok rögeszmém van, ezek közé tartozik, hogy mindannyian torzóban maradván halunk meg. De nem mindegy, hogy milyen alakú az a torzó.

18 éves koromban kerültek Németh László művei a kezembe, aki Balázs Ferencnél is sokkal jelentősebb hatással volt rám. Az egyiktől a magatartást és az alapállást tanultam, a másiktól a gondolkodás irányát. Németh László fogalmazta meg, hogy az írás, az író az vállalkozás. Az én vállalkozásom – nyilván a nagyságrendeket szigorúan figyelembe véve – az íráson kívül a szerkesztés és az irodalomszervezés is. Ez különböző korszakaimban és egyáltalán, ahogy az idő engedte, más-más hangsúlyt kapott. Nagyjából szerkesztéssel és szervezéssel teltek az éveim. Úgy is lehet mondani, hogy elmendezseltem az életem, de azért néha próbáltam írni is, amikor erre időt szakítottam. Abban reménykedem 73 évesen, az idő szorításában, erősen megrendült egészségi állapotomban, hogy talán most az írás nagyobb hangsúlyt kap.

Min dolgozik most?

Kacagásaink című emlékiratomból jelennek meg részletek, ezen dolgozom, szeretném nagyon hamar befejezni. A szekus dossziémból táplálkozom, ez 6000 oldalnyi anyag, amit rólam 1974 januárjától 1989. december 15-ig leírtak. Amikor 2008-ban, nem sokkal nyugdíjazásom után kézhez kaptam, éppen egy másik munkámban voltam elmerülve, azóta azt sem folytattam, és ezt sem tudtam elkezdni sokáig, mert annyira elbonyolította az életemet. Kiderült, olyan dolgokat juttat eszembe, amelyek egész új viszonyt teremtettek én és az emlékeim, az emlékek és az emlékek között, nagyon sok mindent át kellett értékelnem. Ezért hálás is lehetek azoknak, akik követték az életemet,

s olyan emlékeimet is megőriztek, amelyekről nem is tudtam, hogy az emlékeim.

Megkértem ezzel a naplóval, a szekusirodalom mindent előnt, ezért számos dolog vesztett a súlyából. Látom, mennyire fényezheti az ember magát, de én szeretnék elszámolni nemcsak a saját múltammal, hanem mindazzal, amit szerkesztői munkám és az életem során tapasztaltam, a barátaim sorsával, mert nagyon sok barátom halt meg, pusztult el vagy lehetetlenült el. Van, aki fizikailag itt van köztünk, de már nem az, mint akinek indult. Én korán megtanultam, hogy életünk céladomány, és nem magántulajdon. Abban a céladományban számomra benne van, hogy kötelességem elmondani azt, amit fontosnak tartok, amit tudok, amit átéltem.

Egyetemistaként gyakran látogatta Kolozsváron a legendás Gaál Gábor Irodalmi Kört. Itt egyik alkalommal összetűzésbe került Nagy Istvánnal Szilágyi István egyik novellája miatt. Emlékezetes estek voltak ezek. Milyen volt az akkori korhangulat?

Nagyon nehéz ezt érzékeltetni. A korhangulathoz ismerni kellene azoknak az éveknek a belső hangulatát, és el kellene magyarázni azt is, hogy bennünk, akik különböző környezetekből jöttünk, mit váltott ki mindez. Nagyon erős volt az udvarhelyi részleg, Farkas Árpád, Magyar Lajos, Molnos Lajos, Balázs András egy kultúrát hoztak. Ehhez közel állt Király László, aki ugyancsak Székelyföldről, Szovátáról jött. Volt a kolozsvári részleg, amely egy polgári világból jött. Voltam én Marosvásárhelyről, aki ugyancsak polgári családból származtam, ezzel szemben gondolatvilágomban, törekvéseimben inkább a székelyföldi falusi élményvilágot hozó kollégáimhoz álltam közelebb. Voltak még a váradiak, a szatmáriak, akikhez könnyebben eljutottak a magyarországi hírek. Hihetetlenül sok hatás ért bennünket televízió nélkül is azokban az években.

A hatvanas évek elején már jöttek be a magyarországi folyóiratok, könyvek, egymás kezéből téptük ki „csak egy éjszakára” az olvasnivalót. Az itteni irodalmi világ még mindig felemás volt. Ott voltak a fiatal költők, a Forrás előttünk járó első nemzedéke, Lászlóffy Aladárek, Szilágyi Domokosék. Ugyanakkor ott voltak a még mindig vaskalapos szerkesztők, akik, jóindulatú barátaink mellett, el-

jártak ugyan közénk tájékozódni, de rekumozni akartak minket, és mi ezt nem tűrtük. Én heves vérmérsékletű fiatalember voltam, az iskolából is azért kerültem ki, mert felpofoztam egy tanáromat, és utána kizártak a KISZ-ből is, mert ellene szavaztam egy kollégám kizárásának, akit kulákgyereknek mondtak. Késve kerültem bele a KISZ-be a származásom miatt, nem értettem, hogy milyen világ van, s hogy nem lehet kimondani az igazságot. A kimondás vágya ott volt bennünk, az egész körnek a hangulatát ez adta meg.

Nagy István nem volt olyan rossz író, ahogy utólag visszanezünk rá. A két világháború között írt néhány kitűnő novellát és egy nagyon jó regényt, a *Réz Mihályék kóstolóját*. De nem tudta meghaladni a saját korlátait. Az ő világát az osztályharc töltötte ki a két világháború között, de az osztályharc töltötte ki a hatvanas években is. Még mindig a polgári világ ellen küzdött, és bennünk látta ezt megtestesedni, minket akart átnevelni. Nyilvánvaló, hogy vitába szálltam vele, mert én voltam abban az időben a Gaál Gábor Kör egyik vitázója. Megpróbáltam elmagyarázni neki, hogy mi megértjük, őt verték a szigurancán, kemény volt, és nem vallott, de értse meg, mi a saját képteleneinkkel küzdve éppen úgy szenvedhetünk, mint ő a gumibottól. Nem tudta felfogni, ez a fajta empátia hiányzott belőle.

Az egyik alkalommal Szilágyi István felolvasta novelláját. Írásában a Tomori nevezetű mozdonyvezető összeütközésbe kerül a fűtővel (Szilágyi Pista is vasúti fűtő volt). Nagy István közölte, hogy a munkások nem így beszélnek. Valahogy úgy képzelte el, hogy a munkások az ötvenes és a hatvanas években még mindig az osztályharcot és burzsoáziát emlegetik. Pista pedig a maga természetességével hozta ezt a történetet. Közöltem vele, hogy Szilágyi István 1958-ig, mielőtt az egyetemre került, fűtőmunkás volt, és ismeri ezt a nyelvet. Nagy István az első pártülésem elpanaszolta, hogy nagyobb gondot kellene fordítani a fiatal írók nevelésére. A belügyi szervek utánanézték, ki volt tiszteletlen Nagy Istvánnal.

Az 1989-es forradalom kitörésekor Marosvásárhelyen Markó Bélának azt mondta, kételkedik a változásban. Azóta 25 év telt el, mit gondol, megtörtént már a rendszerváltás?

Nem történt meg! Markó Béla fiatalabb, mint én, de higgadtabb alkat volt nálam. 1989-ben az én kapumból néztük a Securitate hátsó kapuján kifelé áramló tömeget. Azt mondta

Béla, hogy mától más világ lesz. Mondtam neki, nem, nem lesz más világ. Én akkor már megtanultam: a politikai rendszert könnyebb megváltoztatni, mint az uralkodó ideológiát.

Ami Bélát illeti, mindenki számára teljesen meglepő módon belevetette magát a politikába. Őt alanyi költőnek tartották, és azt hitték, hogy én leszek a politikus, aki egész életemben beavatkozási viszketegségben szenvedtem. Nem lettem. Bélának nem tudunk eléggé hálásak lenni, hogy ilyen színvonalon és ilyen rátartással politizálta végig ezt az utóbbi 25 évet. Mindmáig nagyon jó barátok vagyunk, és többször közölte velem, hogy az ördög vigye el, igazad volt. Visszatért ahhoz a kapujelenethez, emlékezett rá, amikor figyelmeztettem, lényegében semmi sem lesz másképp.

Bárcsak ne nekem lett volna igazam, de 25 év után is ugyanúgy érzem, hogy megaláznak minket, hogy semmibe vesznek, és egyre reménytelenebb a helyzet. Én nem bíztam abban, hogy a nyugati figyelem jobb belátásra kényszeríti Romániát. Átmenetileg igen, amíg volt a NATO-ba való belépés kényszere, de zsigerileg képtelenek a nacionalizmusról lemondani, évszázadok óta bennük van ez a kisebbségi érzés, amelynek az egyenes következménye a nagyozolás és a fölény, minket rekumozni és kézhez venni akarnak. Megaláznak. A világ legtermészetesebb dolga lenne például az egyetemen a kétnyelvű oktatás, az, hogy a katolikus gimnáziumot visszakapjuk, a helységeket, az utcákat mi nevezzük el.

Veszélyt érzek a korhangulatban. A televízióból ömlik a gyűlölet ellenünk, a nyílt uszítás. Ahhoz már hozzászoktunk, hogy Vadim Tudor vagy Funar azt mondja, ki a magyarokkal az országból, át kell dobni őket a határon, nyugdíjaikat meg kell vonni, állásaikból el kell bocsátani őket. De most nem egy csatornán és nem csak az ő szájukból halljuk mindezt, hanem akármerre kapcsolok, négy-öt csatornán hallom, hogy a magyarok közveszélyt jelentenek, és ezt meg kell oldani.

Ugyanazt mondom, mint amit 1989. december 22-én mondtam.

A tiszta esztétikumot hirdető kritikusok korlátoltan és egyoldalúan vetették fel ezt a kérdést. Elek Tiborral értek egyet, aki először válaszolt nekik az Élet és Irodalomban, és nagyjából ugyanazt a gondolatmenetet folytatta, amit szerkesztői munkájában a Bárkánál képvisel. Ami egyszer az emberi élethez tartozik, az nem maradhat ki az irodalomból, költészetből. Babits szavaira emlékeztetnek, máig ő írta le az egyik legszívmengetőbb mondatot: magyar irodalom csak egy van, egyetlen föld, amelynek termőtalaja a magyar nyelv. Dsida igazán angyali tüneménynek tűnt a költészetében, és egyszer csak kiszakadt belőle a *Psalmus Hungaricus*. Úgy érzem, hogy mindnyájunkból kiszorították a Psalmusnak a hangvételét, a vallomást a magyarsághoz való viszonyunkról.

Egységben láttam az irodalmat, és egységben látom továbbra is. Örültségnek tartom ezt a szekértáborosdit. Nagyon halvány reményeim azt mutatják, hogy valamelyest kijózanodás észlelhető, közeledés egymás felé. Azok, akik hatalomra kerültek, és hatalomra segítettek a maguk táborát az irodalomban, egyszer csak azt érzik, hogy hoppá, ezek a gyerekek, akiket mi segítettünk oda, minket is félresöpörnek. Ez kijózanítólag hatott nagyon vehemensen gondolkozó szélsőségesekre is.

A másik oldalnál is érzem azt, hogy a normalitás felé mozdultak. Nem volt ez általános, de itt Erdélyben talán normálisabban viselkedtünk, mint Budapesten. Itt volt például a Holmi szerkesztősége, az elsők között hívtam meg az irodalmi színpadunkra. 1991-ben eljött Réz Pál vezetésével Petri György, Radnóti Sándor, Rakovszky Zsuzsa, és nagy sikerük volt. Ugyanakkor elhívtam a Hítel szerkesztőit, szerzőit, eljött Csoóri Sándor, Sára Sándor, Görömbei András, Simonffy András, Lázár Ervin. Kitűnően elbeszélgettünk egymással, és elbeszélgettek a vásárhelyi közönséggel. Ők nem vetették a szememre, hogy a másik tábor is meghívtam, de volt, aki a szememre vetette.

Egyébként egyszerre akartam meghívni Csoóri Sándort és Konrád Györgyöt, emékezve arra, hogy ők valamikor a Hungária Kávéházban rengeteget időztek egymás mellett, ugyanarról a témákról beszélgettek mint ellenállók, ugyanazoknak a lányoknak udvaroltak. Jóban voltak. Elküldtem a meghívólevelet. Konrád Gyuri azonnal válaszolt, és mondta, hogy természetesen jövök. Csoóri nem válaszolt, írtam egy sürgető levelet, arra sem válaszolt, telefonon sem tudtam elkapni. Később Konrád eljött, nagyon jó

estet tartott, 450-en voltak, utána nálam jót beszélgettünk. Két hét múlva eljöttek Csoóriék is, kitűnő irodalmi estet tartottunk, azon is volt 450 ember, utána a kertben reggelig folyt a beszélgetés. Egyik emberük csodálkozott, hogy 450 ember összegyűlt, mondta, ilyen Magyarországon nincs. Egyszer csak megkérdezte, te, mondd, és amikor Konrád itt volt, hányan voltak? Válaszoltam neki: 450-en. Elcsodálkozott. Azt mondja, Vásárhelyen 900-an járnak irodalmi estre? Mondom, nem 900-an, 450-en. Rám néz, azt mondja belesápadva, csak nem azt akarod mondani, hogy ugyanaz a 450 ember? Mondom, de igen, azt akarom mondani.

Később kiderült, Csoóri azért nem jött el, mert volt egy titkára (nyugodjék), aki elkapta a leveleit, és nem adta tovább. Amikor találkoztam vele, nagyon ingerülten (egyébként nem vagyok agresszív ember) megkérdeztem, miért nem adtad át a leveletem Csoórinak. Hát amilyen hülye, elment volna – mondja a titkár a főnökről. Valószínűnek tartom, hogy Csoóri eljött volna Konráddal együtt.

Az írónak a művét kell nézni, és hogyha marhaságokat mond, akkor ajánlatos abba beleszámítani az italt, amit előtte megivott. Rengeteg a kibicek által felszított indulat, a félreértés, a belemagyarázás és a pszichózis, amin túl kellene lépni.

Visszatérve a kérdésre: szerintem költészet van, nincs külön olyan, hogy közéleti. Témától függetlenül költészet van, költők vannak, hang van, az irodalomban nem a téma a fontos, nem is a stílus, hanem a hang. Ezt egyébként Borges írta le.

Nyomon követi a legfiatalabbak alkotásait, a Communitas Alkotói Ösztöndíj Bizottságának irodalommal foglalkozó zsűritagja. Van-e közös jellemzője a mai fiatal alkotók műveinek?

Kívülről nézve mindig azt látjuk, hogy szeretnék egyneműsíteni a fiatalokat, egy ernyő alá terelni őket. Annak idején a Forrás második nemzedékéről, amellyel én indultam, szintén azt mondták, mennyire hasonlítanak egymáshoz. Valóban azonos problémákkal küzdöttek ezek a költők és írók, de mindenki a saját egyediségét őrizte, és erre nagyon rátartott. Soha nem tudtam összetéveszteni például a Forrás második nemzedéke után következő harmadik generáció két tagját, Markó Bélát és Szócs Gézát. Mindkettő kiváló költő és rend-

kívüli tehetség, de két külön világ. Vagy az utánuk következők között soha nem tévesztettem össze Orbán János Dénest Jánk Károllyal, de még Fekete Vincével vagy Lövétei Lázár Lászlóval sem. Egyébként olyan neveket mondok, akiket becsülök és rendkívül sokra tartok. Amikor a fiatalok pályáznak a Communitasra, behúzódom a szobámba, és hivatalomban pontos kisbíróként néhány napig pályázatokat olvasok. Nagyon nagy bizalommal és határtalan örömmel tölt el, hogy ennyi tehetség van, és mennyire gazdag és sokféle ágazó ez az irodalom. Nekem, obsitos csataménnek, kiöregedett szerkesztőnek ez ad örömet még mindig. Nem lehet betelni vele, ugyanis mindig veszélyérzetünk volt, hogy megfojtják a kultúránkat, és a nemzeti-ségi sors miatt az anyagi ellehetetlenülés, kultúránk elsorvadása vár ránk. Hát nem így történt, mentek el, hallgattak el alkotók, de még mindig itt van egy csomó fiatal, és mindig akadt új és új nemzedék, amelyik egyszerre mutatta meg magát.

Idén József Attila-díjjal tüntették ki. Mit jelent ez az Ön számára, hogyan vélekedik az irodalmi díjakról?

Mindig azt vetették a szememre, hogy fejfel megyek a falnak, amire én azt válaszoltam, hogy hát nem látjátok, a fal jön nekem, nem tudok kitérni vagy legalább a fejemet félrekapni előle. Ez is egy olyan helyzet: nekem jött a díj.

Úgy értesültem díjazásomról, hogy a gépemen megjelent egy levél a FISZ-től, amelyben értesítettek, hogy József Attila-díjra javasoltak. Először nagyon örvendtem, hogy a fiataloknak eszébe jutok, ugyanis nem vagyok FISZ-tag. Nem a Magyar Írószövetség jelölt, amelynek a tagja vagyok, és négy cikluson keresztül vezetőtanácsában foglaltam helyet. Tizenöt évvel ezelőtt megtették ezt kétszer is, de természetesen nem kaptam meg. Most is azt mondtam: világos, hogy semmi esélyem sincs. Ezt meg is írtam a FISZ-nek. Amikor mégis megtörtént, elgondoltam, hogy van egy szerencsés együttállása az égitesteknek, ilyenkor, úgy látszik, a hópehely is túléli a lerben.

Szimultán látású ember vagyok, egyszerre több gondolat villan fel bennem. Most ilyeneket gondolok, hogy idős korára sok mindent megkap az ember, aminek fiatal korában örvideni tudott volna. Ha Szülőföldön, világszelen és a Marad láz című kötetem után kapom meg, annak örvideni tudtam volna, de akkor a határon túliak nem kaptak József Attila-díjat.

A másik, ami ugyancsak felvillant bennem, hogy az utóbbi évek során a helyzetemnél fogva rengeteg díjat adtam át a Látó főszerkesztőjeként, különböző alapítványok és kuratóriumok tagjaként. Az sokkal kényelmesebb volt, felszabadultan álltam ott, amikor láttam, hogy fiatalabbnál fiatalabb arcok jönnek felém, kezet fogunk a fiúkkal, a lányokkal még össze is puszilózunk. De az, hogy én kapjak díjat, olyan volt, mintha tévedés történt volna a szereposztásban.

A következő gondolatom az volt, hogy az utóbbi években, évtizedekben nagyon sok, csupa jóindulatú ember kérdezte, hogyan lehetséges, hogy nem kaptam meg a József Attila-díjat. De hát miért kellett volna megkapnom, annyian nem kapták meg – gondoltam én. Most van egy olyan érzésem, hogy a hátam mögött azt fogják kérdezni, hogyan történhetett, hogy megkaptam. Jobb volt, amikor nem ezt kérdezték.

Amikor ott álltam a teremben, nagyon rosszul éreztem magam, higgye el, feszengtem. Az volt az érzésem, hogy már eléggé megöregedett a díj. Valamikor csak fiatalok kapták, most már eléggé idős legények álltak ott, én voltam a legöregebb. Az volt a látomásom, valamilyen joviális, baráti majálison vagyok, ahol mezei futóversenyt rendeznek, és a közönség elnéző mosollyal nézi az öregfiúk bekocogását a fiatalok után. Udvariásan meg is tapsolják őket. Ezt éreztem, ahogy végignéztem magunkon, el is mondtam, viharos népszerűtlenségre tettem szert vele.

Tudom, azt várnák el tőlem, hogy örvendjek neki, de számomra érthetelen, hogy ha évtizedekig nem kaptam meg, akkor most miért jutottam eszükbe. Jobb lett volna másnak adni a díjat, akinek az ilyesmi többet számít. Rajtam nem segít, a közérzetemet sem fogja különösebben javítani.

Mindig tele voltam kételyekkel. Borzasztóan kellemetlen vitapartner vagyok nemcsak mások, saját magam számára is.

Évek óta figyelem, hogy Király László vagy Markó Béla Kossuth-díja miatt késik. Számomra ők Kossuth-díjasok.

VARGA MELINDA

FERENCZES ISTVÁNnal a Babérkoszorú-díj apropóján beszélgettünk többek között robinsoni vágyairól, a bölcsészkar helyett választott biológia szakról, költészetének egy-egy állomásáról, mestereiről és a Székelyföld folyóirat kapcsán a nyomtatott irodalom jövőjéről.

„Nem kell mindenáron írni”

„Gyerekkoromban mindig Robinson szerettem volna lenni” – fogalmaz egy korábbi interjúban. Miért?

Azt hiszem, erről írtam is egy tárcát boldogult ifjú újságíró koromban. Az egzotikum utáni vágyakozás lehetett mindennek a fő indítóoka. Mindig is élt bennem a magányra való hajlam. Magányos voltam, de szerettem is magányos lenni, olvasni, töprengeni, fantáziálni a világ dolgairól. Biztosan az is meghatározta, hogy az egyik gyerekkori alap olvasmányélményem a *Robinson Crusoe* volt. Akkor mindent összeolvastam, de ez valamiért kiemelkedett az indiános könyvek meg Verne Gyula műveinek rengetegéből.

Gyerekkoromban elég sokszor félrehúzódtam, ha valami bánat, keserűség ért, és hát az ötvenes években volt elég ok a bánatra és a befele fordulásra. Annyi emberi hitványsággal szembesültünk azokban az időkben, hogy egy gyermekember nem is tud másképpen védekezni ellene, mint az elfordulással: el innen, el valahová, világgá menni, nem közöttük élni, nem látni a sok gyalázatosságot – magyarul, az ember világgá megy a magányba. Édesapámat 1952 augusztusában le akarták tartóztatni és elvinni a Duna-csatornához. Fogott egy botot, és neki a Csíki-havasoknak... Átment Moldvába, ott bújdosott, majd titokban alkalmazták a Sovrompetrol nevezetű román–szovjet vállalatnál, rejtegették a hivatalos szervek elől. Sztálin halála után lazultak a dolgok, és azt hiszem, a szervek is letettek arról, hogy letartóztassák. Az indíték az volt, hogy a kocsmában a következőket mondta: Miért nem veszitek le a vén gazembernek a képét (ott is ki volt téve Sztálin portréja), mert azt beszélük, hogy megdőglött. Ez '52 augusztusában történt, '53 márciusában halt meg Sztálin.

Aztán egy idő után édesapám kezdett hazajárni... Szomorú időszak volt a család számára, édesanyámat megtették kuláknak. A három gyerekkel s az alig két hektárnyi birtokkal egyedül vívta szélmalomharcait. Elég sanyarú életünk volt, bőven volt rá okom, hogy elhúzódjam a csűr kieresztésébe a galambjaimhoz.

A barátommal, akivel egy nap születtünk, arról fantáziáltunk, hogy világgá kellene menni, nagy tengeri utazásokról álmodoztunk, Afrikába vágytunk – tehát ilyen indítékok is szerepeltek ebben a robinsonos vágyban.

Ön szerint a magány, a magányosság az alkotás legkegyelmibb élettere.

Az írás, amire nem kért fel senki, nem hatalmazott fel senki, magánügy és magányos ügy. Az embernek magányosan és egyedül kell megszenvednie és szembesülnie kétségbeesésével. Ha az ember az íróasztalt és a fehér papírt választja, szinte Robinsonná válik. Úgy gondolom, hogy az írás, az alkotás nem más, mint egyfajta robinsoni „játék”.

Biológusnak készült, mi volt az oka, hogy nem a bölcsészkarra felvételizett a középiskola befejezése után?

Ha már az Irodalmi Jelennél vagyunk, el kell mondanom, hogy ezer szállal kötődöm a Bánsághoz, hiszen Lugoson végeztem a középiskolát, és Temesváron érettségiztem, az akkori Bánság tartomány középpontjában. Az osztályunk fele székelyföldi és osztályidegen volt. Amikor odakerültem, Lugoson létezett még a hármas számú magyar líceum, amely a hajdani Orsolyák zárdájában működött. Csodálatos könyvtárat hagytak maguk után az apácák, így Jókaitól elkezdve mindent, amit csak lehetett, kézbe vettünk. Mint az örültek, úgy olvastunk. Éjjel, a pokróc alatt, zseblámpával is olvastam.

Olvasni nagyon szerettem, de azt az irodalmat, amit nekünk magyar nyelv és irodalomként tanítottak, nem lehetett szeretni. Még a klasszikusoktól, Adytól vagy József Attilától is olyan dolgokat próbáltak belénk sulykolni, amit nem lehetett szeretni: a Döntsd a tőkét, ne siránkozz vagy A proletárfiú versét például. Az akkori „jelenkori irodalom” még borzalmasabb volt. Nem le-

hetett Nagy István *Legmagasabb hőfokon* című könyvét (érettségi tétel volt), Asztalos István *Szél fúvatlan nem indul* című regényét, Létay Lajos *Egy földműves társulása* című ópuszát – tovább nem sorolom – végigolvasni, szeretni. A szocialista-realista irodalom nem tudta megégetni a lelkünket. Valósággal idegenkedtem ettől az irodalomtól, és nem is igen tanultam meg. Gyerekkoromban sok időt töltöttünk erdőn, természeti környezetben, ahol a madarakkal, pillangókkal, fákkal, virágokkal együtt lélegzett az ember, egyfajta szerves kapcsolat alakult ki, virágok voltunk mi magunk is, azt hiszem. Mindig érdekelték a természet titkai, a növények, állatok, lepkék, madarak sejtelmes léte... És hát jó biológiatanárunk volt. A líceumban leginkább a biológiát, a kémiát és a fizikát szerettem. Írogattam verseket gyerekfejjel is, de nem akartam soha, hogy íróember legyek. Arra gondoltam, hogy elvégezem, lesz egy elektronmikroszkópom, az élet legnagyobb titkainak meglesője leszek. A robinsonos életvágyhoz közelebbinek tűnt a biológia, mint az irodalom. Most már sejtem, hogy a titkok titkát a fehér papír hősivatagjában is lehet hiába keresni. De keresni kell, amíg csak él az ember...

Volt olyan meghatározó olvasmányélménye, amely végül az irodalom irányába mozdította el?

Amikor eldöntöttem, hogy pályát módosítok, és az irodalom felé fordulok, talán egyfajta cselekvési kényszer motiválhatott, de a végső lökést a szerelmi bánatok mellett, azt hiszem, édesapám hirtelen halála adta. Utolsó éves egyetemista voltam, amikor meghalt. Fiatalon, hirtelen ment el, nagyon megrázott, évtizedekig nem tudtam feldolgozni. Apám után egy hónapra meghalt az öccse is. Ferences szerzetes volt, nagyon közel állt hozzám, sokat tanultam tőle. Állandóan Toldit olvasott, gyakran idézett belőle. Tőle több irodalmi tudást szereztem, mint az irodalomórákon az iskolában. A vakációim egy részét nála töltöttem, ugyancsak Arad mellett, Majláthfalván.

Az első versekötetének, a Nyári vándorlásoknak meghatározó témája az elmúlás, a halál. Az előbb elmondottaknak tulajdonítható, hogy fiatalon ilyen témához nyúlt?

Óhatatlanul beszüremlett. Bár el kell, hogy mondjam: az első kötetemből nem az lett, amit én szerettem volna. Elég vajúd-

va született meg, többször kellett újraserkeszteni, aztán végül eléggé meghúzva jelent meg, 30-32 versre nem tette rá a cenzor a pecsétet. Végül is nem történt nagy tragédia azzal, hogy kimaradtak bizonyos versek. Az a baj, hogy azokat a verseket, melyeknek lehet, hogy akkor lett volna valami felhajtóerejük, árnyaló hatásuk, nem közöltem, nem ollóztam be későbbi könyveimbe, többé nem foglalkoztam velük.

Csiki László szerkesztette az első kötetét, eléggé bensőséges kapcsolat alakult ki Önök között.

Lacival a kapcsolatunk Kolozsvárról ered. Én mintegy másfél évet jártam a Gaál Gábor Körbe, amikor úgy nagyjából eldöntöttem, hogy elkezdek írni. Világos, hogy minden induló költőben, íróban olyan vágy munkál ilyenkor, hogy ő lesz majd a legnagyobb...

Király László, Farkas Árpád már nem voltak Kolozsváron. Csiki, Kenéz, Vári Attila voltak akkoriban a Gaál Gábor állandó részvevői. Hármójuk közül Csikivel kerültem a legjobb viszonyba. Volt némi párhuzamosság is az életünkben, mert az ő édesapja is építő ember volt, akárcsak az én apám. Laci jól ismerte Csíkot, hiszen Csíkszépvízen és Csíkszentdomokoson töltötte a gyerekkorát. Ő volt az, aki a hóna alá vett, és biztatott. Rengeteg dolgot tanultam tőle, a legfontosabb az volt, hogy a mesterséget meg kell tanulni. Én ugyanis elég hályogkovács módon kezdtem el írni, nem voltam a mesterség, az irodalmi eszközök birtokosa.

A 'Ferenczes' nevet Szilágyi Domokostól kapta. Hogyan történt, milyen volt vele először találkozni?

És utoljára... Az első két kötetem Ferencz S. (Salamon) István néven jelent meg. Az első kötet után már többen mondták, így Farkas Árpai is, hogy miért nem írom egybe. Valamiért ragaszkodtam hozzá. A második, *Utolsó kenyér* című is ezzel a „kötőjeles” névvel jelent meg.

Szilágyi Domokos egyszer itt kószált a környékünkön, kocsmáztunk erre-arra, aztán felmentünk hozzánk. Akkor már újságíró voltam a '68-ban indult megyei lapnál, a Hargitánál. Eltöltöttünk egy éjszakába szédülő délutánt, sokat nem beszél-

gettünk, ő nagyon hallgató ember volt. Aztán egyszer felállt, levette Sajtóértekezlet című kötetét a polcra, és beleírt egy dedikációt, valahogy így: Ferenczes haveromnak. És kérte, hogy dedikálnék én is neki abból a kék borítójú Forrás-kötetemből. A második kötetem után végképp eldöntöttem: így egyszerűbb. Valahogy furcsa volt az az S. betű. Ez volt az első és az utolsó találkozásom Szilágyi Domokossal.

Székely Jánoshoz is különleges kapcsolat fűzte, pályakezdő költőként sokat levelezett vele. Mit jelentett ez a barátság?

Nem tudom, egyáltalán lehet-e barátságnak nevezni. Az túlzás lenne, hiszen eléggé magába zárkózó ember volt. Neki rengeteget köszönhetek, volt türelme minden küldeményemre aprólékosan válaszolni, minden verset részletesen kielemezni. Nem voltak sima levelzéseink, de rengeteget tanultam tőle. Postafordultával mindig válaszolt a beküldött verseimre. Szerkesztői tapasztalatokkal a hátam mögött most utólag azt mondhatom, hogy még az elutasító válaszaival is nagyon sok jót tett nekem. Megmondta őszintén a véleményét, sosem ajnározott. Nagyon jó iskola volt a Csiki Lacival és a Székely Jánossal való kapcsolat.

A Megőszülisz, mint a fenyvesek című kötetének meghatározó motívuma a hó, a havazás. Ez nemcsak Önre, hanem nemzedéktársaira, például Király László költészetére is jellemző. Mivel magyarázza ezt a poétikai jelenséget?

Valóban így van. Esetemben, azt hiszem, hogy maga a természet is, itt Csíksban bőven besegített, tett róla, hogy az ember összevegyüljön a hóval. Azt hiszem, hogy a havas metaforák mögött valami elemi tisztaságvágy munkál.

A szereplíra is közel állt Önhöz. Mintha ez is erdélyi lírai jellegzetesség lenne. Ön is így gondolja?

Szerintem a költészet nemcsak véresen komoly valami, hanem egyfajta játék is. József Attila mondja: „játszani is enged szép komoly fiadat”! Minden emberben több másik is él. Az alkotónak szinte kötelessége, hogy megkeresse, legalábbis próbál-

ja meglelni másik énjait is... Ott kísért mindig a kisördög: vajon milyen is lehet az a másik, milyen lehet egy másik embernek a bőrébe bújni, megpróbálni megélni egy másik sorsot. A nyolcvanas években egyfajta cenzúrakijátszási szándék is volt ezen szerepek mögött, amit persze utólag botorságnak tartok. Hiszen a cenzorok nem voltak teljesen hülyék, nem nagyon sokszor, de néha behunyták a szemüket – talán el is aludhattak –, rábólintottak olyan szövegre is, amiről maga szerző azt hitte, hogy kilöki a semmibe. Jelent meg olyan versem, amelyet biztos, hogy a cenzor is értett, mégis átengedte.

Mikes Kelemen műve, a Törökországi levelek ihlette Rodostó című poémáját. Milyen emlékezetes irodalmi „találkozásai” voltak még? Például a csángókkal foglalkozó versei kapcsán.

A *Rodostó* ihletője tényleg Mikes, az ő sorsa, a Törökországi levelek. De valamiképpen a magam Rodostóját írtam meg. Erről a poémáról mondta volt Lászlóffy Ali, hogy az egyik legkarakteresebb erdélyi „hosszúvers”, amit eléggé elhallgatott a korabeli irodalmi köztudat.

Én is fontos műnek tartom, ezt is Csiki Lacinak köszönhetem. A második kötetem szerkesztése borzalmasan nehezen ment, mert istentelenül sötét világ körvonalazódott benne. Abból is ki kellett „irtani” jó néhány verset, de hogy mégis összeálljon egy tisztesegebb kötet, azt tanácsolta, fogjak bele valami nagyobb ügybe. Mindig is volt bennem epikusi hajlam, így fogtam neki a *Rodostónak*. Talán két-három évig kínlódtam vele...

A csángók egy egészen más ügy. Érettségi után két évet a Gyimesekben tanítottam, és egy évig egy szobában laktam az udvarhelyi tanítóképző két utolsó éves növendékével, akik közül az egyik forrófalvi származék volt. Időnként meglátogatta az édesanyja, aki nem tudott románul. Ő volt az első katrincás moldvai csángó-magyar asszony, akivel találkoztam. A szobatárs sokat mesélt a moldvai csángókról, később megismertem Domokos Péter Pál könyveit és a moldvai magyarokról szóló irodalmat. Azt tudtam, hogy eléggé archaikus csoport, és nehéz viszonyok között élnek. Egyfajta empátia vitt feléjük, meg egyfajta modellt is kerestem egy népcsoport mulandóságáról. Olyan modellt,

amely minket is fenyegetett, és most is fenyeget. Később újságíróként már jártam a vidéket, akkor, a nyolcvanas években nem nagyon írtam meg, mert nem lehetett. Főleg elvegyülni szerettem közöttük, beszélgetni, ízlelni azt az archaikus nyelvet. Sokat kocsmáztam, boroztam velük. Ezekből az élményekből születtek meg a csángó tematikájú verseim, főleg a Didergés című poemám. Vonaton fél füllel elkapott mondattöredékek, szavak, ráolvasások, énekek, balladatöredékek ihlették.

A Székelyföld folyóirat alapítója-főszerkesztője is, és az Önnel készült beszélgetések alapján legalább annyira fontosnak tartja a lap megjelenését, mint az eddigi életművét. Miért jelentős a régió számára ez az irodalmi-kulturális havilap?

Ez így van, ehhez nincs is, amit hozzáfűzsek. Mindig is gondolkodtam egy ilyen lapban, noha tudtam, hogy a régi, rendszerváltás előtti időkben nincs sok valószínűsége egy hasonló periodika megszületésének itt, a Székelyföld legbelsejében. Aztán jött a rendszerváltás, egy darabig politizáltam, RMDSZ-eztem, aztán rájöttem, hogy nem odavaló vagyok. Egy pár évet tévelyegtem, megpróbáltam szabadúszóként élni.

Hargita megye vezetése megértette, hogy szükség van egy nem kimondottan irodalmi, hanem kulturális periodikára, amely felmutatja a régiót. Ezen a területen pedig él annyi alkotó ember, írók, képzőművészek, zenészek, történészek, muzeológusok, akik folyamatosan dolgoznak és létrehoznak jelentős műveket. Úgy gondoltam, ezeknek kellene egy fórum.

Kilencvenben jött a fiatal nemzedék rajszerűen, akik most itt vannak a szerkesztőségben: Fekete Vince, Lövétei Lázár László, György Attila, Molnár Vilmos. Amikor felmerült ez a lehetőség, tudtam, ezekkel az emberekkel kell megcsinálni a Székelyföldet.

Hogy látja a nyomtatott irodalmi lap, könyv jövőjét Székelyföldön?

Azt tény, hogy sokan temetik. A Székelyföldre szerencsére egyelőre ez nem érvényes, nagy az olvasottsága, sok az előfizetője. Tehát van igény a nyomtatott sajtóra, bár az elektronikus felé

is nyitni kell. Én azt mondom, hogy az e-könyvek, az elektronikus lapok soha nem tudják kiszorítani teljességgel a nyomtatott lapot. Olyan rohamosan fejlődik és változik az egész elektronikus technika, hogy szinte követhetetlen. Ha ki van nyomtatva valami, az megvan, a tűz megemészheti, de örökké megmarad belőle valami. Az elektronikus adathordozók nagyon gyorsan változnak. Mindig van a zsebemben legalább három kütyü, a legelső már nem tudom megnyitni, annyira elavult.

Biztos, hogy a mai fiatalok ezt választják, ez érdekli őket. Éppen az utóbbi hetekben, hónapokban beszélünk arról, hogy bizony el kellene indítani a Székelyföld online változatát is. Az már egy külön alszerkesztőség lenne, egy külön műfaj, amire én teljesen alkalmatlan vagyok. Én csak annyit értek a számítógéphez, hogy írógép helyett használom. Nincs energiám, hogy ezzel foglalkozzak. Jobb, ha olvasok, mert imádok olvasni, most is az időm nagy részét az olvasás tölti ki. Veszem elő a klasszikusokat, és újabb csodákat fedezek fel, egy Csehov-mondaton fél délutánokat tudok gyönyörködni.

Dolgozik új versesköteten?

Nem. Amin most dolgozom, egyfajta család-dokumentumregény, ennek három fejezetét közölte a Kortárs. Sosem szerettem kiadni a kezemből félkész dolgokat, és beszélni sem a terveimről, de ezt muszáj volt közölni, hogy lássam, tipográfiailag mi jön ki belőle. Családi dokumentumokkal van teletűzdelve, beszkenelve. Kíváncsi voltam, hogyan néz ki nyomtatásban. Ezért nem titok az egész. Az új könyvemben „veszedelmekről álmodom”, megkezdtem a Madéfalvi veszedelemmel, aztán nem tudom, hova lyukadok ki. A prózához türelem kell, sokat kell ülni mellette, ami nekem gyötrelmesen nehéz. Nyüzsgő-mozgó ember voltam mindig.

„Az ember egyetlen olyan verset, sort akar megírni, ami olyan, mint a csiszolt gyémánt, amiből se elvenni, se hozzátenni nem lehet. A vers mindennapi harc a kísértésekkel” – *nyilatkozta 2009-ben. Milyen jelentősége van mindebben egy díjnak?*

időnként újraolvassa írásait, mindig felébred a hiányérzet – ezt vagy azt el kellett volna hagyni, azaz több dörzspapírnak kellett volna átvéreződnie a csiszoláskor. Holtig gyötörnek az újraírás kényszerének légszomjai. Már nem is tartom ildomosnak az ifjonti költészeti lobogást, nem muszáj verset írni, és nem kell mindenáron írni. Az ember most már nagyon meggondolja, hogy írjon-e, avagy ne írjon.

Megkaptam szinte minden díjat, elismerést. Örvendtem mindig nekik. Ha díjat kap az ember, azt vegye át, becsülje meg, de attól nem lesz sem jobb, sem rosszabb író. Egy rövid időre az embert feldobja, jókedvre deríti, de aztán marad továbbra is az önkínzás. Úgy vagyok ezzel, a legutóbbi Babérkoszorúval is, mint amikor Füst Milán megkapta a Kossuth-díjat. Örvend az ember – nyilatkozta –, de nem tud egész lelkéből boldog lenni. Ugyanis azok, akiknek ez nagy dolgot jelentett volna, akik nagyon örvendtek volna, akik mindig nagyon drukoltak nekünk, akiknek meg akartam mutatni, hogy csak vittem valamire, azok már sajnos nem élnek. Szülők, nagyszülők, néhány osztálytárs, barát, kedves, volt tanáraink már az örök vadászmezőkről néznek le rám. Nincsenek, hát akkor minek dicsekedjek? Valahogy ilyesmit éreztem, gondoltam az ünnepség után. A kezdeti eufória után következik a szeretkezés utáni állat szomorúsága.

VARGA MELINDA

TURCZI ISTVÁNnal beszélgettünk költészeti folyóirat jubileumáról, a frissen átvett Prima Primissima-díj tanulságairól és arról, miért hasonlít a lapszerkesztő egy dzsesszdoboshoz.

A lapalapító mint dzsesszdobos

A Parnasszussal áprilisban ünnepeltétek a folyóirat húszéves fennállását. Ha visszatekintesz, mit tartasz e két évtized legfontosabb állomásainak, pillanatainak?

Az első fontos állomás: amikor öt évesek lettünk. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárral karöltve megcsináltuk az első kéziratkiállításunkat. Azt, amelynek idén van a folytatása, csak utazó kiállításként szerte az országban. Akkor 60 költő és 7 képzőművész munkáiból állt össze az anyag. Néhány név az akkor még élő költők közül: Faludy György, Fodor Ákos, Csiki László, Marsall László, Mészöly Dezső, Nagy Gáspár, Orbán Ottó, Rába György, Utassy József. Ezzel egyidőben *Déja Vie* címmel kiadtunk egy zenés verscédét a *Parnasszusban* megjelent versekből. Akik mondták a verseket: Fodor Tamás, Galkó Balázs, Ráckevei Anna, Takács Kati, Vallai Péter. Közreműködő zenészbartaink voltak: Binder Károly, Lerch István, Márta István.

A következő nagyobb állomás a tizedik születésnap volt. A Stefánia Palota zsúfolásig megtelt dísztermében, ma úgy mondanánk, valóságos sztárparádét láthatott a közönség Jordán Tamástól a Kalákáig, Pege Aladártól Kaszás Attiláig.

Nem kötődik semmilyen évfordulóhoz, mégis szakmai rubikon volt a Parnasszus életében, amikor átalakítottuk a lap szerkezetét, és létrehoztuk két új és azóta is sikerrel működő

nagyrovatunkat. A *Centrum* rovat arra szolgál, hogy számról számra vendégül lássunk egy-egy általunk kiemelten fontosnak tartott kortárs költőt, és új versei, a róla készülő esszék-tanulmányok, pályatársi üdvözlések, valamint egy nagy terjedelmű, fényképekkel gazdagított interjú közreadásával hozzájáruljunk egy-egy alakuló életmű rangjának megszilárdításához, vagy éppen megemeléséhez. A másik rovat, a *Redivivus* a már lezárt életműveket kívánja új szempontokkal gazdagítani, a szövegértelmezés új lehetőségeit felcsillantani a vers barátainak.

Ha ma kellene belevágnod, újrakezdenéd-e a lapalapítást?

Ha ma kellene, azt is elmondanám, miért kezdeném újra, és azt is, hogy milyen érvek miatt nem. Szerencsére mindez csak hipotézis.

Saját költői-írói pályád mennyiben kapcsolódik a Parnasszus történetéhez, a kerek évforduló határkő-e Turczi Istvánnak is?

Egy lap alapítója, ha kétkezi költő is egyben, kicsit úgy működik, mint egy dzsesszdobos, aki játék közben függetleníteni tudja a kezétől a lábát, de azt is tudja, hogy az összhangzathoz a kettőnek együtt kell jól működnie.

A közelmúltban nyerted el a Prima Primissima-díjat. Magyarországon igen változatosan viszonyulnak az írók a díjakhoz: van, aki boldogan elfogadja, van, aki visszautasítja, van, aki rezignáltan tudomásul veszi. Te hogyan fogadtad a hírt?

Megélhetési kultúrában élünk. A legtöbb alkotónak a létezése, a jövője függ attól, hogy megkap-e egy díjat, ösztöndíjat, alkotói támogatást. Így aztán szerintem alapból egyféleképpen viszonyulnak hozzá. Legfeljebb a felvállalt vagy rájuk rótt szerepüknek, társadalmi-politikai beállítódásuknak megfelelően reagálnak rá. Van, aki úgy véli, hogy ő ad rangot egy díjnak, és úgy is viselkedik; van, aki ki meri mondani, hogy számára megtisztelő, és úgy is viselkedik; és van, aki úgy tesz, mintha nehezeére esne átvenni a díjat és a vele járó pénzösszeget. Duzzog egy kicsit a publikum kedvéért, aztán elfordul, és teli szájjal vigyorog. Blaskó Péter óta nem tudok róla, hogy bárki visszautasított volna bármit is, legfeljebb azon dühöngött vagy kesergett, hogy nem ő kapta meg. Ez persze nem jelenti

azt, hogy a jövőben nem fordulhat elő ilyesmi. A politikai blamázsok terjedésével a gesztusokra adott nyilvános reakciók is élesebbé válhatnak. Kultúrharc folyik, torz és beteg, az elittől a legalsóbb szintekig beleette magát a mindennapjainkba. Beteg a társadalom, torzultak az értékrendek, pontosabban nincs se érték, se rend, amit az egész nemzeti közösség egy emberként fogadna el. Méreggel és stresszel teli a föld, a levegő, és mérgezett közegben aligha nő egészséges növény. A Prima Primissima miért volna kivétel?

Nem tudom megkerülni a kérdést: számos ellenvéleményt lehetett olvasni a Prima Primissima-döntésről. Sokan Bodor Ádám mellett tették le a voksukat, azaz, hogy e díjat neki kellett volna kapnia. Hogyan érintettek e kritikák, miként viszonyulsz ehhez a rangsoroláshoz?

Bár sokan szeretnék, még nálunk sem közfelkiáltással adnak elismeréseket vagy hirdetnek győzteseket. Komolyan el is gondolkodtam volna, hogy mit rontottam el, ha mindenkinek tetszik a végeredmény. Ha négy-öt magyar összehajol, hogy megvitasson valamit, kettőnek borítékolhatóan eltérő lesz a véleménye, és ennek siet is hangot adni. A ius murmurandi jogát persze fenn kell tartani, helyes is, ha véleményt formál, akinek van ilyen. Az más kérdés, hogy milyen stílusban teszi. De ez legyen az ő egyéni szociális problémája. Amit azonban meg kell említenem, az a díjat övező általános félreértés. A Prima Primissima ugyanis a közvélekedéssel ellentétben nem szakmai díj, mint a Kossuth-, a Széchenyi- és a művészeti középdíjak, hanem társadalmi elismerés, amelyet a többszörös szakmai szűrő után talpon maradt három jelölt közül az kap, akit a 37 tagú delegált társadalmi zsüri titkos szavazással a legalkalmasabbnak tart a díj szellemiségének továbbvitelére és hirdetésére. Meglepődnék, ha a 3 jelölt műveinek tudományos igényű összehasonlításából született volna ez az eredmény, nem pedig az egyes jelöltek ismertsége, társadalmi- és médiajelenléte alapján.

Méltatlannak tartottam, hogy egyesek megpróbálták kijátszani engem Bodor Ádám ellenében. Az ő műveit én már egyetemistaként igen nagyra becsültem, és ennek hangot is adtam a gálaest bemutatkozó filmjében. Az is furcsa volt, hogy a harmadik jelölt, Buda Ferenc neve nyilvánosan fel sem merült, holott legalább olyan jelentős alkotó ő is, legfeljebb talán szűkebb körben ismerik a nevét. Ha az döntött volna, hogy az irodalmi tőzsdén kit milyen magasan jegyeznek, akkor biztos harmadik vagyok. Előzetesen így is könyveltem el, és

tiszta szívemből mondom: két ekkora legenda mellett harmadiknak ott állni a dobogón már önmagában felért egy győzelemmel.

Általános vélekedés, hogy a hazai irodalmat épp olyan mély árkok szabdalják szét, mint a közéletet. Lehetséges-e szerinted elkerülni a skatulyázást, vagy annak, aki irodalommal foglalkozik – akár alkotóként, akár irodalom-szervezőként – így is, úgy is muszáj tartoznia valahová?

Ha én tartozom valahová, az a nyelvháza. Jobbra is, balra is magyar szavakat látok, azokba kapaszkodom, ha valami bánt és kikívánczozik belőlem. Jobbra is, balra is magyar mondatok fojtogatnak, és ha nem írnám le őket, megfulladnék. Így, hogy leírom, legfeljebb fuldoklom.

A hónap alkotója rovatban igyekszünk bemutatni a szerzők több arcát is – nálad ez igazán nem jelent gondot. Prózaíróként, költőként, műfordítóként egyaránt megnyilvánulsz, és a képzőművészet is szerves része sok kötetednek. Ha elképzelsz egy igazán nagy és emlékezetes művet (amiről talán minden író álmodozik titkon), az regény volna, verseskötet vagy valami egészen más?

Mindig azt a művet képzelem el, amit írok, és arról van az a tévképzetem, hogy igazán nagy és emlékezetes lesz. De azt, hogy miből lesz maradandó mű, az idő dönti el. Lehet akárhány díjam, plectsnijeim és aranysujtásaim, a dolgaim sorsa a jövő olvasóinak kezében van. ha lesznek ilyenek. Ebben azért bízom, rendíthetetlenül. Ami a mostani, aggasztó tendenciákat látva elég romantikus gesztus, nem?

Műfordítóként számos nemzet költőit mutattad már be, nem egyszer számunkra már-már „egzotikus” – például izraeli, ausztrál, skót – szerzőket. Miként kerülnek e lírikusok a látóteredbe, hogyan lépsz kapcsolatba velük?

A műfordítás is egotrip, az Én kalandos utaztatása, csak más, csak szelídebb vizeken. Képletesen és a valóságban is értem ezt. A jószerencsém úgy hozta, hogy 5 földrész 60 országában jártam eddig, a legtöbb helyre nem turistaként, hanem meghívásokra, irodalmi fesztiválokra, konferenciákra jutottam el. Nem tudnám megmondani, hány költővel, íróval találkoztam, hányan dedikálták könyvüket, hányan ajánlottak olvasni- és fordítanivalót. A legtöbbször persze a saját műveiket... De a jó szakembernek nem kell beutaznia a világot,

hogy rátaláljon a kincsekre. Elég, ha olvasol pár idegen nyelven, figyeled a szakmai lapokat, újdonságokat és antológiákat. Ha komolyan veszed azt, hogy két kultúra közt a legrövidebb út a megismerés.

Rengeteget utazol, fesztiválokon, díjátadókon veszel részt, illetve a Magyar PEN Club főttkári tisztségét is betöltöd. Miben látod a kultúracsere hasznát, van-e értelme egyáltalán nemzetközi szinten foglalkozni egy eny-nyire nemzetspecifikus művészettel, mint az irodalom?

A magyar irodalom igazi áruvédjegy a világban. Van, ahol Petőfit idézik, máshol Márai az etalon, vagy Kertész Nobel-díja jön elő. Sokat hallani mostanában azt a kifejezést, hogy országimázs. A kultúránál nem ismerek jobb imázsnövelő tényezőt. A magyar zene, a tánc, a képzőművészet, fesztiválviselt művészfilmjeink és méltán elismert színházaink mellett a magyar irodalom közvetetten és késleltetetten jelentkező hatásairól sem mondhat le, aki óhajtja a hazai kultúra jelenlétét a világban.

Úgy tudom, legutóbb Erdélyben jártál – ez is „szakmai” út volt?

A 11. Kortárs Hangan szépírói diákfesztivál első ízben hirdett műhelyszemináriumot a 15 díjazott pályamű fiatal alkotóinak. A színhely idén Nagyvárad volt, a Sapientia Egyetem adott otthont a workshopnak. Ennek vezetésére kértek fel. Remek kis csapat jött itt össze, tehetségesek, kíváncsiak, nyitottak. Négy napig szívták a véretem. Facebook-csoportba verődve folytatom velük a megkezdett munkát. Minek van értelme, ha nem ennek?

Milyen tervekkel vágsz neki a Parnasszus következő két évtizedének – no és a sajátodnak?

Szeretném, ha 20 év múlva az Irodalmi Jelen interjút készítené velem a 40 éves Parnasszus költészeti folyóirat születésnapján. A többi csak trollkodás.

LAIK ESZTER

„**TOROCZKAY ANDRÁS** Éhes figurájával nem titkoltan Kosztolányi Dezső Esti Kornéljának és Krúdy Gyula Szindbádjának nyomdokaiba kíván lépni.” – **PETHŐ ANITA** írt arról, hogyan sikerült ez a lépés.

Rambók az Alföldön

Egyik ismerősömnek Rambó a beceneve. Éveken át utaztunk együtt ugyanazon a távolsági buszjáraton, sokat beszélgettük ugyan, de ez soha nem került szóba. Csak akkor derült ki, amikor interneten is ismerősök lettünk. Nem kis meglepetésemre, mert egyáltalán nem illett hozzá. Mint megtudtam, azért Stallone híres karakterének nevét és arcképét használja saját online alteregójaként, mert közeli barátai is így nevezik. Toroczky András *Búcsú Éhestől* című kötetének képzeletbeli kisvárosában három Rambó becenevű figura is felbukkan, s ez az ironikus mozzanat tette lehetővé, hogy végre barátkozni kezdtem a szöveggel. Kicsit megkésve, hiszen addigra már kétharmadán átküszködtem magam.

A Magvető Kiadó gondozásában megjelent *Búcsú Éhestől* Toroczky András első prózakötete. A szerző az irodalmi életben inkább költőként ismert, első könyve, a 2010-ben kiadott *Napfényvesztés* is verseket tartalmaz. A most megjelent elbeszélések központi figurája, Éhes Miklós is ismerős lehet többeknek: Toroczky András ugyanis ezen az álnéven is publikált szövegeket különböző folyóiratokban.

Egy címszereplő, ha a kötet darabjainak többségében felbukkan, természetesen sajátos elvárásokat ébreszt az olvasóban: szeretné lazábban (novellafüzér) vagy szorosabban (regény), de mégiscsak egybefüggő történetként kezelni az olvasottakat. Toroczky kötetében ráadásul mintha mindig egy folyamatosan zajló párbeszéd közepébe csöppennénk bele: „Miki, mondhatok valamit? Mondd! Biztos, hogy ez így történt? Márminthogy mi?” (*Kocsonya Mihály*, 183) – olvasható például az elbeszélői kiszólás az eredeti történetmesélésből. Éhest ugyanis elsősorban áttételesen, egy Bandikám-

nak nevezett barát szemszögéből ismerhetjük meg, ő beszél arról, miket szokott neki mesélni a másik. Teszi ezt némiképp félrefókuszálva, hiszen gyakran úgy tűnik, mintha nem is annyira az olvasónak, mint inkább magának Éhesnek mondaná vissza.

Toroczky András Éhes figurájával nem titkoltan Kosztolányi Dezső Esti Kornéljának és Krúdy Gyula Szindbádjának nyomdokaiba kíván lépni. Utóbbira jó példa az a felütés, hogy „Éhes Miklós éjjelente rendszerint belesüppedt a múltjába, miután túl volt a második korsóján.” (Sajti, 12.) A cél valószínűleg egy elsősorban impressziókból összerakott karakter lett volna, ahogyan azt a *Hajnali cappriccio* című írás is mutatja, hosszan sorolva a kora reggeli Budapest villanásnyi életképeit: „Papírdossziék és fornettizascók zörgése, a paprika megnyílása, a dobozos sör felnyitása, a bőrkabát zajai. Szemeteskoscsik sárga szirénája. Csíkszemek, rossz leheletek, háborgó belek.” (229.) Hangulati elemek is erősítik ezt a hatást: „Tejszínű köd mindenben. Záródó hullazsák belseje.” Végül ez okozza ennek a szereplőnek a vesztét, nem válnak élessé a kontúrjai, nem válik plasztikussá – összevetve néhány alkalmi jelleggel felbukkanó figurával –, egyszerűen szétfolyik. Valójában nem válik bizonyossá, mit is takar a *Búcsú Éhestől* cím, mintha ez is a címszereplő és Bandi barátja – a szerző két alteregója? – belügye lenne. Nekik magától értetődő, ám az összkép összeállításához égetően szükséges információkat egyszerűen elfelejtenek megosztani. Az olvasó pedig ritkán hálás azért, ha úgy érzi, valami fontosból zárták ki olvasás közben.

Nem könnyíti meg a belépést a kötet világába az sem, hogy az egyes elbeszélések önmagukban is eklektikusak, csapongóak, néha a végtelenségig elhúzódnak. Sok a túlírt, elnyújtott párbeszéd, a felesleges fecsegés; legelőször erre talán az *Angela és a Weltraum* című írásban lehetünk figyelmesek. Természetesen a rövidpróza esetében sem egyetlen és kizárólagosan járható út a tömör, sűrített drámaiságú novella, de Toroczky elbeszéléseit olvasva könnyen elmélázhatunk azon – és egyes, különösen túlbonyolított pontjain akad is elég időnk erre –, milyen jó dolog egy sallangmentes, egyenes vonalú, feszesen kordában tartott történet. Nem is marad meg igazán a cselekmény az emlékezetünkben, inkább csak annak foszlányai, széttöredezett mozaikkockái.

hetősen jó alapot nyújtanak az olyan motívumok, mint a vidékről Budapestre felkerült egyetemisták, a kollégium, az egykori középiskolai osztálytársak, a tanárok, a helyi bandák, zenekarok, és lehet innen szemlélni a képzeletbeli alföldi város, Kotordpata többi lakosának felemlegetett történetét is. Úgy tűnik, Toroczky szeretné ezt a helyet kicsit felemelni a realitások talajáról, elkülöníteni a környéktől. Ezt a törekvését már a legelső szövegben (*Az Alföld közepe*) érezhetjük, ahogyan általánosságban a kotordiak jellemvonásairól beszél, ahhoz hasonlóan, bár messze nem annyira határozott kontúrokat húzva, ahogyan Kálmán Gábor is teszi *Nova* című kötetében az ő képzeletbeli felvidéki falva és különös lakói esetében. Ez a lebegő városkép Grecsó Krisztián *Tánciskola* című regényének világához közelít, a történetek pedig többek között Szabó Tibor Benjámint *A lányos apák puskája* című kötetének írásait idézhetik meg. De azért mindezek mögött felsejlik a jellegzetesen krasznahorkais melankólia is.

A helyi karakterek köré épült történeteknek időnként túl szoros és kényelmetlen abroncs Éhes Miklós központi alakja. Azok a szövegek tűnnek a kötetben a legsikerültebbeknek, amikor könnyedén el tudjuk felejteni, hogy ennek a könyvnek a címe mégiscsak *Búcsú Éhestől*, és ilyenkor élvezzük a couleur locale legkülönfélébb színvariációit. Mert ha ki tudunk lépni az értelmezési kényszerpályáról, hogy a címszereplőre fókuszáljunk, akkor könnyebben vesszük észre az olyan figurákat, mint a folyton traktorral járó apa, aki mindig megmenteti fia barátját az öngyilkosságtól, miközben „az egész város tudta, hogy szabadidejében, mióta állítása szerint elrabolták az ufók, gabonaköröket készít.” (*Dudek és Kristály*, 158.) Aztán ott van az úszómester, aki nem tud úszni, vagy az a figura, aki fürdőnadrág helyett tejeszacskót szokott magára húzni, mikor a gyógyfürdőbe megy úszni, máskor meg a mozi mosdójában vécékefével mossa a hónalját. (*Angéla és a Weltraum*)

Van itt olyan szereplő, aki „[n]em ivott már 1987. november 9. óta. Nem ivott, csak kivételes alkalmakkor, akkor is csak rövidet. Kivételes alkalom pedig valahogy mindennap akadt. Ha nem, talált.” (*Világvége a Szürke Lóban*, 196.). Máskor pedig szimplán annyi a humorforrás, hogy a kocsmában valaki felkiált: „Addig nem lesz itt rend, míg nem lesznek férfi szinkronúszók is!” (szintén *Világvége a Szürke Lóban* 201.)

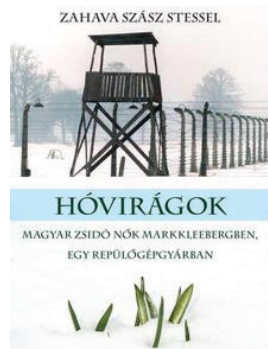
Bár gyakran burleszkfilmszerűnek tűnnek a jelenetek: „A lány a formás testével bizony biciklire pattant, és a sánta lábával el-

tekert a rendőrkapitányságig. Igaz, nem kellett sokat tekernie, mert a rendőrkapitányság a szomszédban volt.” (*Mint a delfinek*, 169.), Toroczky leginkább a nyelvi panelekkel, rögzült szófordulatokkal játszik. Például ahogyan álnaivan odateszi a sablonok mellé a velük időnként eltakarni szándékozott valóságot is, és ezek válnak a szöveg humorának elsődleges forrásává. Vagy már önmagában is groteszk, ahogyan – mint már említettem – a kisvárosban legalább hárman Rambónak szeretik képzelni magukat, megkülönböztetni őket pedig csak úgy lehet, mint a filmsorozat egyes darabjait: Rambó I, Rambó II, Rambó III.

A film, a mozi amúgy is fontos és folyton visszatérő motívum a kötetben. Itt nem annyira a tipikusan túl elnyújtott *Matrjoska* című írásra gondolok, amelyben egy filmleírást olvashatunk, vagy egy-egy nyilvánvaló utalásra ismert filmekre, hanem többek között a Weltraum nevű mozira, mint a városka fontos helyszínére, illetve a már említett burleszkszínházra. De ugyancsak figyelemreméltó motívum – még ha egy alföldi kisvároskában mármár szinte kötelező toposz is – az egykoron a városba látogató cirkusz, és az itt letelepedett törpék leszármazottainak története. Mint például a Faszpörgettyűnek gúnyolt Heni nevű nőé. Annak az elbeszélésnek a végén, melyben őt említik (*A verekedés*), olvasható talán az egyik legszebb gondolat az egész kötetben. Az öngyűlölő nőbe szerelmes egyik Rambó azt mondja: „Egyszer meg fogja látni magában azt a Henit, akit én látok benne [...]. És akkor nem fogja senki Faszpörgettyűnek hívni többet.” (110)

A cirkusz és a törpék, a rajtuk kívül a városban élő bizarr figurákkal együtt egyfajta freakshow-jelleget kölcsönöznek a kötetnek (a kortárs magyar irodalomban talán Fehér Béla figurái és az ő történeteik a leginkább ilyenek). Pontosabban két lehetséges irány is körvonalazódik, merre indulhatott volna el ez a kötet. Egyrészt nyilván az Éhes köré épülő szövegek, másrészt pedig ezek a nem csupán burleszk, de gyakorta trashmozi jelleget is öltő kotordpatai történetek. A kettő közül ez utóbbi tűnik életképesebbnek, míg Toroczky András beleesve a klasszikus elsőkötetes hibába, egyszerre akarta mindkettőt, véleményem szerint kevés sikerrel. Talán jobban járt volna, ha már a kötet legelején búcsút vesz Éhestől.

ZAHAVA SZÁSZ STESEL *Hóvirágok* című kötete irodalmi igényességgel megírt önéletrajzi és tudományos mű, amely a markkleebergi munkatáborba hurcolt magyar zsidó nők sorsát mutatja be. **AYHAN GÖKHAN** írt a felkavaró könyvről.

Himnusz a tetvekhez

Súlyos, tárgyiaságában is felkavaró könyv a Noran Libro Kiadó idén megjelent, Zahava Szász Stessel nevével jegyzett, *Hóvirágok* című kötete. Nagy öröm, hogy az angolul 2009-ben kiadott mű végre eljut a magyar olvasókhoz is.

A magyar kiadók az utóbbi években rendre jelentetik meg a holokauszt tényirodalmának itthon még alig ismert darabjait, memoárköteteit. Ezt kiegészítik magyar szerzők irodalmi műveivel, mint például Csobánka Zsuzsa korábban megjelent *Majdnem Auschwitz* vagy Halasi Zoltán *Út az üres éghez* című kötete. A több mint ötszáz oldalt számláló *Hóvirágok* a Junkers repülőgépgyárban 1944 késő nyara és 1945 kora tavasza között robotoló, közel ezer magyar zsidó nő élettörténetét adja közre.

Az 1930-ban Abaújszántón, Szász Katalin néven született szerzőt családjával együtt 1944-ben deportálták. Az első állomás Kassa volt, ezt követte Auschwitz, ahol négy hónapot kellett eltöltenie családjától elszakítva. Később – a könyvben szereplő asszonyokkal együtt – Markkleebergbe vitték, hogy a Junkers repülőgépgyárban dolgoztassák őket embertelen körülmények között. Miután a tábort kiürítették, az ott dolgozókat halálmenetben hajtották, ahol iszonyatos szenvedéseket kellett kiállniuk. Zahava Szász Stessel visszajutott Magyarországra, és 1946-ban hűgával együtt emigrált. Jó ideig Izraelben élt, majd férjével Amerikába költözött.

1996-ban egy németországi tanárnő levele a túlélők keresésére ösztönözte Szász Katalint, és a szerző a buchenwaldi levéltárban

megtalálta a markkleebergi foglyok transzportlistáját. Ennek alapján született a *Hóvirágok*.

Zahava Szász Stessel neve ismerősen csenghet itthon, ugyanis korábban már megjelent *Bor és tövis – Egy zsidó közösség élete Tokaj-völgyben* című könyve, amely az abaújszántói zsidó közösség történetét dolgozza fel.

Újabb művében a szerző a részletekig menő alaposággal tárja fel az általa is megjárt munkatábor hétköznapjait, minden apró, akár jelentéktelennek tűnő eseményre figyel, mintha nem bízna eléggé a kollektív emlékezetben. Az egyes szám első személyben írott könyv a memoárjellegén túl a szigorúan vett tényekre is koncentrálni, jelentős szakmai felkészültség, komoly tudományos kutatás áll mögötte. Nemcsak a tábor történetéhez kötődő német dokumentumokat, levéltári iratokat, transzportlistákat, periratokat dolgozta fel, hanem kiegészítette azokat a foglyok személyes íásaival – versekkel, naplókkal, önéletrajzi dokumentumokkal, vallomásokkal – és interjúkkal, melyeket maga készített a túlélőkkel. Az egy-másfél órás beszélgetések érdekessége, hogy nyolc évig, azaz 1998 és 2006 között rögzítette őket Magyarországtól kezdve Izraelen át Brazíliáig.

A *Hóvirágok* eddig kevésbé hangsúlyozott, fontos fogalmakat tisztáz: „*Meg kell említeni, hogy nagy különbség volt a német munkatáborok és a kelet-európai megsemmisítő táborok között. Markkleebenbergben munkatábor (Arbeitslager) működött, nem pedig megsemmisítő tábor (Vernichtungslager). A háborús iparnak szüksége volt a munkánkra.*”

A kötetből hiányzik a pátosz, az áldozattá válás számonkérő gesztusa, a szerzőt nem az önsajnálát mozgatja, nem a borzalmakat és az embertelen körülményeket hangsúlyozza – az eddig megjelent művek révén azokkal amúgy is mindenki tisztában lehet. Ehelyett a tények és adatok hiánytalan ismertetésével igyekszik hatást elérni, valamint az ezekből levont összegző következtetésekkel: „*A magyar zsidók a rasszista magyarországi törvények és rendeletek nyomán kialakult súlyosan jogfosztott helyzetükben is egészen az 1944. március 19-i német megszállásig hittek abban, hogy a szomszédos államok zsidó közösségitől eltérően ők túl fogják élni a háborút.*”

Olyan mozzanatokat is feltár előttünk – például a táborba érkezés utáni pillanatokról –, amelyek általában hiányoznak a történelemkönyvek holokausztot taglaló fejezeteiből: *„Amikor férfiak érkeztek dolgozni az auschwitzi női táborba, mindig elkiáltották annak a városnak a nevét, ahonnan érkeztek. Tudni akarták, van-e ott valaki a városukból.”*

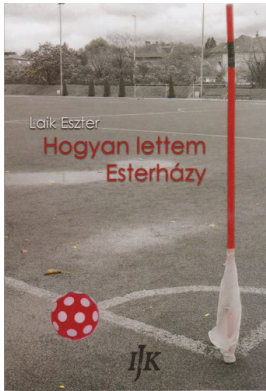
A könyv kitér a táborban keletkezett dalokra, énekekre és versekre, tudniillik ezek nyújtottak lelki támaszt a foglyoknak. Ha a tábor vezetői megkaparintották, meghallották ezeket, komoly büntetés járt értük. *„Voltak dalok, amelyek nevetést fakasztottak, mint az Appellhez vagy a tetűkhöz szóló himnusz”* – olvashatjuk a *Hóvirágok*ban.

A túlélők felelőssége általában kettős. Egyrészt ők őrzik a koncentrációs táborokban meggyilkolt áldozatok emlékét, másrészt a kollektív emlékezet fenntartásának is ők az oszlopai. Rajtuk múlik, hogy az elszenvedett sérelmek a történelmi tudatból soha ne tűnjenek el, és az ő történetük a miénkké váljék.

Zahava Szász Stessel könyve végén így fogalmaz: *„A felszabadulásunk nem volt eksztatikus, sem örömteli. A szabadság új bánatokat hozott. Elvesztettük a családjainkat, az otthonainkat olyanok foglalták el, akik továbbra is gyűlöltek minket, a pénzünk, az üzleteink és a tulajdonunk mind odalettek. A túlélők emlékei hozzátartoznak a holokauszt utáni identitásunkhoz. A szüleink eltűntek, kizárólag mi őrizzük a nyomukat.”*

A könyv a borzalmak mellett az együttérzés, a szolidaritás megnyilvánulása is. A táborban szenvedő nők az egymásra utaltáság kényszeres misztériumából ismerték meg azt, hogy egymás segítése, gyámolítása nélkül kevés esély van a túlélésre. S hogy miért épp *hóvirágok* lett e páratlan, monumentális dokumentumkönyv címe? A kötet kapcsán tartott sajtótájékoztatón a Skype-on bejelentkező Zahava Szász Stessel elárulta, hogy a cím azt a sok jót és kedvességet jeleníti meg, amelyekre nem számított a borzalmak alatt. Talán az olvasó is felfedezhet a sorok között egy-egy ilyen hóvirágot.

Zahava Szász Stessel: *Hóvirágok – magyar zsidó nők Markkleebergben, egy repülőgépgyárban. Noran Libro, 2015. 527 oldal. Fordította: Dudik Annamária Éva és Nagy Mónika Zsuzsanna*

„**LAIK ESZTER** tárcáinak szereplői hiába hús-vér, valóságból vett alakok, önálló irodalmi életet kezdenek élni, miként a new orleans-i temetők szoboralakjai.” – **BOLDOGH DEZSŐ** írása a *Hogyan lettem Esterházy* című kötetéről.

„Ahány tárcá, annyi lélekrajz”

A figyelemfelkeltő cím (*Hogyan lettem Esterházy*) nem a szerző irodalmi ambícióit fejezi ki. Laik Eszter különben is szerény egyéniség, amúgy pedig szépirodalmi igényességgel megírt tárcák szerzője. A tárcá pedig egy sokszínű műfaj, szerencsés esetben megfelelő időben készített művészi fotó, kisesszészzerű vagy novellisztikus csevegés. Történet sem kell hozzá, csak érzékeny figyelem, plasztikus rögzítőképeség, és ki tudja még, mi lehet a működő recept. Tehetség, plusz némi szakmai virtuozitás, hogy a látszólag könnyű kézzel odavetett sorokról ne tudjuk levenni a szemünket. Mert a lényeg a precíz végeredmény. „De addig, barátom, gürcölni kell...!” – írta Váray Szabolcs a szonettkészítés fortélyairól.

Nem számít, Laik Eszter küszködött-e valaha az írásaival, könyvében mindenesetre nyoma sincs az erőfeszítésnek. A témák megtalálják, ő pedig engedelmeskedik a sugallatoknak, mivel nyilvánvaló, hogy még a tárcáíráshoz is kell múzsa. Hangulatos visszaemlékezések, portrék, útleírások, korunk és a közelmúlt apró aktualitásai sorakoznak a kötet oldalain. Tollrajzok egy lomtalanítás ürügyén, séták, helytörténeti mesedélutánok – és kész is az a négy-ötezer karakter. Kedvelhetjük Kosztolányit, Krúdyt és a többi klasszikust, hogy ez az alig több mint évszázadnyi műfaj teret nyert az irodalom szentebb berkein belül. Laik Eszter tárcáinak könnyű sodrása őt magát is a nagyok közelébe repíti. Ahol megannyi hangszín, jellemábrázolás, buké, színvilág keveredik. Hiszen egészen más a szerző kifejezőmódja, mint például – hogy egy mára elfelejtett, de a közelmúltban szintén az élvonalba tartozó szerzőt is felidézzünk

– Galsai Pongrác bővérű, adomázó, szóvirágos stílusa. Itt egy érzékeny, háttérbe húzódó, nőies, kifinomult hang beszél, és a könyv első oldalától kezdve barátságot köt az olvasóval.

Ahány tárca, annyi lélekrajz, és ahány igazi tárcaíró, annyi költő is egyben. Mert néha, úgy tűnik, a lírához is igen közel áll ez a műfaj. Máskor meg a rövid, naplószerű elemekből összeszótt novellákhoz inkább. Időnként nekünk is figyelmesebben kell fülelnünk, mert mintha csak maga elé suttogna a szerző, kicsit szégyenlősen, szinte mentegetve krónikáirói szerepét. Mint már említettük, Laik Eszternek megragadó a szerénysége, melyet a témakezelési rutin sem leplez. Mindez erénye, és nem hiányossága a kötetnek. Tárcaíróit kritizálni különben sem lenne ildomos, valahogy nem olyan műfaj. Az olvasó legfeljebb továbbblapoz, és élete fontosságaival törődik.

A *Hogyan lettem Esterházy* apró megfigyelések, költői rajzolatok, életképek finom ajándékosara, kedvüinkre válogathatunk belőle. Néhány jelző, hasonlat, pár szerencsésen alkalmazott mondat alapján teljes sorsok tűnnek elő. Egy indiánülésben dolgozó kádfestő, aki Arany Jánost idéz. Egy magányos öreg néni, aki a kérdezőbiztostól kapott papíron a „Hisz-e a test fel-támadásában?” cikkelyen tűnődik. Ahogy a téma a *Migrén*ben visszarímel az irodalmi túlzásnak látszó, de a főhős helyzetében alapvetően igaz kijelentéssel: „Csak a test van, semmi más...” Goethe mint költő joggal tarthatta magát panteistának, Laik Eszter tárcáinak szereplői hiába hús-vér, valóságból vett alakok, önálló irodalmi életet kezdenek élni, miként a New Orleans-i temetők szoboralakjai.

Mert a kötet nemcsak szűkös kisvilágunk aktuális életképeiről szól, óceánokon túlra utazhatunk vele, bejárhatjuk Cambridge és Róma utcáit, hogy aztán mindig ide térjünk vissza, „a sajnos újra átkeresztelt” Moszkvára, ahol „ötven éve megállt a nagy-óra”. Lehet, hogy egy budai emberen kívül másnak nem sokat mond ez a metaforaértékű kijelentés, viszont „a kisember néző-pontjából” korrekt megállapítás. A kellően adagolt, finom humor nem áll távol Laik Esztertől, még mindig a terek ürügyén, szintén többfelé mutató beszédmóddal: „A külföldiek azt gondolják, ez mű-retró. Bárgyú mosollyal forgolódnak a vicces szoci-Disneylendben, ügyes ötlet a magyaroktól ezt ilyen nagy

múgonddal fenntartani, és még belépőt sem szednek.” Vagy akár a címadó tárcanovella, a focicsapatba bevett lány kalandjai, a jelen és Kádár-kori idősíkok mesteri film-csúsztatása, ahonnan az általános iskolai főhős hangján szól az elbeszélő: *„Mind felém rohan. Mit tettem? Istenem, mit tettem? Ünnepelnek. Állítólag gölt rúgtam. De hisz csak a derekam volt...”* Mellesleg így lesz egy délutánra birtokosa a híres alkotó, pontosabban az egykori válogatott futballistaöcs nevének.

A humor talán csak egyszer alakul át gyilkos iróniává. Oravecz Nóra blogszerzőre szinte műkörmöket szegezve támad a tárcaíró, őszintén elborzadva a képzeletbeli könyvtár betűrendes polcán Imre és Péter közé férkőzött írónő műveitől. Talán kár a fölös indulatokért, hiszen Laik Eszter is nyilván tisztában van azzal, hogy e Nórák és hasonló lények nem lehetnek valószínű emberek, csak közvélemény-formáló cégek jókedvű kísérletei velünk, a szappanoperákkal és politikai rendszerekkel együtt. E – Szorokinnal szólva – húsgép világban egyre inkább ott van a helyük abban a bizonytalan és szomorú társadalmi képződményben, amely már nagyjából kialakult. És a polgár, a fogyasztó ember előbb-utóbb őket fogja olvasni. Azért talán bizakodhatunk, hogy nem élünk még teljesen az irodalom utáni világekorszakban. És e hit fenntartásához nagyon fontos kellék Laik Eszter könyve.

A kötet számos verse megindító vallomás, „számvetés. A lírai én egyre bátrabban néz szembe a megmagyarázhatatlannal: megpróbálta életét egészzé formálni, így már nemcsak része az egyetemes létezésnek, hanem egybefogója is. Így lesz Majorana néhány sora „csöpp halhatatlan”, és tulajdonképpen ez volt a cél.” – **BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN** legutóbbi verskötetete **MOSONYI KATA** olvasatában.

Majorana a kritika tenyerén

Böszörményi Zoltán (József Attila-díjas költő, az Irodalmi Jelen főszerkesztője) immár tíz esztendőt szentelt annak, hogy Ettore Majorana, 20. századi olasz, fiatalon titokzatosan eltűnt atomfizikus-zseni alakját a köztudatban tartsa. Míg a felületes olvasó számára mindez jó sztorinak (egy újabb Esti Kornél-estnek) tűnik, mikor is a költő maszkot ölt, hogy narcisztikus lényét elrejtse, mégis megmutassa önmagát, addig elgondolkodtató a szerző makacs kitartása és egy interjúban elhangzott válasza: „Majorana én vagyok. Nem nekem, neki volt szüksége rám. Tovább akart élni általam. Nem tiltakozott, amikor a nevében nyilatkoztam meg”.

Hogy értsük ezt? Bár az eddigi Böszörményi-életmű hazai recepciója nem kielégítő, a 2010-es *Majorana helyzetjelentése a tökéletes boldogságról* című verseskötetére született néhány érdekes reakció. Kántás Balázs a könyvről írva akkor szereplíréről beszélt, de megemlítette e költészet bölcséleti jellegét is. Való igaz, a Böszörményi-líra gondolati, filozófiai alapokon nyugszik, de tegyük hozzá, hogy ez elsősorban dominanciát jelent, és nem kizárólagosságot.

A versekben mindvégig meglévő, azt súlyozó kulcsmotívumok és fogalmak (mint az idő, a jelen, a most, az itt, a pillanat, a tér, a lélek, a kétely, a szabadság, a semmi és a magány, a félelem, a szorongás, a fény, a láng) is a létértelmezésre utalnak. A szövegbeli

gondolatok az egzisztencialista filozófiától, főképp annak Jean-Paul Sartre-i irányától való érintettségéről árulkodnak, és megjelenik néhol a fenomenológia is. Nincs ebben semmi meglepő, ha tudjuk, hogy az aradi születésű Böszörményi kényszerűségből változtatás életútja során Torontóban filozófiát tanult. S miközben kísérletet tesz önnön léte értelmezésére: „[v]agyok, s értelmezem létezőm, / ennyi, nem több gyakorlati dolgom” (*Majorana Gadamer* idézi), azt az atomkutató, E. Majorana módján végzi: „[b]oldogtalanság-érzetem része, / hogy azt is elemeire bontom”.

A tavaly, 2014-ben megjelent *Majorana a tér tenyerén* értelmezésére már többen vállalkoztak. Kemény Zoltán a kötet szerkesztését végigtekintve alanyi költészetről beszél (a szerepjátszás ezt is szolgálja), és a szerző szakmai tudásának igazolására való törekvést lát a változtatás versformákban, üzenetértékkel a kortárs szabadvers gyakorlati számára.

Orbán János Dénes egy sajátos esszével adózik a kötetnek, „molekuláris költészetnek” nevezi, melyben „a lírai alany rohad-tul magányos”. Végigszántva Majorana korábbi megjelenéseit, felteszi a kérdést, hogy a költő nem találhatott volna magának „létben közelebbi figurát alteregónak”? Válaszunk: ha talált volna, akkor annak ihletésében fogant volna a Böszörményi-líra egy része. A személyes érintettséget az életrajzi párhuzamok is gerjesztették: a neutron feltalálóját félelmek gyötörték az atom-bombagyártás lehetősége miatt, ezért a tudományos dicsőség learatása helyett eltűnt a színről. Feltételezések szerint kolostorba vonult, de több verzió is létezik. Miért nem inkább az örültek házába? Dürrenmatt drámája, *A fizikusok* izgalmasan dolgozza fel ezt az abszurd lélektani helyzetet. Az életigenlő és értékvédő Böszörményit szintén sok kétség és félelem gyötörte. Ő is menekült Ceausescu országából, a szekusok elől (megrázó lenyomata ennek a *Regál* című regény), így induló irodalmi karrierje megszakadt.

Aztán Majorana feltűnt a színen, új találmányt dolgozott ki, mielőtt végleg eltűnt. A költő is visszatért kényszerű emigrációjából, szakmát váltott, majd nagyregényt írt (*Az éj puha teste*), novelláskötetei jelentek meg, és az irodalom mecénása lett. Eközben folyamatosan izgatta és izgatja a személyes sors beteljesíthetőségének kérdése. Az *Aranyvillamos* 3. szakaszának címadó versében ez áll: „[s]ietek, rohanok feléje, le ne késsem, / a soha vissza

nem térő pillanatot el/ ne szalasszam, aranyát magamhoz ragadjam”. Ebben annak félelme munkál, hogy a legértékesebbet, önsorsunkat saját hibánkból vagy más okból el ne szalasszuk. S a költő az értékvédelem jegyében gondjaiba veszi E. Majorana lét-történetét.

Mielőtt a 2014-es kötet vizsgálatába fognánk, tekintsük át röviden a Majorana-megjelenéseket és hatásukat a Böszörményi-lírában! Majorana alakja először az *Aranyvillamos* 3. szakaszában (2004) ciklusalkotóként tűnik fel, s vele együtt erősödik a lírai én önvizsgálatra való törekvése, meditatív szemlélete, és felerősödik a negatív életérzés. A korábbi, elsősorban szabadvers formában megjelenő, sziporkázó ötletekkel teli, tág asszociációs mezőre nyitó, emlékeket, hangulatokat tartalmazó költészetbe új, sötétebb színek vegyülnek. A *Fohász* a végtelenbe való szétszórátás képével már átvezet a fajsúlyos, későbbi, gondolati költészethez.

A *semmi bőre* című kötet (2009) Majorana-versfüzérében már tételesen jelen van az egzisztencialista filozófia számos alkotóeleme: a szubjektum attribútumaként a véges idő, mely gerjeszti a szorongást, a heideggeri világba vetettség-tudat, a magányos én, aki a semmivel szemben keresi autentikus lényegét.

A 2010-es kötet (*Majorana helyzetjelentése a tökéletes boldogságról*) már teljes egészében Majoranának szentelt, vele kiteljesedik a szerepjátszás, de a bölcséleti líra is. A 2013-as *Katedrális az örök télnék* Majorana-ciklusában a lírai énnék az alteregóval való azonosulása sokkal intenzívebb lesz. A folyton változó énré való rácsodálkozás, a megismerhetetlen szubjektum lelki térképének természetrajza ez, mely a gondolatiságban ölt testet. A szerző maga vallotta, hogy „[a] világig még nem jutottam el. Megrekedtem az én szintjén. Nincs is kilátásom a továbblépésre”. Mert nem is áll szándékában, épp elég megbirkózni „a lényeg és a látszat dichotómiájával”. (*Majorana Gadamert idézi*)

A legújabb, *Majorana a tér tenyerén* című kötet a Majorana-tematika összegzése, a lírai én lelki csatatere, az önkép megrajzolásában és létértelmezésében a végsőig menő küzdelem. Ebben a belső harcban vannak – esztétikai értelemben vett – vesztesek, sebesültek és győztesek. A kötet szerkezetileg és tematikailag jól felépített, esztétikai minőség szempontjából azonban kiegyensú-

lyozatlan, aminek elsődleges oka talán a lírai én hangulatváltása. Olykor a szerepjátszásra egy kicsit rátelepszik a szerepkényszer is. Ilyen értelemben vesztesek: a *Majorana pálmafái*, a *Majoranával történt*, a *Majorana képtára* című versek, ez utóbbiban a költő önkritikusan meg is jegyzi, hogy „[n]em érzem jól magam e versben”.

A kötetben prózodialag a szabadvers mellett egyre nagyobb szerepet kap a klasszicizáló formanyelv, a kötött szótagszámú, hangsúlyos, olykor metrikus, rímes vers, a villanella, a sestina, a változó formát öltő szonett. Mindez e költészetben a letisztult gondolatiságnak is a jele. Éppen ezért több esetben hasznosabb lett volna elhagyni az elbeszélő részleteket, például a *Majorana kertje* című versben (bár ott értékes a jelképes Éden-kert allúzió, és vannak szép sorai, így ez is: „[m]inden este a végtelen alszik el benned”); vagy a *Majorana Anadymenéje* címűben, melyben a lírai én kimondja azt, amit az olvasói képzeletre bízhatott volna.

A hat ciklusra osztott szerkezetben Majorana először „a tér tenyerén” tűnik fel, már ismerősként, egy idegen erő, az idő, a véges idő, a semmi foglyaként. A lírai én cselekvését meghatározza a kiszolgáltatottságtól való félelem, a magány. A *Képtár* ciklus újabb kitérülésként ad lehetőséget, az *Utazás* ciklus földrajzi, kultúrtörténeti, az *Idézetek* pedig szellemi utazásra hívják az olvasót. A *Létüres tér* versei a lét abszurditása miatti elidegenedés életérzésével szembesítenek, de a lírai én a szorongást már szeretné feloldani. Végül a *Leltár* ciklus – meglepő módon – részben szembefordulást hoz az eddig felvállalt ideákkal, másrészt transzcendens kapaszkodókat keres, illetve ironikus összegzését adja az előzőekben leírt lelki küzdelemnek. A kötetzáró versben a lírai én „krupieként” mérlegeli a tétet, saját helyzetét a meghatározhatatlan létezésben.

Mivel a kötet középpontjában az idő és az egzisztencia áll, a líra tere megtelik a már korábban felvázolt fogalmakkal, szókészlettel. Grammatikailag, a szubjektív én-sorsért való küzdelemben domináns szerephez jutnak az állítmányok, a prioritás a cselekvésé lesz. Jó példája ennek a *Majorana őszutója* című vers, amelynek jellegzetessége, hogy a strófák melódiáját két-két sor gondolati egységgé formálódása, az ősi nyolcas és a keresztrím teremti meg, színesztéziás igei metaforákkal és megszemélyesítésekkel („kabátot ölt a karcsú fény / téltre gondol, beleremeg”).

A játék tétje megnő, a kötet hangneme elkomorul, az „itt” és „most” önbeteljesítő feladatával szemben néhol megjelenik a szakrális szóhasználat: „örök nyár”, „lélek”, „kegyelem” (*Majorana Dantét idézi, Majorana Kairóban*). A költemények gondolatilag egyre közelebb kerülnek ahhoz az abszurditáshoz, mely nyugtalanítóan jelen van számos irodalmi alkotásban. Füst Milán műveiben például valahogy így találkozunk vele: embernek lenni felemelő gyalázat, öröklét igényével a szívben örökre elveszni. A *Majorana a tér tenyerén* című kötetben ehhez hasonlóan a lírai én úgy véli, hogy az ember szabadsága csak szorongató lát-szatszabadság, „halandó kézzel halhatatlanul” való munkálkodás.

A kötet számos verse megindító vallomás, számvetés. A lírai én egyre bátrabban néz szembe a megmagyarázhatatlannal: megpróbálta életét egészé formálni, így már nemcsak része az egyetemes létezésnek, hanem egybefogója is. Így lesz Majorana néhány sora „csöpp halhatatlan”, és tulajdonképpen ez volt a cél.

A *Majorana kitekint* fájdalmas indító képe („[g]uggolok itt a semmi eresze alatt”), e József Attila-i allúzió és elveszettség-érzetű kép után üdítő szellemi játék a *Majorana sestinája*, mely tartalmi és formai egységével képes túlmutatni a létezés gyötrő ellentmondásain, és dacolni azzal.

A kötetben képviselt eszmeiség szempontjából az egyik legfontosabb vers a *Majorana a hal egzisztencialista gondjairól értekezik* című. Ebben a lírai én tételesen kimondja, hogy „[l]étbe vett hal vagyok, / tehát abszurd vagyok”. A megszólaló mindvégig ezen az abszurd helyzeten szeretne úrrá lenni, feloldást keresne rá. A „horog” metaforával való játszadozás lelki megerősödésről árulkodik. A legjobban sikerült versek még a *Majorana a Stonehenge előtt*, a *Majorana szemiotikája*, a *Majorana őszütője* és a *Majorana leltára*. Mindegyikben harmonizál az érzés és gondolat, jól működik a prozódia.

Bármennyire is meghatározója e kötetnek a lírai hős félelme, magánya, azért vegyük észre ezeket a reményt sugalló sorokat is: „[m]ágikus magok honát kerestem, / melyben proton és neutron hessen, / mindkettőnek egyensúlya, szimmetriája / a lét kapuját kitérta”. És a *Majorana menekül a* címevel ellentétben efféléket is megfogalmaz: „[a] test helye az idő függvényében adott, / te-

nyerében a végtelen térnek, / lüktető kvark-buborékok, / mint
mezőn a fűszálak, összeérnek, / újraszületnek a hadronok”. És a
költői szubjektum egyre több öniróniával igyekszik felszabadítani
magát a lelki prés alól. A *Majorana létüres terében* ilyen sorokat
találunk: „[a] félelmet is öltsd fel, olyan jól áll, / és viselj hozzá
ízes majorannát”, mivelhogy „[m]íg létüres térben kószál a lélek,
/ vajmi életet is kell még hozzá élned”. A lírai én már-már komé-
diát űz öngyötrő kétségeiből.

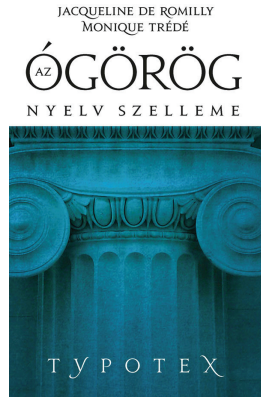
Mindezek azt jelzik, hogy a lét végtelenében értékes, értelmes
egésszé lehet formálni a személyes sorsot. Nem kizárt, hogy akár
felsőbb erők segítségével: „[l]esz, ami lesz, meg nem alkuszom. /
Sárkánykarmokat növeszttek, / a siető végtelen is határt bont. / Az
Úrral kell most szövetkezni, / ha élni akarok”. A létezés mély
titka így is feloldhatatlan marad, s a záró verssor paradoxona en-
nek a valóságnak megpecsételése.

A lírai térben lezajló halálosan komoly játéknak lassan vége,
Majorana leltárt készít. Az atomfizikus alteregóként is kiváló sze-
repet töltött be, életet lehelt egy költészetbe, s miközben a szerző
önismeretre jutását is segítette, önmaga önálló életre kelt. Ezt jel-
zik a szövegtérben megszaporodó fizikai, természettudományos
szakszavak is.

A kötetzáró vers, a *Majorana leltára* bármennyire is otthon-
talanság-szagú, benne jelképesen az „örök télben” mégis „[k]ét
tücsök hegedül”. Ez az ambivalens kép a kötetben végig meg-
lévő gondolati-lelki feszültségnek erőt ad, fölfokozza azt. A lét-
kérdések, a szubjektív énkép problematikája végül is emberileg
megoldhatatlan. A legtöbb, amit a költő tehet ebben az amúgy is
egyre inkább atomizálódó, széthulló világban, hogy belátja, és a
verszárlat paradoxonával megmutatja olvasójának is, hogy: „[k]
incs vagy. Minden. Semmi./ Atom”. És kezdődhet minden előlről,
mindaddig, amíg a poétika végtelenül tág tere lehetőséget enged
a komoly költői játékra.

Az *ógörög nyelv szelleme* című kötet szerkesztői bosszankodtak, hogy nem egy magyar, hanem két francia írta meg a könyvet. **SZAPPANOS GÁBOR** írásából kiderül, miért.

Mit adtak nekünk az ógörögök?

Ha van könyv, amely nem lesz tömegolvasmány Magyarországon, akkor Jacqueline De Romilly és Monique Trédé *Az ógörög nyelv szelleme* című műve biztosan az. A magas kultúrának általában rosszul áll a szénája a mai világban, lassan a válogatott kevesek kedvtelése lesz csupán. Ráadásul a kiadvány egy holt nyelv szellemével foglalkozik! Az ógörög már régóta kihullott a magyar közoktatásból, akárcsak ikertestvére, a latin; mindkettő a nemzetgazdasági szempontból „improduktív” klasszika-filológia tanszékek falai közé szorult.

Ha az idegen nyelveket kevéssé ismerő Magyarországon valaki mégis nyelvtanulásra szánja magát, elsősorban a hasznossági elv alapján dönt: angolul vagy németül tanul, attól függően, melyiket kamatoztathatja jobban munkájában. A magyarok túlnyomó többsége valamely indoeurópai nyelvet választja, mert ezek az Európában „őshonos” kódrendszerek uralják jelenleg az egész világot: bárhova megyünk is a glóbuszon, angolul, spanyolul vagy franciául szinte bárhol szót tudunk érteni.

Viszont bármilyen távolinak és haszontalannak tűnik is egy nehéz, de gyönyörű holt nyelv, emlékeztetnünk kell rá, hogy egész európaiságunk egyik pillére – a kereszténység mellett – a görög–római kultúra. És a tartópilléreket nem árt néha tatarozni és nagy becsben tartani.

A Jacqueline de Romilly és Monique Trédé alkotta francia szerzőpáros könyve abban segíthet, hogy ráirányítsa a művelt

magyar olvasók figyelmét az ógörög nyelv és kultúra fontosságára az életünkben. Emellett emlékeztet minket arra, hogy az antik „szellem” szinte mindenhova elkísér bennünket modern világunkban.

Elsősorban és alapvetően magának a nyelvnek néhány jellegzetességét elemzik közérthető módon, tehát művük nem szakmunka, hanem az igényes és érdeklődő közönségnek szánt ismeretterjesztő mű. Ennek ellenére nem árt, ha tudunk franciául vagy más indoeurópai nyelven, esetleg latinul, mert akkor még jobban megérthetjük a szerzők szándékát: tudatosítani szeretnék, hogy a görög kultúrával kelünk és fekszünk – ha időközben meg is feledkeztünk erről.

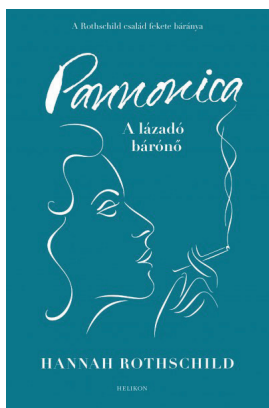
Nyelvünk, műveltségünk, azon belül irodalmunk és a filozófiai, valamint a tudományos gondolkodás keretei, nemkülönben közéleti aktivitásunk, politikai rendszerünk mind-mind a görögségig és annak nyelvéig nyúlnak vissza, abból táplálkoznak mind a mai napig. Furcsa paradoxon, hogy a szó eredeti értelmében az ógörög holt nyelv ugyan, mégis nap mint nap újabb kifejezések születnek belőle az univerzum és belső világunk frissen felfedezett jelenségeinek megnevezésére – erre utal a könyv egyik beszédes fejezetének címe is: *Egy holt nyelv különös életereje*.

A szerzők mindenekelőtt a görög hajlékonyságát, árnyalatgazdagságát és örökös megújulási képességének bizonyítékait tárják az olvasó elé. Azt mutatják be, miképpen tette lehetővé a nyelv a görögség irodalmának, a filozófiájának és tudományos gondolkodásának káprázatos kivirágzását és fejlődését. Arra is kitérnek, mindez hogyan gyűrűzött tovább a középkoron és az újkoron át a XXI. századig az európai kultúrában.

Bár a „mi lett volna, ha...” típusú kérdések teljesen meddők, ebben az esetben mégis felvetendők. Annál is inkább, mert a könyv magyar szerkesztői is szabadkoznak miatta. Például azt állítják, hogy sokkal jobb lett volna, ha a könyvet magyar szerző írja, mint annak idején Borzsák István *A latin nyelv szelleme* című munkát 1942-ben. Hiszen a görög és a magyar nyelv között meglepően sok nyelvtani, strukturális, gondolkodásbeli és prozódiai hasonlatosság van. Többek között az, hogy mindkettőben igen sok nyelvi árnyalat kifejezésére alkalmas a szabad szórend,

mindkettő meglehetősen archaikus természetű, valamint hogy a ma élő európai népek nyelvei közül szinte csak a magyar képes visszaadni teljes szépségében a görög időmértékes verselés élményét – ellentétben a terjengős franciával, amely közelebbi rokona ugyan a görögnek, mégis több szempontból távolabb áll tőle, mint a nem az indoeurópai nyelvcsaládba tartozó magyar.

Ez az ógörög nyelvről szóló karcsú, de tartalmas könyv halatlanul érdekes szellemi utazás egy különleges világba, amelyet ma már a művelt emberek többsége is csak félig-meddig ismer. Hiszen a görögség szellemi produktumai – a költők, írók, filozófusok, tudósok és a történetírók munkái – szép számmal olvashatóak ugyan magyarul a remek magyar fordításkultúrának köszönhetően, de igen kevesen ismerik magát a közeget, a nyelvet, amely lehetővé tette a világ egyik mindmáig legnagyobb, legtartósabb kultúrájának létrejöttét és egészen napjainkig tartó vitalitását.

Az 1962-ben született Hannah Rothschildot a nagy-nagynénjéről, Nicáról, a jazz bárónőről írt könyvében – *Pannonica – A lázadó bárónő*, Helikon Kiadó, 2014. – kiemelten foglalkoztatja a kérdés, lehetséges-e a családi hagyományokkal végképp szakítva teljesen új életet kezdeni. A lendületesen megírt, teljes évszázadot felölelő, Nagyváradtól New Jersey-ig ívelő csaláregény a magyarországi és különösképpen az erdélyi olvasó számára elsősorban Wertheimstein Rózsika személye miatt érdekes.

LŐWY DÁNIEL

A Jazz bárónő, avagy történetek Rothschild Rózsikáról és a családjáról

Amikor Charles, a Rothschild ház londoni feje elvette és az ismeretlenségből kiragadta a nagyváradai Wertheimstein Rózsikát, az eset nagy visszhangra talált. A Hamupipóke-történet Ady Endre érdeklődését is felkeltette, aki Wertheimstein Alfrédrol, Rózsika édesapjáról korábban is írt már.¹ A nemességgel kitüntetett Wertheimstein Alfréd az osztrák hadsereg elit dragonyosezredének tisztje volt. Bihar vármegyei főszolgabíróként ő volt Magyarország területén az első Mózes-vallású főszolgabíró.² Ady újságírói képzetét foglalkoztatta a kérdés, otthonra talál-e majd a szigetországban a Partiumban nevelkedett, magyar kultúrán érlelődött hölgy. „Rózsika nem vitt vagyont a házasságba: sőt még a családi rang varázslatát se vihette – írta Ady. – Ellenben Rózsika barbárnak nézett idegenként került egy sokak által irigyelt házasságpozícióba. Ha tud sírni, ha még olyan boldog is, sok sírnivalója lesz még.”³ Korábban e lap másábjain Rózsika esetét Sárközi Mátyás ismertette,⁴ Rózsika családfájáról és a nagyvárad-i éveiről pedig én emlékeztem meg.⁵ Charles és Rózsika házasi éveiről azonban csupán kevés elérhető és olykor egymásnak ellentmondó adatra támaszkodhattunk; ezért az angliai időszakról inkább csak találgatásokba bocsátkoztunk.

A témát hat év után aktualizálja a dédunoka, Hannah Rothschild előbb Londonban és New Yorkban, majd tavaly magyar nyelven is megjelent, jól megírt és mindvégig izgalmas családregénye, *Pannonica – A lázadó bárónő* (Helikon Kiadó, 2014). Könyvét rendkívül alapos kutatásra alapozta, amelyben levéltárak anyagán veselkedte át magát, felhasználta a Rothschild családról írt számos kötetet, elolvasta és kijegyzetelte a család oldalági rokonainak – olykor csak kéziratban fennmaradt – önéletrírását, az események idején forgatott dokumentumfilmeket nézett végig, és megszerezte az ezekből a filmekből kivágott részleteket is; végül, megszólaltatott több kortanút, többek között a címszereplő Nicát is, a család fekete bárányát. A kötet írója kiszállt a két kontinens több országában található családi helyszínekre; az elmondottak nagyobb hitelessége végett végiglátogatott kastélyokat, lakóházakat, természetrajzi múzeumokat és nem utolsósorban jazzklubokat. Mi indokolja hát, hogy az olvasmányos regény anyagát rövid írásban összefoglaljam? Főként az, hogy a szerző a Charles–Rózsika házaspár legfiatalabb gyermeke, Nica életére összpontosít, három testvérének életrajzát csak szétszórta leljük fel a kötetben. A magyarországi és különösképpen az erdélyi olvasó számára viszont elsősorban Rózsika személye érdekes, és egyaránt fontos számunkra mind a négy kiválóan tehetséges gyermekének élettörténete is. Ezért a rájuk vonatkozó, többnyire időrendi sorrendben elmondott részleteket és utalásokat tematikusan dolgoztam fel, és a lehetőségek szerint megpróbáltam mind Rózsika angliai életét ismertetni, mind gyermekeinek teljesen rendhagyó jellemrajzát felvázolni.

Megismerkedésük és szokatlan házasságuk kezdete

Charlest a családi hagyomány a bankárpályára kényszerítette, amihez mellel kellő képességekkel rendelkezett. Ő azonban megszállott természetbúvár, műkedvelő rovarszakértő volt, és ezen a saját elképzeléseinek minden bizonnyal sokkal inkább megfelelő pályán kiváló természettudóssá válhatott volna. A Rothschildok bankvezéréként is szakított rá időt, hogy hatalmas moly- és lepkegyűjteményt szedjen össze, és a gyűjteményt szakszerűen katalogizálja. Ezt a hatalmas, különféle lepkefajtákból álló, teljesen egyedi gyűjteményt ma a Londoni Természettudományi Múzeumban őrzik.

Charles a Kárpátokban, az egyik lepkegyűjtő körútján ismerte meg a szintén természetszerető Rózsikát. (Más adatok szerint egy karlsbadi tenispályán találkoztak volna. Rózsika ugyanis kitűnő teniszező volt, nőként ő vezette be elsőként a magasra dobott labdával történő adogatást, amelynek során a női test vonala teljes egészében kirajzolódik. Bécsbe is meghívták, hogy az adogatását bemutassa.) Implon Irén, Várad kiváló ismerője úgy tudta, hogy a londoni kérő küldönce teljesen váratlanul jelent meg a Körös-parti neogótikus villában, a kiválasztás pedig azon a családtörténeti és társadalmi megfontoláson alapult, hogy a menyasszony izraelita legyen ugyan, de bírjon a lehető legrégebbi nemességgel is. Márpedig a Wertheimsteinok 1797-ben I. Ferenc császár alatt kaptak osztrák nemességet, a Hönigek és a Popperek után harmadik zsidó családként, anélkül, hogy áttértek volna valamely keresztény vallásra (a Rothschildok csak 1818-ban lettek nemesek).⁶

A frigy rendhagyó mivoltát tetézi, hogy Rózsika már a harmincnolcadik életévében járt (így az akkori közfelfogás szerint aligha tekintették eladósorban levőnek), Charles viszont hét évvel volt fiatalabb nála. Rózsika öt év alatt négy gyermeket szült, és a negyedik gyermekük születésekor már negyvenhárom éves volt; e legkisebb a Kathleen Annie Pannonica nevet kapta.⁷ Az inkább csak Nicának szólított kislány vált a kalandos életű Jazz Bárónővé.

Sárközy ismeretei szerint – Ady aggályát meghazudtolva – „Rothschild Rózsika [...] kényelmes otthont teremtett magának a londoni palotában épp úgy, mint vidéken, a Tring-i kastélyban. [...] Rózsika példás rendben vezette a kastély háztartását, óramű pontossággal követelte meg a személyzettől a feladatok elvégzését. Szigorúan nevelte három leányát és a fiát.”⁸ Fraenkel azt írta, hogy a pár az estéit együtt töltötte; vacsorameghívásnak tettek eleget vagy hangversenyre jártak, de a legszívesebben odahaza foglalatoskodtak, hiszen Charles előszeretettel rendezgette a lepkegyűjteményét. Negyvenhat éves korában agyhártyagyulladást kapott, és elhunyt.⁹

A fenti idillikus kép pontosításra szorul. Hannah Rothschild kutatása éppen anyai szerepkörében marasztalja el Rózsikát. A gyerekek nevelését dajkákra és nevelőnőkre testálta, és csak a legritkább esetben foglalkozott velük.

vitték a budoárjába, ahol le kellett térdepelniük és összetett kézzel kellett imádkozniuk azért, „hogyan Isten segítse őket abban, hogy jó kislányok legyenek. Ámen.”¹⁰ A lányoknak a gyerekszobájában kellett étkezniük, és csak a tizenhatodik életévük betöltése után vascsorázhattak a szüleikkel. A lányok étrendje és életvitele egyaránt egyhangú volt; Miriam szavaival „kifogástalan, moccsatlan és rettenetesen unalmas volt.”¹¹ A Rothschild gyerekek úgy nőttek fel, hogy alig voltak barátaik, ugyanakkor állandó felügyelet alatt álltak; a dajkákkal aludtak, étkezéskor inas állt a hátuk mögött, a lovászok kíséretében mehettek lovagolni, séta közben nevelőnők vigyáztak rájuk, cselédlányok segítettek nekik fürödni. Noha a brit Rothschildok mőzeshitűek maradtak, a gyerekek két világ között sodródtak úgy, hogy sem a keresztény, sem a zsidó hitet nem értették. Állandó önfegyelemben éltek, és teherterhelés volt számukra az is, hogy a család életének legjelentékesebb részleteiről is beszámolt a The Times udvari és társasági hírek rovata.¹²

A mindennapok e szürkeségét törte meg Albert Einstein látogatása egy ízben, amiről Nica számolt be: „bűvészmutatványokkal szórakoztatta a gyerekeket, többek közt azzal, hogy kibújt az ingéből anélkül, hogy a zakóját levette volna.”¹³

Kezdetben Charles „abszolút ideális” apának bizonyult, valószínű mókamester volt, mindig tréfált, vicceket mesélt, és sok szójátékot ismert, amivel a gyermekeit megnevettette. Amikor a munkából hazatért, a csemetéknek megengedte, hogy felhúzzák a gramofont, és segített nekik a lemezek kiválasztásában. Mind a négyen imádták az apjukat.¹⁴ Később azonban, mint más a családtagnak, Charleson is elhatalmasodott a depresszió.¹⁵ Elit svájci szanatóriumban, Carl Jung módszerével kezelték, de eredménytelenül próbálták lelket verni belé. Miután kétévi kezelés után hazatért, a tiszteletére a legszebb ruhájukban felsorakozott és örömmujongásban kitörő négy gyermekének még csak nem is köszönt, rájuk sem nézve egyenesen a dolgozószobájába ment.¹⁶ Rózsika helyzete elviselhetetlenné vált; eltűnt az imádott férfi, egy elmébajossal maradt. A tringi kastélyban szinte semmilyen szerep nem jutott neki (a birtokot ugyanis az anyósa, Emma vezette), barátja alig akadt, nem volt rálátása arra, milyen az élet Britanniában, a szüleit az első világháború idején elvesztette, és a testvérei Kelet-Európában rekedtek.¹⁷ A hátralevő éveit Charles többnyire magára zárt ajtó mögött töltötte, a halálát pedig nem agyhártyagyulladás okozta: önkéntelenül vetett véget életének; a fürdőszobában átvágta a torkát. Charles halálával a család elvesztette a fejét; „tátongó úrt és borzalmas szegényérzetet hagyott hátra”.¹⁸ A család titokban tartotta Charles halálának körülmé-

nyeit, mint ahogyan felmenő ágon a legtöbb orvosi látelleletet is megsemmisítették, nehogy a Rothschildok magánélete nyilvánosságra kerüljön. Amikor Victor követelte, hogy megtudhassa az apjáról az igazságot, Rózsika csak annyit mondott, hogy „már jóval korábban elkezdődött”.¹⁹

A családi hagyomány szerint Charles teljes – 2,25 millió font értékű – vagyonát egyetlen fiára, Victorra hagyta. A lányai ennek csekély hányadát kapták. A férje halála után Rózsika kezelte a férje, a sógora és a gyerekei pénzét, és noha semmilyen pénzügyi képzettséggel nem rendelkezett, kiváló üzleti érzékkel bírt, aminek köszönhetően élete végére megduplázta a fia vagyonát. Eközben azonban a jelleme gyökeresen megváltozott; az egykori vidám, gyönyörű nő zárkózott, félelmetes várúrnővé vált.²⁰

Rózsika otthon maradt családjának sorsa

Rózsika mindvégig levelezett a nővérével, Arankával, aki sohasem ment férjhez, hanem egy cséffai majorban élte le az életét. A két világháború között Rózsika gyakran meglátogatta a Partiumban élő testvéreit. A két világ közötti különbséget szemlélteti Rózsika 1940 tavaszán Arankának írt egyik levele. Magyarországon addigra már érvénybe lépett volt az első két zsidótörvény. Rózsika viszont, mintha továbbra is nyugalmas békeidő lett volna, arról számolt be, hogy nagyméretű hűtőszekrényt vásárolt, amely több kiló jeget gyárt naponta.

Magyarország német megszállása után a Wertheimstein család sem kerülhette el hittestvérei sorsát. Benamy Sándor tévesen nevezi meg a Wertheimstein család deportálásban elszenvedett veszteségeit, a Londonból éppen Nagyváradra látogató Rózsika elhurcolására utalva, holott ő már négy évvel korábban elhunyt.²¹ Másfelől, Benamy felesége, Ábel Olga az emlékiratában helyesen írja, hogy „[m]ég a londoni Rothschild család sem tudta megmen-teni a Bihar megyei Cséhtelken lakó sógornőjüket, Wertheimstein Arankát.”²² Az áldozat ezek szerint nem Rózsika, hanem Rózsika nővére, Aranka volt, amire a háború utáni sajtóban bizonyítékot is találtam. A Haladás c. budapesti lap 1946. augusztus 29-i száma beszámolt lord Rothschild beszédéről a Lordok házában, amelyben megemlékezett szeretett nagynénjéről, a hetvenhat

éves és csaknem teljesen világtalan Wertheimstein Arankáról, akit Nagyváradról hurcoltak el. Tragikus sorsa Auschwitzban teljesedett be; „az SS-gyilkosok agyonlőtték a haláltábor vasúti állomásán, amikor a deportáló vonattal oda megérkezett”.²³ A beszédet mondó Lord Rothschild nem lehetett más, mint Victor, a könyvet író Hannah nagypapja. Aranka sorsának a fenténél sokkal részletesebb ismertetését Hannah Rothschild egy magánlevelére alapozta, amelyet a család egyik magyar barátja kapott erdélyi ismerősétől, bizonyos Rácztól, akit ugyanabban a haláltáborban deportáltak, mint Arankát:

[A nagyváradai gettóba zárt zsidók egy részét, közöttük Aranka von Wertheimstein kisasszonyt május 28-án vagonírozták be, összesen hetvenöt személyt egyazon marhavagonba.] *A rémálomszerű utazás négy napig tartott. Nem volt víz, nem volt ennyivaló. A nők közül sokan elájultak, meghaltak, megőrültek. A negyedik nap sikerült kis vizet szerezniem, amiből adtam Werheimstein kisasszonynak is, aki nagyon rossz állapotban volt. Amikor ivott egy keveset és kissé magához tért, azt mondta, úgy érzi, már nem sok van hátra az életéből, és megkért, hogy próbálják eljuttatni egy levelet a Rothschild családnak Londonba. Amikor a vagonok beérkeztek az Auschwitz-Birkenau megsemmisítő táborba, az SS-őrök botokkal és gumibotokkal fogadták őket. Láttam, hogy az egyikük kampós végű botjával lerántotta Wertheimstein kisasszonyt a vagonból, aki előreesett a sínekre. Ott helyben agyonverték.*²⁴

Ezek szerint Arankát nem agyonlőtték, hanem agyonverték a rámpán. Érdekes lenne felkutatni, mi lett a sorsa Rózsika további négy lánytestvérének és két fivérének. A Wertheimstein testvérek nevét Randy Schoenberg, a Geni honlap szerkesztőjének jóvoltából sikerült kiderítenem. Összesen heten voltak testvérek: Rózsika, a legidősebb, Klára (Clarisse), Heinrich, Aranka, Sarolta (Charlotte), Adrienne és Viktor.²⁵ Antal Sándortól tudjuk, hogy Wertheimstein Viktor jelentősen hozzájárult a *Holnap* antológia második kötetének kiadási költségeihez.²⁶ Emőd Tamás jellemzése szerint Wertheimstein Viktor a „gótikus ősi logastíl”-hez igazodott.²⁷ (Megjegyzem, hogy a Rothschild családfán Rózsikának csupán két testvére szerepel, Aranka mellett Charlotte von Wertheimstein nevét tüntetik fel.²⁸)

Térjünk azonban vissza az Angliában élő, összehasonlíthatatlanul jobb sorsú Rothschild-gyerekekre.

A négy gyermeket a kiváltságosság tudata vezérelte, nem a kötelességé²⁹

Victor, a bárói cím örököse gimnazista korában olyan kiváltságokat élvezett, hogy ha unta a tananyagot, órák alatt elmehegett krikettezni. Cambridge-ben, az egyetemi évei alatt aranyifjúként tartották számon. Valóságos különc volt, aki nyitott fedelű Bugattijával száguldozott, ritkaságszámba menő első kiadásokat gyűjtött, Teddy Wilson jazz-zongoristától vett órákat Londonban, rendszeresen Schiaparelli selyemköntösben vizisíelt, és ha kedve támadt hozzá, bárhol és bármikor meztelenre vetkőzött. Különködése nem hatott ki a tanulmányaira, amelyeket ragyogó eredménnyel végzett el.³⁰ Egyetemi évei után szocialista nézeteket kezdett vallani, és később, báró létére a munkáspárt tagjaként került a Felsőházba.³¹ A háború idején a katonai hírszerzésnek dolgozott, és a robbanószerkezetek hatástalanítása során tanúsított bátorságáért kitüntették a Brit Birodalom Érdemrendjével. Gyakran hibáztatják, hogy a háború idején nem tett volna eleget üldözött hittársai megsegítéséért, holott Amerikába repült, hogy Rooseveltnél elnök és a kormánya elé terjessze a zsidóság ügyét, és a családi gyűjteményből eladta Joshua Reynolds egyik festményét, hogy a befolyt összegből támogathassa a zsidó menekülteket.³² Akárcsak a nővére, Miriam, Victor is jeles természettudós lett; szakterületeként a tengeri sünök szaporodását választotta.

Mivel a családja ellenezte a nők intézményes oktatását, Miriam, a legidősebb lány nem járhatott egyetemre.³³ Mégis kiváló rovarszakértő lett; behatóan tanulmányozta a bolhák életciklusát, a lepkék és a vegyi kommunikáció világszerte elismert kutatójaként tartják számon. Nyolc egyetem választotta díszdoktorrá; először 1968-ban az Oxford Egyetemen kapta meg a címet, végül, 1999-ben a Cambridge Egyetemen. Munkásságának elismeréseként kitüntették a Brit Birodalom Érdemrendjével.³⁴ Keményen meg kellett küzdenie azért, hogy megfelelő tudományos képzésben részesüljön; a Chelsea Politechnikum esti tagozatára iratkozott be, majd – a felső tízezer megbotránkozására – fizetési állást vállalt Nápolyban, ahol tengerbiológiát tanult. Számos előítéletet kellett legyőznie a tudományos elismerésért, mivel a legtöbben úgy vélték, minek dolgozna elmélyülten és alaposan valaki, aki ennyire gazdag. Mások viszont az anyaságát tartották összeegyeztethetetlennek a tudományos pályával.³⁵ Hannah felidézte, hogy idős korában Miriam a rokonai számára félelmetes, szigorú, inspiráló

matriarcha volt, aki kezet nyújtott a rászorulóknak.³⁶ Miriam és Victor az egyetlen testvérpár, akit a Királyi Természettudományos Társaság tagjává választottak. Victort előbb érte a megtisztetés, mint az önerőből tudóssá lett nővérét, de Miriam úgy vélte, ez csupán a nőkkel szembeni előítélet folyománya, minthogy ő mindig jobb zoológus volt az öccsénél.³⁷

Liberty (hivatalos nevén Elisabeth Charlotte), Rózsika másodszülött lánya rendkívüli zenei és képzőművészeti tehetségként indult. Festményei aranyérmeket nyertek a Királyi Akadémia nyári rendezvényén, és alig tizenkét éves korában meghívták Londonba, hogy több zongora-szólóestet adjon.³⁸ Sokrétű tehetségét rendkívül ingatag lelki alkata miatt sohasem bontakoztathatta ki. Az egyik első idegösszeroppanása után, egy New Yorkban adott előkelő vacsorán azzal botránkozta meg az úri társaságot, hogy a felszolgált fogások helyett a díszítésként kitett rózsákat fogyasztotta el. Miután elhatalmasodott rajta a szkizofrénia, magánkórházban kezelték. Miriam jóindulatának köszönhető, hogy élete utolsó éveit az ashtoni kastélyban tölthette, ahol szabadon járhatott-kelhetett, néha leütött néhány billentyűt a zongorán, és nagyrítján beszédbe elegyedett a ház vendégeivel.

Nicát, a legfiatalabb testvért a Pannonica nevű apró éjjeli lepkeről nevezték el, amelynek példányait az apja, Charles, Nagyváradon is gyűjtötte. „[...] teljesen helyénvaló volt, hogy Nicát egy éjjeli teremtményről nevezték el: Nica mindig sötétedés után kezdett élni.”³⁹ Nica első bálján, 1931 nyarán édesanyja, Rózsika Winston Churchill mellett foglalt helyet. Nica Churchillt örökké a régi barátjaként emlegette. A háború idején elképesztő kalandokra adta a fejét. Két gyermekével és mostohafiával az utolsó pillanatban menekült el a németek által megszállt Franciaországból. Amikor többnapos kimerítő utazás után végre Ashtonba érkeztek, Rózsika feljegyezte, hogy „Nica az utazás ellenére olyan üde volt, mint egy százszorszép, és nem különben a gyerekek.”⁴⁰ Illegálisan utazott Afrikába, hogy ott szolgáló férjét, Jules de Koenigswartert megtalálja, ami sikerült is neki. Kódfejtéssel és gépkocsivezetéssel bízták meg. Megtanult repülőt vezetni. Szintén a törvényt megkerülve, 1942-ben New Yorkba ment, hogy ott elhelyezett két gyermekét meglátogassa. Útközben kis híján torpedótámadás áldozata lett. Hasonlóan körülményes módon, egy utánpótlást szállító repülőgépen szökött vissza Afrikába.⁴¹ A házaspár részt vett Franciaország felszabadításában, amiért a háború után mindketten magas kitüntetésben, az Ordre de la Libérationban részesültek.⁴² A férje hamarosan diplomáciai szolgálatot vállalt, előbb Norvégiába mentek, ahol – érthetetlen

módon – rezidenciaként az oslói Gimle-kastélyt, a hírhedt náci-kollaboráns Vidkun Quisling egykori tulajdonát bérelték ki.⁴³ A megbízatás leteltekor az útjuk Mexikóba vezetett. További három gyermekük született, de a házasságuk egyre rozogábban működött. Akkor Nica úgyszólván teljes mértékben szakított a múltjával; New Yorkban telepedett le, és életét a jazz-zenének szentelte, zenészeket menedzselte, alkalmazkodott az időbeosztásukhoz és a szokásaikhoz, a mecénásukká vált: elegáns öltönyt vásárolt nekik, és felfüggesztett fellépési engedélyeket próbált visszaszerezni. Főleg Thelonious Monk támogatójaként vált ismertté. Tette ezt olyan időkben, amikor az Egyesült Államokban még uralkodott a szegregáció, már eleve rossz szemmel nézték a fehér bőrű, nercbundát és háromsoros igazgyöngy nyakláncot viselő bárónő és a fekete zenészek kapcsolatát. Amikor az elhíresült Rolls Royce-jával, majd később a híres Bebop Bentley-jével szállított fekete zenészeket, a rendőrök gyakran megállították, előfordult, hogy letartóztatták, és csak óvadék ellenében helyezték szabadlábra; az egyik alkalommal csak kis híján úszta meg a börtönbüntetést és az azt követő kitoloncolást. A család megvásárolta számára a Marlene Dietrich filmjeinek rendezőjeként ismertté vált Josef von Sternberg New Jerseyben lévő házáat, ahol Nica közel négyszáz macska társaságában élt. Az utolsó éveit ott töltötte a nagybeteg Thelonious Monk is. Nicának, a jazz bárónőnek tucatnyi dalt dedikáltak.

Végül hadd szóljak a kötet szerzőjéről, aki Rózsika ágán a negyedik nemzedéket képviseli. Hannah Rothschild, az 1962-ben született dédunoka nem kevésbé tehetséges az elődeinél. A BBC producereként több portréfilmet készített, és 2008-ban dokumentumfilmben örökítette meg nagy-nagynénje, Pannonica de Koenigswarter, közismertebb nevén Nica történetét (*The Jazz Baroness – A jazz bárónő*). A *The Improbability of Love* (A szerelem valószínűtlensége) című első regényének megjelenése a Bloomsbury kiadónál 2015 májusára várható.

Nagy-nagynénjéről, Nicáról, a jazz bárónőről írt könyvében kiemelten foglalkoztatta a kérdés, lehetséges-e a családi hagyományokkal végképp szakítva, teljesen új, más életet kezdeni. Megmenekülhet-e az ember a múltjától? Bár Nica mindent megváltoztatott maga körül, más országot, más társadalmi osztályt, más hitet és más kultúrát választott magának, Hannah úgy véli, hogy a teljes menekvés nem lehetséges. Életünk már a születésünk előtt elnyeri a formáját, létünket meghatározzák az örökölt gének, örökölt személyiségjegyek és a családtörténet.

Hadd tegyek hozzá még egy gondolatot. A Rothschild-dinasztiát alapító Mayer Amschel a 18. század végén a frankfurti gettó zsidó-utcájából indult; öt fia közül csak az egyik maradt Frankfurtban, a négy másikat Európa akkori jelentős városaiba küldte, hogy ott bankfiókot nyissanak, Bécsbe, Nápolyba, Párizsba és Londonba. Ezáltal létrejött az egyik első európai banklánc. A Rothschildok uralkodóknak és kormányoknak nyújtottak kölcsönt; egy ország rendszerint csak akkor háborúzhatott, ha a Rothschild bankok valamelyike anyagilag támogatta. A pénz, arany és mükincsek felhalmozása alig négy nemzedék törekvése volt. Charles, az ötödik nemzedék londoni bankára már műkedvelő természettudós volt, fivére, Lionel Walter állatfajokat fedezett fel, és páratlan értékű természetrajzi gyűjteményt hozott létre. A hatodik nemzedék számára a családi vagyon már csak arra volt jó, hogy a pénz világától teljesen független elképzeléseit valóra váltsa. Victor megvált a családi örökségtől, kastélyokat, mükincseket adott el, és a nővérével, Miriammal együtt a természettudományok szentelte alkotó energiáját. Ezzel egyidőben Nica mecénásként a jazz-zene felvirágoztatásának és a jazz-zenészek megismertetésének szentelte az életét. A Rothschild család története a kezdeti merkantilizmus felől a tudomány és a művelődés irányába tért el. Charles Rothschildnak a természet megőrzéséért kifejtett munkássága indította el a brit környezetvédő mozgalmat.

Köszönetnyilvánítás

Hálával adózom Szócs Gézának, aki Hannah Rothschild könyvét eljuttatta hozzám, és felkért, sőt rábeszélte, hogy írjak róla. A lendületesen megírt, teljes évszázadot felölelő, Nagyváradtól New Jersey-ig ívelő családregegy olyan mély benyomást gyakorolt Szócs Gézára, hogy egy időben forgatókönyvet készült írni belőle.

Könyvészet és jegyzetek

¹ Ady Endre: *Tisza István és a bihari dzsentri*. Lásd: Nagyváradi Napló, 1901. október 24. Tisza Istvánt bíráló írásában Ady megemlíti Wertheimstein Alfréd ulánus kapitányt. Az ulánusok lengyel eredetű könnyűlovas fegyvernem volt.

² Löwy Dániel: *Az Úri város zsidó lakosai. A nagyváradi zsidóság története*. Monográfia. (megjelenés előtt) – A továbbiakban: Löwy, Uri város.

³ Ady Endre: *Rózsika és Gladys*. Lásd: Budapesti Napló, 1908. január 30. Ady párhuzamot vont a Charles Rothschild által Nagyváradról Londonba röpitett Wertheimstein Rózsika és az amerikai Gladys Vanderbilt között, akit gr. Széchenyi László vett el New Yorkban, 1908. január 27-én.

⁴ Sárközi Mátyás: *Ki volt Wertheimstein Rózsika?* Irodalmi Jelen, 2008. július 16. – A továbbiakban: Sárközi, Wertheimstein Rózsika.

⁵ Lówy Dániel: *Adalékok Rothschild Rózsika Hamupipőke-történetéhez*. Irodalmi Jelen, 2009. november 2.

⁶ Lówy, Úri város.

⁷ Rozsika Edle von Wertheimstein. Lásd: Fraenkel, Josef (szerk.): *The Jews of Austria: essays on their life, history and destruction* (Ausztia zsidói: esszék az életükről, történetükről és elpusztításukról). Vallentine, Mitchell, London, 1967. 103. old. – A továbbiakban: Fraenkel, Ausztia zsidói.

⁸ Sárközi, Wertheimstein Rózsika.

⁹ Fraenkel, Ausztia zsidói.

¹⁰ Hannah Rothschild: *Pannonica – A lázadó bárónő*, Helikon Kiadó, 2014. 51–52. old. – A továbbiakban ezt a forrást csak az oldalszámmal hivatkozom meg.

¹¹ 52. old.

¹² 56–57. 73. old.

¹³ 57. old.

¹⁴ 53–54. old.

¹⁵ A Rothschildok gyenge idegalkatának magyarázata, hogy a hatalmas vagyon egybentartása érdekében nemzedékeken át a családon belül házasodtak, olykor első unokatestvérek egymással.

¹⁶ 92–93. old.

¹⁷ 94. old.

¹⁸ 96. old.

¹⁹ 99. old.

²⁰ 99. old.

²¹ Benamy Sándor: *VII. Izétől Szent József Attiláig: szellemi hadállás a Continental-Szálló 424-es szobájában, 1934–1944: emlékirat és korrajz*. Epoque Kiadó, Budapest, 1980. 144. old.

²² Ábel Olga: *Egy újságíró nő magánjegyzetei*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1986. 207. old.

²³ *** „Rothschild lord az angol felsőházban elmondta nagyvárad nagynénjének kivégzését”. Lásd: Haladás (Budapest), 1946. augusztus 29.

²⁴ 159–160. old.

²⁵ Ruzsika (Rozsika) Edle Rothschild (von Wertheimstein).

Lásd: <<http://www.geni.com/people/Ruzsika-Rozsika-Rothschild/600000000276435630...>> (2015. ápr. 10.)

²⁶ Antal Sándor: *Ady és Várad*. Madách Irodalmi Társaság, Budapest, 2004.. 93. old.

²⁷ Emőd Tamás: *A régi város*. Lásd: Szabadság (Nagyvárad), 1935. március 23. 7–8. old. (Tuzson Erzsébet gyűjtése.)

²⁸ Nagy Endre: *Egy város regénye*. Magvető, Budapest, 1978. 123–125. old.

²⁹ 105. old.

³⁰ 108–109. 113. old.

³¹ 127. old.

³² 138. old.

³³ 54. old.

³⁴ 105–106. old.

³⁵ 246. old.

³⁶ 26–27. old.

³⁷ 109. old.

³⁸ 100. old.

³⁹ 34. old.

⁴⁰ 143. old.

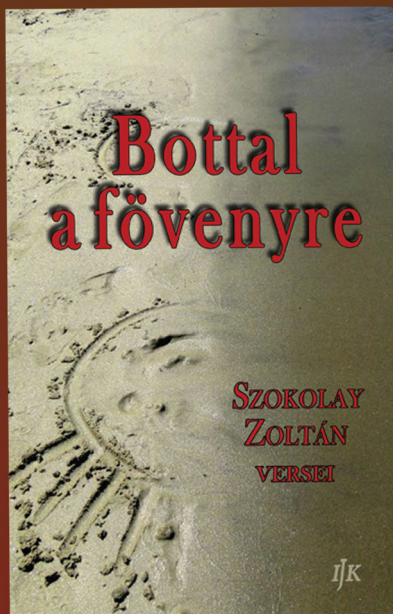
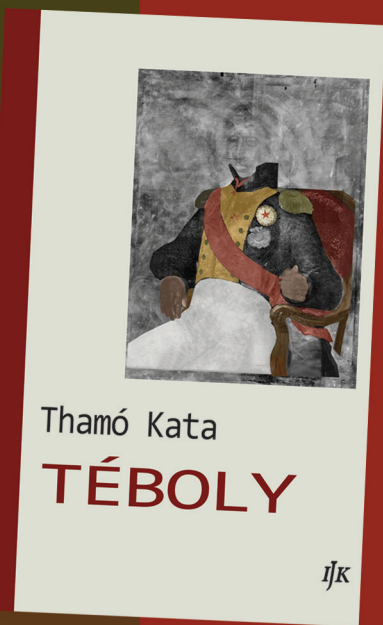
⁴¹ 152–153. old.

⁴² 157. 160. old.

⁴³ 168. old.

- 3 Böszörményi Zoltán versei
6 Novák Valentin novellái
9 Vajna Ádám versei
12 Serdián Miklós György: Havannai napló
24 Hétvári Andrea versei
27 Thamó Kata: Téboly – regényrészlet
32 Gelencsér Milán versei
35 Cselenyák Imre: Amoveo (Mezővárosi vulticulus) – novella
46 Zudor János versei
51 Marafkó László: Novellkák
54 Varga Melinda versei
60 Hudy Árpád: Betűszilánkok 1. – Ördögsekér – tárca
64 Boldog Zoltán: A játszóterekről – avagy az ország kicsiben – tárca
67 Molnár H. Magor: Szoborban az igazság – tárca
71 „Elmenedzseltem az életem” – Varga Melinda beszélgetése
Gálfalvi Györggyel
80 „Nem kell minden áron írni” – Varga Melinda beszélgetése
Ferenczes Istvánnal
89 A lapalapító mint dzsesszdobos – Laik Eszter beszélgetése
Turczi Istvánnal
94 Pethő Anita: Rambók az Alföldön (Toroczkay András:
Búcsú éhestől)
98 Ayhan Gökhan: Himnusz a tetvekhez (Zahava Szász Stessel:
Hóvirágok)
101 Boldogh Dezső: „Ahány tárca, annyi lélekrajz” (Laik Eszter:
Hogyan lettem Esterházy)
104 Mosonyi Kata: Majorana a kritika tenyerén (Böszörményi Zoltán:
Majorana a tér tenyerén)
110 Szappanos Gábor: Mit adtak nekünk az ógörögök? (Jacqueline
De Romilly – Monique Trédé: Az ógörög nyelv szelleme)
113 Lőwy Dániel: A Jazz bárónő, avagy történetek
Rothschild Rózsikáról és családjáról

Irodalmi Jelen Könyvek
a 86. Ünnepi könyvhéten

500 forint, 6 lej, 1,50 euró

